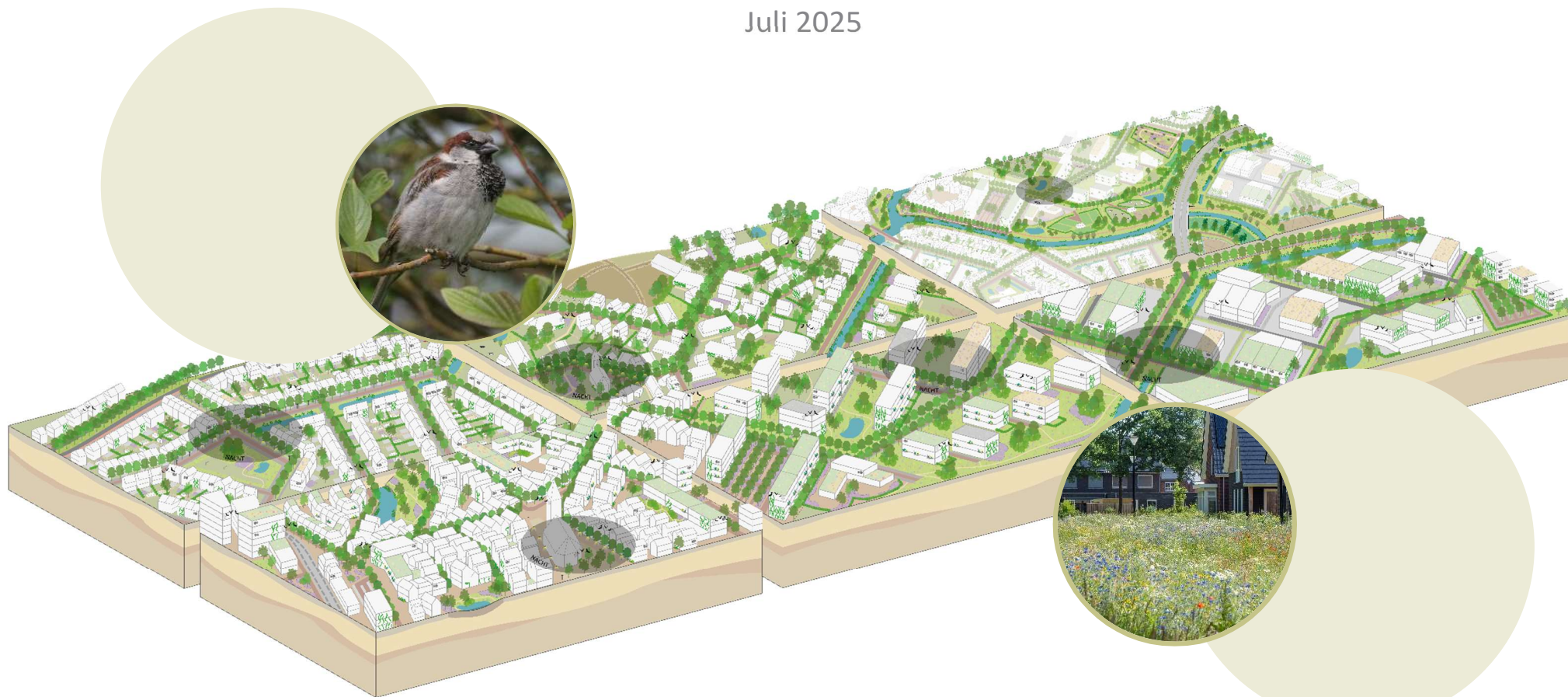

BASISKWALITEIT NATUUR IN DE BEBOUWDE OMGEVING

Provincie Drenthe & Overijssel

Juli 2025

In opdracht van:

provincie **Overijssel**
provincie **Drenthe**

Eelerwoude
Op weg naar 100% natuurinclusief ➤

Opdrachtgevers:

Provincie Drenthe
M. Sorgdrager
Westerbrink 1
9405 BJ Assen

Provincie Overijssel
L. van Doorn
Luttenbergstraat 2
8012 EE Zwolle

Opdrachtnemer:

Eelerwoude
[Onze vestigingen](#)
088-1471100
info@eelerwoude.nl
www.eelerwoude.nl

Projectgegevens:

Projectnummer: 206929
Datum: 6-8-2025
Projectleider: Tessa van Vreeswijk
Opgesteld: Tim Asbreuk, Ilse Stilkenboom,
Twan Slagter, Bente Bonekamp
Gecontroleerd: Tessa van Vreeswijk
Status: Definitief
Versie: 4

© 2025 Eelerwoude

Dit rapport is dubbelzijdig opgemaakt.

Samenvatting

Waarom deze handreiking?

Hoe zorgen we ervoor dat steden en dorpen niet alleen leefbaar zijn voor mensen, maar ook voor planten en dieren? De *Basiskwaliteit Natuur* (BKN) helpt daarbij. Dit is een standaard voor hoe de leefomgeving eruit moet zien om algemene soorten te behouden, óók op plekken waar natuur niet de hoofdfunctie heeft. Denk aan woonwijken, bedrijventerreinen of dorpskernen.

Tot nu toe lag de focus van BKN vooral op het landelijk gebied. Maar juist in stedelijke omgevingen liggen grote kansen om de biodiversiteit te versterken. Daarom ontwikkelden de provincies Drenthe en Overijssel een aanvullende handreiking: speciaal voor de stad en het dorp. Deze sluit aan bij landelijke initiatieven zoals het Deltaplan Biodiversiteitsherstel en *Groen in en om de Stad*, maar is afgestemd op de specifieke kenmerken van beide provincies.

Voor wie is dit bedoeld?

Voor gemeenten, provincies, waterschappen, ontwikkelaars én bewoners. De handreiking biedt inspiratie én concrete handvatten om in steden en dorpen te werken aan meer natuur. Denk aan natuurinclusieve inrichting, goed beheer en slimme keuzes bij (her)ontwikkeling. Zo bouwen we samen aan een gezonde, toekomstbestendige leefomgeving.

Waarom is dit nú belangrijk?

Het versterken van Basiskwaliteit Natuur in stedelijke gebieden draagt bij aan veel maatschappelijke opgaven:

- meer biodiversiteit in stad en dorp;
- betere wateropvang en verkoeling bij hitte;
- schonere lucht en gezonder water;
- positieve effecten op gezondheid en welzijn;
- en het versterken van landelijke doelen zoals soortenbescherming.

De kracht van deze aanpak? Ze is flexibel én goed te combineren met uitdagingen als woningbouw, energietransitie en leefbaarheid.

Hoe werkt het?

De handreiking onderscheidt zes stedelijke gebiedstypen, elk met eigen kenmerken en ambities:

1. Dichte stads- of dorpskern
2. Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
3. Dichtbebouwde compacte woonwijk
4. Klein dorp of ruim opgezette woonwijk
5. Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
6. Groenblauwe structuren

Per type is uitgewerkt hoe een goede basiskwaliteit eruitziet, welke doelen daarbij horen en welke 'gidssoorten' als graadmeter dienen. Zo kun je gericht aan de slag.

Wat zijn die doelen dan?

Per gebiedstype zijn meetbare doelen geformuleerd. Denk aan:

- minimaal 30% boomkroonbedekking;
- een minimum aan inheemse planten;
- een bepaald percentage onverhard oppervlak.

Sommige doelen kun je digitaal meten (bijvoorbeeld met GIS). Andere vragen om waarneming in het veld. De geformuleerde doelen sluiten aan bij landelijke ecologische standaarden.

Wat zijn gidssoorten?

Gidssoorten zijn planten en dieren die laten zien of een gebied ecologisch op orde is. In totaal zijn 32 soorten geselecteerd. Als hun leefomgeving goed is ingericht, profiteren daar automatisch ook veel andere soorten van.

Wat kun jij doen?

De handreiking geeft per doelgroep praktische aanbevelingen. Bijvoorbeeld:

- *Provincies*: verwerk BKN in ruimtelijke plannen en subsidieregelingen;

- *Gemeenten*: pas het toe in wijkontwikkeling en beheer van de openbare ruimte;
- *Waterschappen*: leg natuurvriendelijke oevers en watersystemen aan;
- *Ontwikkelaars en bewoners*: maak gebruik van groene daken, gevelgroen en natuurinclusieve bouw.

Doe mee: nu is het moment!

Basiskwaliteit Natuur biedt een helder en bruikbaar kader voor wie werk wil maken van natuurinclusieve steden en dorpen. Door nú te handelen:

- help je biodiversiteit herstellen;
- bouw je aan een veerkrachtige leefomgeving;
- en beperk je kosten voor klimaat- en natuurherstel in de toekomst.

Een groene, gezonde leefomgeving is geen luxe, het is noodzaak. En met deze handreiking kun je er morgen al mee aan de slag.

De provincies Drenthe en Overijssel nodigen iedereen uit om de aanpak toe te passen in ruimtelijke plannen, nieuwbouw, renovatie en beheer. De handreiking biedt daarvoor een toetsbaar, toekomstgericht fundament. Doe mee – voor een omgeving die lééft.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Waarom deze handreiking?	6
1.2 1.2 Voor wie is deze handreiking?	7
1.3 1.3 Wanneer gebruik je deze handreiking?	7
1.4 1.4 Hoe lees je deze handreiking?	8
2 Methodiek	9
2.1 Gebiedstypen	9
2.2 Conditie	12
2.3 Gidssoorten	19
3 Basiskwaliteit Natuur in bebouwde omgeving	20
3.1 Dichte stads- of dorpskern	21
3.2 Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk	27
3.3 Dichtbebouwde compacte woonwijk	34
3.4 Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk	40
3.5 Bedrijventerrein, industrie en campusterrein	46
3.6 Groenblauwe structuur	52
3.7 De gebiedstypen op een rij	58
4 Handelingsperspectief	62
4.1 Belangrijke basisprincipes voor iedereen	62
4.2 De beschikbare mogelijkheden en keuzes voor de betrokken partijen	64

Literatuurlijst	85
Begrippenlijst	86
Bijlage 1 De gidssoorten nader toegelicht	87
Bijlage 2 Dichte stads- of dorpskern	89
Bijlage 3 Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk	94
Bijlage 4 Dichtbebouwde compacte woonwijk	99
Bijlage 5 Klein dorp of ruim opgezette woonwijk	104
Bijlage 6 Bedrijventerrein, industrie en campusterrein	110
Bijlage 7 Groenblauwe structuur	115
Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen'	119
Bijlage 9 Inheemse bomen- en struikenlijst	120
Bijlage 10 Toelichting ecologisch beheer	122

1 Inleiding

1.1 Waarom deze handreiking?

Steden en dorpen zitten vol leven, van gevelplanten tot gierzwaluwen, van vijvers tot voortuinen. Maar dat leven staat onder druk. Daarom zetten de provincies Drenthe en Overijssel zich actief in voor meer biodiversiteit, niet alleen op het platteland, maar ook in de bebouwde omgeving.

Beide provincies ontwikkelden eerder een eigen methodiek om in het landelijk gebied rekening te houden met de wensen van algemene soorten (Eelerwoude, 2023, 2025). De focus lag daarbij vooral op groenblauwe structuren en het behoud van kenmerkende landschapselementen zoals houtwallen, poelen en kruidenrijke graslanden. De stedelijke omgeving kwam slechts beperkt aan bod: als één generiek landschapstype, met onderscheid tussen intensieve en extensieve bebouwing (Eelerwoude, 2023).

Maar dat doet geen recht aan de rijkdom en variatie van onze steden en dorpen. Elke wijk, elk dorpslint en elk bedrijventerrein heeft z'n eigen karakter en soortenrijkdom. Denk aan vleermuizen die nestelen in gebouwen, vlinders in bloemrijke bermen en vogels in parkbomen. Juist dáárom is er nu een aparte handreiking: speciaal voor de bebouwde omgeving in Drenthe en Overijssel.

Samenwerking en aansluiting met landelijke initiatieven

De Handreiking Basiskwaliteit Natuur voor de bebouwde omgeving sluit aan bij landelijke programma's die zich inzetten voor het herstel van biodiversiteit. Zo werken de provincies Drenthe en Overijssel binnen deze methodiek samen met het Deltaplan Biodiversiteitsherstel (Samen voor biodiversiteit). Dit initiatief brengt overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners samen

om de natuur in Nederland te versterken. Het stimuleert gezamenlijke projecten en helpt om structureel te werken aan een natuurrijker Nederland.

Ook is er verbinding met Groen in en om de Stad (GIOS), een programma van onder andere de ministeries van LVVN, BZK en IenW. GIOS zet zich in voor meer biodiversiteit, gezonde steden en groene verbindingen. Deze doelen sluiten goed aan bij wat deze handreiking wil bereiken.

Kader: Wat is Basiskwaliteit Natuur?

Basiskwaliteit Natuur (BKN) zijn de condities (abiotiek, inrichting en beheer) die nodig zijn voor het behoud van soorten in gebieden waar natuur niet de hoofdfunctie heeft. BKN stuurt op een natuurkwaliteit die past in een systeem waar menselijke activiteit de overhand heeft, maar die wel ten dienste komt aan de vereisten van algemene soorten en daarmee een gezonde leefomgeving. Het geeft invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden, in het bebouwd- en agrarisch gebied.

BKN is opgebouwd uit vijf praktische stappen:

- Beoordelen: Hoe staat het ervoor met de biodiversiteit in het gebied?
- Visie en doelen opstellen: Wat willen we bereiken, en waarom?
- Draagvlak organiseren: Wie moeten erbij betrokken worden?
- Maatregelen kiezen en uitvoeren: Welke acties zijn nodig om de biodiversiteit te verbeteren?
- Evalueren en bijsturen: Wat werkt, en wat kan beter?

Deze stappen helpen om natuurinclusief werken concreet en haalbaar te maken – van idee tot uitvoering.

Waarom is Basiskwaliteit Natuur belangrijk?

De omstandigheden die algemene soorten nodig hebben, zijn ook belangrijk voor mensen. Ze zorgen voor een goede lucht- en waterkwaliteit, een gezonde en sterke leefomgeving en helpen bij het omgaan met klimaatverandering, zoals hitte of wateroverlast. Meer groen en biodiversiteit maken een gebied bovendien leefbaarder en prettiger om in te wonen.

Basiskwaliteit Natuur gaat dus niet alleen over natuur, maar over het creëren en behouden van een gezonde leefomgeving voor iedereen. Het is een brede aanpak die kijkt naar de basisvoorwaarden die soorten nodig hebben om te blijven bestaan. Werken aan BKN draagt ook bij aan andere ecologische doelen. Denk aan het beschermen van bestuivers, zoals bijen en vlinders, of het uitvoeren van een Soortenmanagementplan (SMP).

De inhoud van deze handreiking is gebaseerd op de landelijke uitwerking van Basiskwaliteit Natuur voor de bebouwde omgeving (Edixhoven & Hofhuis, 2025), maar aangepast aan de eigen kenmerken van Drenthe en Overijssel. In deze provincies is minder hoogbouw en zijn de dorpen vaak kleinschalig en groen. Zulke gebieden vragen om een aanpak die past bij hun eigen karakter.

Daarom bevat deze handreiking gebiedstypen en gidssoorten die herkenbaar zijn voor Drenthe en Overijssel. Denk aan dorpsranden die eerder op erven lijken dan op woonwijken. Die verschillen zie je terug in de soorten die er leven en de omstandigheden die ze nodig hebben. Die zijn vertaald naar duidelijke richtlijnen en doelen. Zo biedt de handreiking een aanpak die én praktisch is én past bij de regio.

1.2 Voor wie is deze handreiking?

Deze handreiking is bedoeld voor iedereen die werkt aan de fysieke leefomgeving in Drenthe of Overijssel: gemeenten, waterschappen, provincies, projectontwikkelaars, bouwbedrijven, bewoners en ondernemers. Het doel: zorgen dat zij – nu en in de toekomst – Basiskwaliteit Natuur kunnen toepassen bij plannen, ontwerpen, uitvoeren én beheren.

De handreiking biedt houvast bij opgaven als klimaatadaptatie, energietransitie, woningbouw en gezonde leefomgevingen. Ze laat zien wat er nodig is om natuur een structurele plek te geven in onze steden en dorpen. En dat op een manier die ruimte laat voor lokale invulling: met streefwaarden op wijkniveau en concrete richtlijnen per groenblauw element. Denk aan: minstens 75% inheemse soorten in een bomenrij. Welke soorten dat zijn, verschilt per plek, maar de handreiking helpt je op weg.

Gemeenten, waterschappen en ontwikkelaars zijn actief betrokken geweest bij het opstellen van deze handreiking.

1.3 Wanneer gebruik je deze handreiking?

Gebruik deze handreiking als je werkt aan opgaven binnen de bebouwde omgeving van Drenthe of Overijssel, bijvoorbeeld:

- herinrichting van een woonwijk in Meppel;
- vergroening van een bedrijventerrein in Enschede;
- klimaatbestendige inrichting van een dorpskern in Borger.

Kortom: voor elk ruimtelijk project in stedelijk gebied dat bijdraagt aan een groenere en gezondere leefomgeving. Gaat het om een gebied met een landelijk karakter? Dan zijn de handreikingen voor het landelijk gebied leidend. Een

vakantiepark met veel bebouwing maar buiten de bebouwde kom valt bijvoorbeeld onder de landelijke BKN-methodiek.

1.4 Hoe lees je deze handreiking?

- **Hoofdstuk 2** beschrijft hoe de gebiedstypen tot stand zijn gekomen, welke ecologische condities daarbij horen, en hoe de gidssoorten zijn gekozen.
- **Hoofdstuk 3** zoomt in op de gebiedstypen: wat maakt ze uniek, hoe ziet Basiskwaliteit Natuur eruit en welke soorten passen erbij?
- **Hoofdstuk 4** geeft handvatten voor de praktijk: wat kun jij doen als gemeente, ontwikkelaar, waterschap of bewoner?
- **De bijlagen** bieden extra verdieping, zoals een lijst met inheemse bomen en struiken, uitleg over ecologisch beheer, een gidssoortenoverzicht en concrete richtlijnen per gebiedstype.

Ook vind je achterin een begrippenlijst met toelichting op vaktermen.

2 Methodiek

Dit hoofdstuk beschrijft welke gebiedstypen in de bebouwde omgeving van Drenthe en Overijssel voor de BKN onderscheiden worden en hoe deze indeling tot stand is gekomen. Er wordt uitgelegd wat onder condities wordt verstaan, welke condities er zijn en hoe deze zijn bepaald. Er wordt uitgelegd dat er kwantitatieve en kwalitatieve streefwaarden zijn en waarop deze zijn gebaseerd. De samenhang tussen de streefwaarden van Drenthe en Overijssel en de landelijke methodiek wordt toegelicht. Als laatste wordt uitgelegd wat gidssoorten zijn, waar gidssoorten voor dienen en hoe ze zijn bepaald.

2.1 Gebiedstypen

De handreiking voor Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving van Drenthe en Overijssel richt zich op een beperkt aantal gebiedstypen om de implementatie overzichtelijk en werkbaar te houden. Deze indeling is gebaseerd op de gebiedsindeling van GIOS (Arcadis, 2025), die daarbij gebruik maakt van kwantitatieve parameters zoals bevolkingsdichtheid, bebouwingsdichtheid en het percentage openbaar gebied. Doordat deze parameters verschillen, verschilt de ruimte voor groene en blauwe elementen per gebiedstype, alsook het percentage verhard/onverhard oppervlakte. Dit zijn binnen de BKN bepalende condities, naast de kwalitatieve invulling van deze groene en blauwe elementen.

De indeling van GIOS wijkt af van de wijktype-indeling van Kleerekoper uit 2016, die in de Klimaateffectatlas wordt gebruikt en die 14 wijktypes onderscheidt. Er is bewust gekozen voor de indeling van GIOS, omdat Basiskwaliteit Natuur vooral kijkt naar de potenties van een gebiedstype. Dit is altijd een combinatie van wat er nu is en wat er mogelijk is. Daar waar Kleerekoper bijvoorbeeld onderscheid

maakt in bouwjaar en wijkindeling, is dit voor BKN vaak niet relevant. Vanuit de BKN-denkwijze is een gebouw uit elk bouwjaar vrij eenvoudig geschikt te maken voor algemene soorten als huismussen en vleermuizen. Een van de belangrijkste factoren voor algemene soorten in de bebouwde omgeving is de aanwezigheid en het oppervlak groen (en water). Dit komt in de GIOS-methode duidelijker naar voren. Tot slot hanteert GIOS minder gebiedstypen wat leidt tot een meer overzichtelijke indeling.

De gebiedstypen

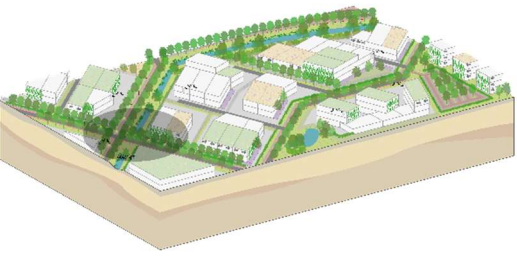
De volgende zes gebiedstypen zijn uitgewerkt voor de BKN van de bebouwde omgeving voor de provincie Drenthe en Overijssel:

1. Dichte stads- of dorpskern
2. Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
3. Dichtbebouwde compacte woonwijk
4. Klein dorp of ruim opgezette woonwijk
5. Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
6. Groenblauwe structuur

In Tabel 1 zijn de GIOS parameters van deze gebiedstypen weergegeven.

Het GIOS heeft één typering die in voorliggende handreiking niet is overgenomen, namelijk type 'Hoogstedelijk'. Dit type is in Drenthe en Overijssel niet aanwezig. Daarnaast zijn twee GIOS-typen aangepast naar de situatie in Drenthe en Overijssel (Klein dorp of ruim opgezette woonwijk en Groenblauwe structuur). Deze twee typen worden hierna toegelicht.

Tabel 1 De GIOS parameters per gebiedstype van de bebouwde omgeving.

		
Dichte stads- of dorpskern • Meer dan 8000 inw/per km² of • Meer dan 3 m³/m² bebouwd	Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk • 3000-8000 inw/per km² • Minder dan 3 m³/m² bebouwd • Minder dan 50% openbare ruimte	Dichtbebouwde compacte woonwijk • 3000-8000 inw/per km² • Minder dan 3 m³/m² bebouwd • Meer dan 50% openbare ruimte
		
Klein dorp of ruim opgezette woonwijk • 750-3000 inw/per km² • Minder dan 3 m³/m² bebouwd	Bedrijventerrein, industrie en campusterrein • Minder dan 750 inw/per km² • Minder dan 3 m³/m² bebouwd • Minder dan 50% openbare ruimte of • Minder dan 50% groen en/of water	Groenblauwe structuur • Minder dan 750 inw/per km² • Minder dan 3 m³/m² bebouwd • Meer dan 50% openbare ruimte • Meer dan 50% groen en/of water

Kleine dorpen

In deze BKN-uitwerking hebben kleine dorpen een aparte positie (Figuur 1). In zowel Drenthe als Overijssel zijn veel dorpen aanwezig die wat betreft natuurwaarden en potenties sterk afwijken van het gebiedstype waar zij bijvoorbeeld wat betreft bebouwingsdichtheid volgens GIOS onder vallen. Kleine dorpen worden namelijk in grote mate beïnvloed door het omliggende landelijk gebied. Door deze invloed van buiten is hier ook een andere Basiskwaliteit Natuur van toepassing. Daarom zijn kleine dorpen toegevoegd aan de ruim opgezette woonwijken in GIOS. Gezien de hoeveelheid groene ruimte rondom en vaak ook in deze kleine dorpen past deze categorie beter bij de kansen die er liggen voor de Basiskwaliteit Natuur Overijssel en Drenthe.

Figuur 1 Diever, een esdorp gelegen in het esdorpenlandschap in Drenthe. © Hans Dekker.

Wanneer de bevolkingsdichtheid onder de normen van GIOS komt is er veel ruimte voor groen, waardoor algemene soorten uit het landelijk gebied hier terecht kunnen. Bebouwing is in dit geval geen barrière en van minder grote invloed. Dit is de situatie bij zeer kleine dorpen/gehuchten, extensieve lintbebouwing en buurtschappen. Op deze locaties gelden de voorwaarden van de Basiskwaliteit Natuur voor het landelijk gebied.

Groenblauwe structuur

Het GIOS-type 'Parken en natuur' is opgenomen in het nieuwe type 'Groenblauwe structuur'. De groenblauwe structuur is essentieel voor het behalen van de Basiskwaliteit Natuur. De groenblauwe structuur bestaat uit een netwerk van de grotere groene al dan niet waterrijke gebieden in de bebouwde omgeving zoals stadsparken, brede (spoor)wegbermen, beken of rivieren in de bebouwde omgeving en grote waterpartijen (Figuur 2). Ze maken het verplaatsen van dieren en planten binnen de bebouwde omgeving mogelijk en verbinden het bebouwd gebied met het landelijke gebied. Zo kunnen soortgenoten elkaar vinden voor de voortplanting en kan een gebied na lokaal uitsterven opnieuw worden gekoloniseerd. Ook bieden ze ruimte aan soorten met een groot leefgebied zoals de bunzing en de bosuil, en foerageergebied aan vleermuizen. De fijnmazige dooradering, zoals groenstroken en waterpartijen die onderdeel zijn van de groene inrichting van woonwijken en bedrijventerreinen, zijn geen onderdeel van de groenblauwe structuur maar sluiten daar bij voorkeur wel op aan.

Bedrijventerrein, industrie en campusterrein

Er is geen onderscheid gemaakt tussen bestaande en nieuw in te richten bedrijventerreinen. De reden hiervoor is dat er gekeken is naar welke kwaliteit van de leefomgeving algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of algemeen te worden. Aan de eisen die de algemene soorten stellen aan de condities zit geen onderscheid tussen bestaande en nieuw in te richten terreinen.

Figuur 2 Het Asserbos. Een voorbeeld van het gebiedstype Groenblauwe structuur. De groenblauwe structuur maakt het verplaatsen van dieren en planten binnen de bebouwde omgeving mogelijk en verbindt het bebouwd gebied met het landelijke gebied. © Hans Dekker.

Hoewel men op nieuwe terreinen met de huidige inzichten een betere omgeving kan creëren dan voorheen, geldt ook voor de bestaande terreinen de uitdaging om te kijken waar men de juiste condities kan scheppen.

2.2 Condities

De Basiskwaliteit Natuur methodiek richt zich op het creëren van een gezonde en duurzame leefomgeving door te werken aan de juiste condities. Elk gebiedstype bevat condities en elementen die meetbaar zijn via online data, zoals in de Basisregistratie Grootschalige Topografie (BGT) en het

Landschapselementenregister (LASREG). Deze digitale kaarten leggen objecten als gebouwen, wegen, water, spoorlijnen en groene/blauwe elementen eenduidig vast. Voor BKN is niet alleen de aanwezigheid van deze condities en elementen van belang, maar ook hun ecologische kwaliteit. Deze is ook meetbaar, maar vereist vaak nog een inspanning in het veld of de inzet van sensoren.

2.2.1 Hoe zijn de condities bepaald?

Tegelijk met het opstellen van deze handreiking is ook een landelijke uitwerking gemaakt van de Basiskwaliteit Natuur in bebouwde omgeving (Edixhoven & Hofhuis, 2025). Daarin zijn condities opgenomen voor het realiseren van een Basiskwaliteit Natuur in het bebouwde gebied, verdeeld over verschillende categorieën. Eén van die categorieën is ‘aanwezigheid van natuurlijke elementen’. Hieronder vallen de volgende condities:

- Onverhard oppervlakte;
- Aanwezigheid van water;
- Aanwezigheid van boomkronen;
- Aanwezigheid van struiken;
- Aanwezigheid van lage vegetatie;
- Aanwezigheid van ruimte achter gevels en daken.

Bovenstaande condities zijn overgenomen in voorliggende methodiek. Omdat op diverse plekken sprake is van gelaagde vegetatie, bijvoorbeeld bosjes met rijke struiklaag, is hier de conditie ‘aanwezigheid van gelaagde vegetatie’ aan toegevoegd. Tuinen, hofjes en parkjes vallen bijvoorbeeld onder deze categorie (Figuur 3). Ook de conditie ‘aanwezigheid van oude muren’ is toegevoegd om kalkrijke, stenige omgevingen een plek te geven. In totaal zijn er dus acht condities voor de BKN van de bebouwde omgeving voor de provincie Drenthe en Overijssel:

Figuur 3 Een bloemrijke tuin, een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van gelaagde vegetatie'. © Hans Dekker.

- Onverhard oppervlak;
 - Aanwezigheid van gelaagde vegetatie
 - Aanwezigheid van struiken
 - Aanwezigheid van lage vegetatie
- Aanwezigheid van oude muren;
- Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen;
- Aanwezigheid van boomkronen;
- Aanwezigheid van water.

Het onverharde oppervlak bestaat uit *gelaagde vegetatie*, *struiken* en *lage vegetatie*. Samen vormen zij het onverharde oppervlak. Daarom zou ook gesproken kunnen worden van vijf condities en drie subcondities.

2.2.2 Hoe zijn de kwantitatieve streefwaarden bepaald?

De bebouwde omgeving biedt ruimte aan wilde planten en dieren. Hoeveel ruimte algemene soorten precies nodig hebben om algemeen te blijven is van meerdere factoren afhankelijk en verschilt per soort. Veel algemene vogelsoorten nemen nog steeds af in de bebouwde omgeving (Sovon, 2022). Meer groen, water, voortplantingsplaatsen, rust en donkerte dragen bij aan het behoud en een toename van algemene soorten. Naast wilde planten en dieren vragen ook klimaatadaptatie en een gezonde leefomgeving om (meer) ruimte. Tussen deze doelen en de condities die algemene soorten nodig hebben zit veel overlap. De kwantitatieve streefwaarden zijn gebaseerd op bestaande literatuur van GIOS (Arcadis, 2025), de landelijke methodiek (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en de eisen die de gidssoorten aan hun leefgebied stellen. De opdeling van de streefwaarden sluit waar mogelijk aan bij de landelijke methodiek (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en afgeweken of meer verfijning aangebracht wanneer dit noodzakelijk werd geacht.

Onverhard oppervlak

Per gebiedstype is aangegeven hoeveel procent (bandbreedte) van het totale oppervlakte onverhard moet zijn om aan de BKN te voldoen (percentage 'onverhard oppervlak'). Deze percentages zijn gelijk aan de groenpercentages zoals voor deze gebiedstypen zijn vastgesteld in de methodiek van GIOS (Arcadis, 2025).

Begroeide daken tellen mee in het totaal aan onverhard oppervlakte mits het substraat dikker is dan 6 cm. Dit om het realiseren van begroeide daken te stimuleren en/of omdat onverharde ruimte, zeker in bepaalde gebiedstypen, beperkt is.

Aanwezigheid van gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie

Het onverharde oppervlak bestaat uit *gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie*. Samen vormen zij het onverharde oppervlak. De percentages van deze (sub)condities zijn bepaald op basis van expert judgement. De koppeling met de landelijk gehanteerde streefwaarden volgt hieronder, in subparagraaf 2.2.4.

Totstandkoming van de verschillende percentages tussen de gebiedstypen van condities onverhard oppervlak: Aanwezigheid van gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie.

De conditie-percentages verschillen per gebiedstype zowel absoluut als in verhouding tot elkaar. Dat is wat de gebiedstypen van elkaar onderscheidt. Zo is het percentage lage vegetatie (bloemrijke veldjes, gazons) in verhouding hoger in de dichtbebouwde compacte woonwijk dan in de dichtbebouwde grondgebonden woonwijk, waar de nadruk meer ligt op tuinen (gelaagde vegetatie). De percentages voor de verschillende gebiedstypen zijn gebaseerd op expert-judgement en worden nader toegelicht in de verschillende gebiedstypen (H3).

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

Voor de conditie 'ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen' zijn alleen kwalitatieve streefwaarden vastgesteld gebaseerd op bestaande puntensystemen voor natuurinclusieve bouw en ontwikkeling zoals die van de gemeente Hilversum.

Aanwezigheid van boomkronen

Voor de aanwezigheid van (inheemse) boomkronen is overal 30% aangehouden. Dit percentage is gebaseerd op Konijnendijk (2023). Dertig procent boomkroonoppervlak is, naast biodiversiteit, belangrijk voor mentaal welzijn en klimaatadaptatie (Konijnendijk, 2023). In een dichte stads- of dorpskern, waar de ruimte beperkt is en de groeiplaats sterk afwijkt van een natuurlijke omgeving, is het niet altijd mogelijk te werken met inheemse bomen. Daarom mogen, wanneer inheemse soorten niet mogelijk zijn, in de dichte stads- of dorpskern de

boomsoorten uitheems zijn en/of kan de streefwaarde van 30% boomkroonoppervlak ook middels klimplanten of grote struiken worden ingevuld. In bijlage 9 is een inheemse bomen- en struikenlijst opgenomen en wordt verwezen naar een poster van Wageningen Universiteit die kan helpen bij het maken van een geschikte (boom)keuze voor de situatie ter plaatse, waaronder ook uitheemse soorten.

Aanwezigheid van water

Water is van groot belang voor de natuur: voor de groei van planten, voor dieren om te drinken, voor de voortplanting of om te badderen (Figuur 4). Open water is in de (landschappelijk) droge delen van de provincies echter schaars, terwijl het

Figuur 4 Badderende huismussen. De huismus is één van de gidssoorten. Rommelige hoekjes en water zijn belangrijke onderdelen van de leefomgeving. © Hans Dekker.

in de (landschappelijk) natte delen niet weg te denken is. Daarom is de ondergrens voor de aanwezigheid van water één procent. In de natte delen van de provincies is meer water mogelijk om aan te sluiten bij de waarden die water biedt als drager van de lokale cultuur, natuur-, landschaps- en maatschappelijke waarden.

Tabel 2 is een voorbeeld opgenomen van de kwantitatieve condities van het gebiedstype dichte stads- of dorpskern (zie ook paragraaf 3.1.3).

Tabel 2 Voorbeeld kwantitatieve streefwaarde Dichte stads- of dorpskern.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	16-29%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	8-16%
Aanwezigheid van struiken	2-3%
Aanwezigheid van lage vegetatie	6-10%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8)
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-2%

2.2.3 Hoe zijn de kwalitatieve streefwaarden bepaald?

Onder bovengenoemde condities uit paragraaf 2.2.1 vallen ook verschillende kenmerkende elementen, bijvoorbeeld een bomenrij of gevelbeplanting. Aan deze kenmerkende elementen zijn vervolgens *kwalitatieve* streefwaarden gekoppeld. Deze kwalitatieve streefwaarden zijn bepaald op basis van expert judgement. Net als de landelijke methodiek voor bebouwde omgeving is een onderverdeling gemaakt in drie hoofdgroepen (Meesters et al., 2024):

Figuur 5 Een bomenrij in Dwingeloo, Drenthe. Een bomenrij is een voorbeeld van een kenmerkend element van de conditie 'Aanwezigheid van boomkronen'. © Hans Dekker.

1. **Abiotiek**– fysische en chemische eigenschappen zoals hydrologie, bodemtype en nutriëntenbalans.
2. **Inrichting** – de wijze waarop het landschap is vormgegeven, bijvoorbeeld met parken, hofjes, bomenrijen (Figuur 5) en bloemrijke bermen en veldjes, het aandeel en type bebouwing en de aan- of afwezigheid van water.
3. **Beheer en gebruik** – menselijke invloeden zoals ecologisch beheer van graslanden, parken en wateren. Het achterwege laten of minimaliseren van de effecten van verkeer, pesticiden en meststoffen, verlichting en aanwezigheid van mensen en huisdieren.

2.2.4 Hoe hangen deze streefwaarden samen met die de landelijke methodiek voor bebouwde omgeving en de KRW?

De landelijke methodiek ‘Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving’ (Edixhoven & Hofhuis, 2025) maakt onderscheid op het niveau van hoog- of laagstedelijk gebied en tussen verschillende bodemtypen. De landelijke methodiek maakt geen onderscheid binnen een stad of dorp in gebiedstypen, waardoor er voor de hele stad of het hele dorp één set van streefwaarden geldt. De methodiek van Drenthe en Overijssel heeft een kleiner schaalniveau en onderscheidt verschillende gebiedstypen binnen een stad of dorp (zie Tabel 3 en Tabel 4). Ieder gebiedstype heeft verschillende streefwaarden.

Tabel 3 De verhouding tussen de hoogstedelijke landschapsfiches van de landelijke methodiek (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en de gebiedstypen binnen bebouwde omgeving van Drenthe en Overijssel.

Landschapsfiches van de Landelijke methodiek		De gebiedstypen van de methodiek van Drenthe-Overijssel
Hoogstedelijk	Zandlandschap	Dichte stads- of dorpskern
		Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
		Dichtbebouwde compacte woonwijk
		Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk
		Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
		Groenblauwe structuur
	(Klei op) veenlandschap	Dichte stads- of dorpskern
		Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
		Dichtbebouwde compacte woonwijk
		Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk
		Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
		Groenblauwe structuur

Tabel 4 De verhouding tussen de laagstedelijke landschapsfiches van de landelijke methodiek (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en de gebiedstypen binnen bebouwde omgeving van Drenthe en Overijssel.

Landschapsfiches van de Landelijke methodiek		De gebiedstypen van de methodiek van Drenthe-Overijssel
Laagstedelijk	Rivierenlandschap	Dichte stads- of dorpskern
		Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
		Dichtbebouwde compacte woonwijk
		Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk
		Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
		Groenblauwe structuur
	Zandlandschap	Dichte stads- of dorpskern
		Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
		Dichtbebouwde compacte woonwijk
		Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk
		Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
		Groenblauwe structuur
	(Klei op) veenlandschap	Dichte stads- of dorpskern
		Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk
		Dichtbebouwde compacte woonwijk
		Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk
		Bedrijventerrein, industrie en campusterrein
		Groenblauwe structuur

Op de volgende pagina wordt per conditie uitgelegd wat de overeenkomsten en verschillen zijn in de streefwaarden van de landelijke methodiek en die van Drenthe en Overijssel.

Onverhard oppervlak

In de landelijke methodiek “Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving” (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en de voorliggende methodiek van Drenthe en Overijssel verschillen de percentages onverhard oppervlak (Tabel 5). De landelijke methodiek heeft gemiddeld een hoger percentage dan die in de meeste gebiedstypen van Drenthe en Overijssel. Dat komt omdat in de methodiek van Drenthe en Overijssel de groenblauwe structuur als apart gebiedstype is gecategoriseerd. In de landelijke methode zijn parken, waterbergingen en andere grote groene gebieden onderdeel van de bebouwde omgeving in brede zin. In Drenthe en Overijssel worden deze groene delen in de bebouwde omgeving onder de groenblauwe structuur ingedeeld. Drenthe en Overijssel vragen op deze manier expliciet aandacht voor de noodzaak van een groenblauwe structuur en de verbindende functie daarvan in de bebouwde omgeving door deze als apart gebiedstype te behandelen. Wanneer globaal genomen gekeken wordt naar de percentages van onverhard oppervlak in alle gebiedstypen, inclusief de groenblauwe structuur, dan liggen deze in lijn met de landelijke methodiek.

Tabel 5 De verschillen in onverhard oppervlak tussen de landelijke methodiek (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en de voorliggende methodiek van Drenthe-Overijssel met daarin onderscheid tussen de ‘Bebouwde gebiedstypen’ en de ‘Groenblauwe structuur’.

Type gebied	Landelijke methodiek	Drenthe-Overijssel Bebouwde gebiedstypen	Drenthe-Overijssel Groenblauwe structuur
Hoogstedelijk gebied	50%	16-54%	75-85%
Laagstedelijk gebied	65%		

Aanwezigheid van gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie

Door deze verschillen valt ook de onderverdeling van de daarvan afgeleide percentages anders uit (Tabel 6). In de methodiek van Drenthe en Overijssel bestaat het onverhard oppervlak uit de som van gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie. De landelijke methodiek ziet de condities lage vegetatie en

struiken (in hun term ‘middelhoge vegetatie’) als aparte condities. Deze condities samen zijn niet gelijk aan het percentage onverhard oppervlak. Dit komt onder andere door een verschil in definitie van de conditie ‘lage vegetatie’ en ‘struiken’ (wat valt wel of niet onder deze conditie). In de landelijke methodiek telt men namelijk de vegetatie onder de boomkronen mee als ‘lage vegetatie’. Ook de vegetatie onder struiken (hun term ‘middelhoge vegetatie’) wordt meegeteld in het percentage ‘lage vegetatie’. Daarom ligt ook hun streefwaarde voor het percentage van deze conditie hoger.

Tabel 6 De verschillen in de aanwezigheid van verschillende vegetatielagen tussen de landelijke methodiek (Edixhoven & Hofhuis, 2025) en de methodiek van Drenthe-Overijssel met daarin onderscheid tussen de ‘Bebouwde gebiedstypen’ en de ‘Groenblauwe structuur’.

Conditie	Landelijke methodiek	Drenthe - Overijssel Bebouwde gebiedstypen	Drenthe – Overijssel Groenblauwe structuur
Aanwezigheid van middelhoge vegetatie c.q. struiken	10%	2-9%	15-20%
Aanwezigheid van lage vegetatie*	30-50%	6-25%	35-40%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	-	8-25%	25-35%

* De lage vegetatie is in de landelijke methode onderverdeeld in hoog- en laagstedelijk gebied met respectievelijk 50 en 65% onverhard oppervlak en 30 - 35% en 40 - 50% lage vegetatie. Daarnaast wordt in de landelijke methode geen ‘gelaagde vegetatie’ onderscheiden.

In de methodiek van Drenthe en Overijssel is gekozen om deze vegetatie onder de boomkronen en struiken niet mee te tellen, maar te zien als een aparte conditie ‘Aanwezigheid van gelaagde vegetatie’. Door dit verschil in definitie liggen de streefwaarden voor het percentage van de conditie ‘Aanwezigheid van lage vegetatie’ en ‘Aanwezigheid van struiken’ in de methodiek van Drenthe en Overijssel lager. Ondanks dat Drenthe en Overijssel dezelfde termen hanteren, is er dus verschil met de landelijke methodiek. Hierdoor zijn de kwantitatieve

streefwaarden voor deze condities niet vergelijkbaar met die van de landelijke methodiek.

In de methodiek van Drenthe en Overijssel is voor deze afwijkende definitie gekozen, omdat de vegetatie onder boomkronen en struiken ecologisch gezien een andere functie heeft dan lage vegetatie zonder bomen of struiken. Zo komen bijvoorbeeld insecten die van open landschap houden, zoals bruin zandoogje en pluimvoetbij, niet of in mindere mate voor in vegetatie onder boomkronen. Maar deze soorten zijn wel kenmerkend voor de condities van die open landschappen in bebouwde omgeving. Dat verschil vonden Drenthe en Overijssel zodanig belangrijk, dat ervoor is gekozen om de vegetatie onder boomkronen en struiken niet te scharen onder lage vegetatie maar als aparte conditie te benoemen. Hiermee wordt aandacht gevraagd voor die diversiteit, beide moet er zijn.

Aanwezigheid van boomkronen

In de landelijke methodiek “Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving” ligt het percentage voor boomkronen tussen de 20 - 40% (zowel hoogstedelijk als laagstedelijk). In de methode voor Drenthe en Overijssel wordt voor alle gebiedstypen 30% aangehouden, ook voor groenblauwe structuur. Deze bevat enerzijds de boomkronen die onderdeel uitmaken van de gelaagde vegetatie, anderzijds boomkronen aanwezig boven verhard oppervlak. Deze definitie is gelijk aan de landelijke methodiek. Drenthe en Overijssel hanteren echter een ondergrens van 30% en is in die zin wat ambitieuzer dan de landelijke methodiek. Hiervoor is gekozen vanwege de 3-30-300 regel die vaak als norm wordt gebruikt in bebouwde omgeving bij ruimtelijke (her)inrichtings- en ontwerpvragestukken. Voor een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving wordt deze 30% vaak gezien als ondergrens (Konijnendijk, 2023).

Overige condities

De conditie ‘Aanwezigheid van ruimte achter gevels en daken’ van de landelijke methodiek heet in de methodiek van Drenthe en Overijssel net even anders: ‘Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen’. Dit zijn

Figuur 6 Een oude muur met muurleeuwenbek. Een voorbeeld van de conditie ‘Aanwezigheid van oude muren’. © Hans Dekker.

kwalitatieve condities. Landelijk is er nog geen streefwaarde voor deze conditie gesteld. In de methodiek van Drenthe en Overijssel zijn hiervoor per gebiedstype streefwaarden beschreven. Deze condities zorgen voor voldoende geschikte voortplantings-, nest- en rustplaatsen voor huismussen, gierzwaluwen, vleermuizen en andere soorten die gebruik maken van gebouwen.

De conditie ‘Aanwezigheid van oude muren’ is apart als conditie benoemd, deze bestaat niet in de landelijke methodiek (Figuur 6). Oude muren zijn namelijk essentieel voor specifieke muurflora als muurvaren, muurbloem en tongvaren. Deze conditie richt zich dan ook op het behoud van oude muren met de groeiplaatsen van deze typische soorten van de bebouwde omgeving.

De landelijke methodiek heeft daarnaast een aantal condities die niet direct in de methodiek van Drenthe en Overijssel terugkomen. Zoals de aanwezigheid van een gebiedseigen bodem, natuurvriendelijke oevers en oude bomen. Deze worden echter door onze gidssoorten ondervangen.

De conditie 'Aanwezigheid van water' en de KRW

In de landelijke methodiek geldt dat wateren voldoen aan het KRW-oordeel met een EKR-score van 0,6. De EKR (ecologische kwaliteitsratio) gaat in op de mate waarin een water verschilt ten opzichte van een vergelijkbaar water waar menselijke invloeden niet of zeer beperkt aanwezig zijn. Een waarde van 0,6 betekent dat het water minimaal in een goede ecologische toestand verkeert. In deze conditie volgen wij de landelijke methode.

2.3 Gidssoorten

Omdat het onmogelijk is om voor duizenden soorten afzonderlijk condities te formuleren, werkt deze BKN-methode met gidssoorten. Dit zijn herkenbare en representatieve planten- of diersoorten die specifieke eisen stellen aan hun leefomgeving. Door te voldoen aan deze eisen, wordt ook voldaan aan de basisbehoeften van veel andere algemene soorten. De aanwezigheid van verschillende gidssoorten is een goede graadmeter voor een hoge biodiversiteit, maar geen doel op zich; het gaat erom dat de condities (leefomstandigheden) voor deze soorten op orde zijn.

Gidssoorten zijn geselecteerd op basis van:

- De eisen die zij stellen aan één of meerdere condities in de bebouwde omgeving;
- De ecologische informatie die over een soort beschikbaar is;
- Bestaande kaders en opgaven in de bebouwde omgeving (de bestaande BKN-handreiking voor Overijssel, Soortenmanagementplan (SMP));
- Herkenbaarheid, representativiteit en relevantie voor het gebiedstype in Drenthe en Overijssel;

- De aanwezigheid van gidssoorten in zowel de zomer als de winter;
- Het benadrukken van de verschillen tussen gebiedstypen;
- Verspreiding en uitbreidingspotentieel van de gidssoort.

In totaal zijn 32 gidssoorten geselecteerd die samen de ecologische potenties en verschillen tussen gebiedstypen weerspiegelen. Ze vertegenwoordigen de abiotiek, inrichtings- en beheercondities en helpen zo op een overzichtelijke wijze bij het realiseren van Basiskwaliteit Natuur en de leefbaarheid van de bebouwde omgeving. Door de eisen die zij stellen aan het leefgebied te integreren in ruimtelijke planning en beheer – bijvoorbeeld via bloemrijke bermen of behoud van oude bomen – wordt een leefomgeving gecreëerd waarin zowel mens als natuur kunnen floreren. In bijlage 1 staan alle gidssoorten genoemd, met daarbij ook de conditie(s) die zij vertegenwoordigen.

3 Basiskwaliteit Natuur in bebouwde omgeving

Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving van Drenthe en Overijssel onderscheidt zes gebiedstypen (zie hiervoor paragraaf 2.1). In het huidige hoofdstuk is de Basiskwaliteit Natuur van deze gebiedstypen verder uitgewerkt.

Hoe is dit hoofdstuk te gebruiken

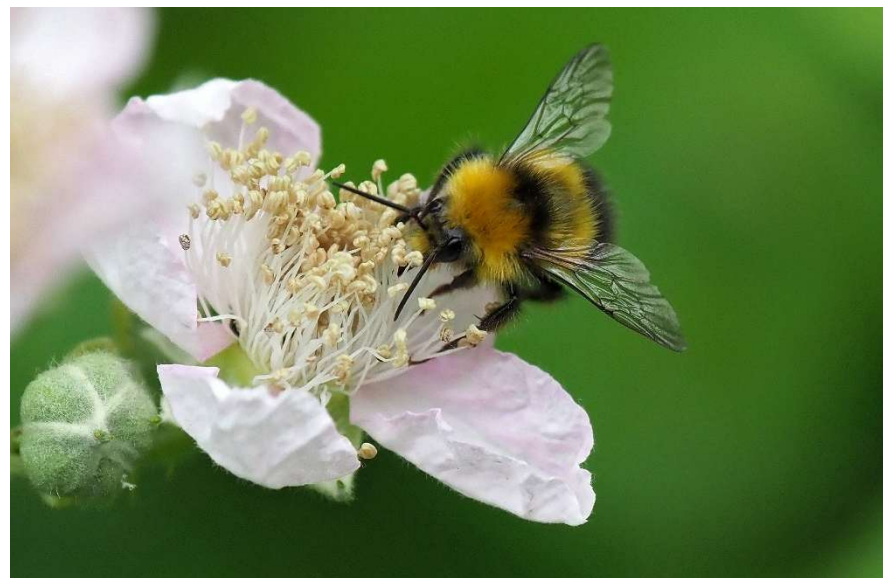
De lezer kan de eerste twee paragrafen van de gebiedstypen gebruiken om een eerste indruk van de Basiskwaliteit Natuur te krijgen en de belangrijkste kenmerken te lezen die hierop van invloed zijn. Per gebiedstype is ter ondersteuning hiervan een verbeelding gemaakt. Deze verbeelding is voor de lezer (hopelijk) herkenbaar, hiermee is geprobeerd om de essentie van Basiskwaliteit Natuur op begrijpelijke wijze samen te vatten. De laatste twee paragrafen gaan in op de meer theoretische uitwerking van Basiskwaliteit Natuur: hier worden de (kwantitatieve en kwalitatieve) condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype. Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit van het gebiedstype op orde is. Aan de hand van deze informatie zou de lezer zelf de Basiskwaliteit Natuur van zijn of haar gebiedstype moeten kunnen bepalen én weet het meteen waar het kwantitatief of kwalitatief nog verbetering kan aanbrengen.

Herhalingen in tekst tussen de gebiedstypen

De gebiedstypen zijn niet volledig verschillend van elkaar. Dit komt omdat de gebiedstypen in de bebouwde omgeving minder scherp contrasterend zijn van elkaar dan de landschapstypen in het landelijk gebied. Er zijn misschien nog wel meer overeenkomsten dan verschillen tussen de gebiedstypen. De tekst over het

belang van de condities voor de BKN soorten betreft dan ook veel tekstuele herhalingen. Datzelfde geldt voor de kwalitatieve streefwaarden van de condities (voor abiotiek, inrichting en beheer) die in bijlage 2 tot en met 7 zijn uitgewerkt.

Deze herhalingen zijn een consequentie van de keuze in de structuur van het rapport. Er is bewust gekozen om alles per gebiedstype uit te schrijven (ondanks de dubbelingen). Er is geen 'algemene' paragraaf voor alle gebiedstypen geschreven, want dan had de lezer die algemene paragraaf weer moet combineren met de gebiedsspecifieke paragraaf om de Basiskwaliteit Natuur te kunnen bepalen. In plaats daarvan kan de lezer alle informatie in één keer vinden in de paragraaf van het betreffend gebiedstype. Om die reden zijn er (als men de paragrafen achter elkaar leest) tekstuele herhalingen, bijvoorbeeld in de kwalitatieve condities (ecologisch beheer, inheemse soorten, etc.).

Figuur 7 Een tuinhommel, één van de gidssoorten. De tuinhommel heeft van februari tot in oktober aaneengesloten voldoende nectar en stuifmeel nodig. © Hans Dekker.

3.1 Dichte stads- of dorpskern

De paragraaf start met een typering van de dichte stads- of dorpskern (3.1.1). Vervolgens is beschreven en gevisualiseerd hoe dit gebiedstype eruit ziet als de Basiskwaliteit Natuur op orde is (3.1.2). Om die BKN te realiseren zijn condities en bijbehorende streefwaarden beschreven (3.1.3) en tot slot zijn in 3.1.4 de gidssoorten te vinden die deze condities vertegenwoordigen. Hoe deze condities en streefwaarden en gidssoorten tot stand zijn gekomen legt H2 Methodiek uit.

3.1.1 Gebiedstypering

Dichte stads- en dorpskernen in Drenthe en Overijssel kenmerken zich door compacte bebouwing, historische structuren en een mix van wonen, werken en verblijven. Smalle straten, pleinen en stegen vormen een fijnmazig netwerk met beperkte ruimte voor groen. De openbare ruimte is vaak stenig, maar biedt kansen voor vergroening, klimaatadaptatie en verblijfskwaliteit. Cultureel erfgoed, zichtlijnen en schaal zijn leidend in het ontwerp. De uitdaging ligt in het versterken van identiteit, biodiversiteit en klimaatbestendigheid binnen een historisch en ruimtelijk gevoelig weefsel.

Stedelijke en ruimtelijke kenmerken

- Compacte, historische bebouwing met gesloten gevelwanden
- Fijnmazig stratenpatroon met stegen, pleinen en hofjes
- Beperkte ruimte voor groen en water
- Mix van functies: wonen, detailhandel, horeca, cultuur

Groen en klimaat

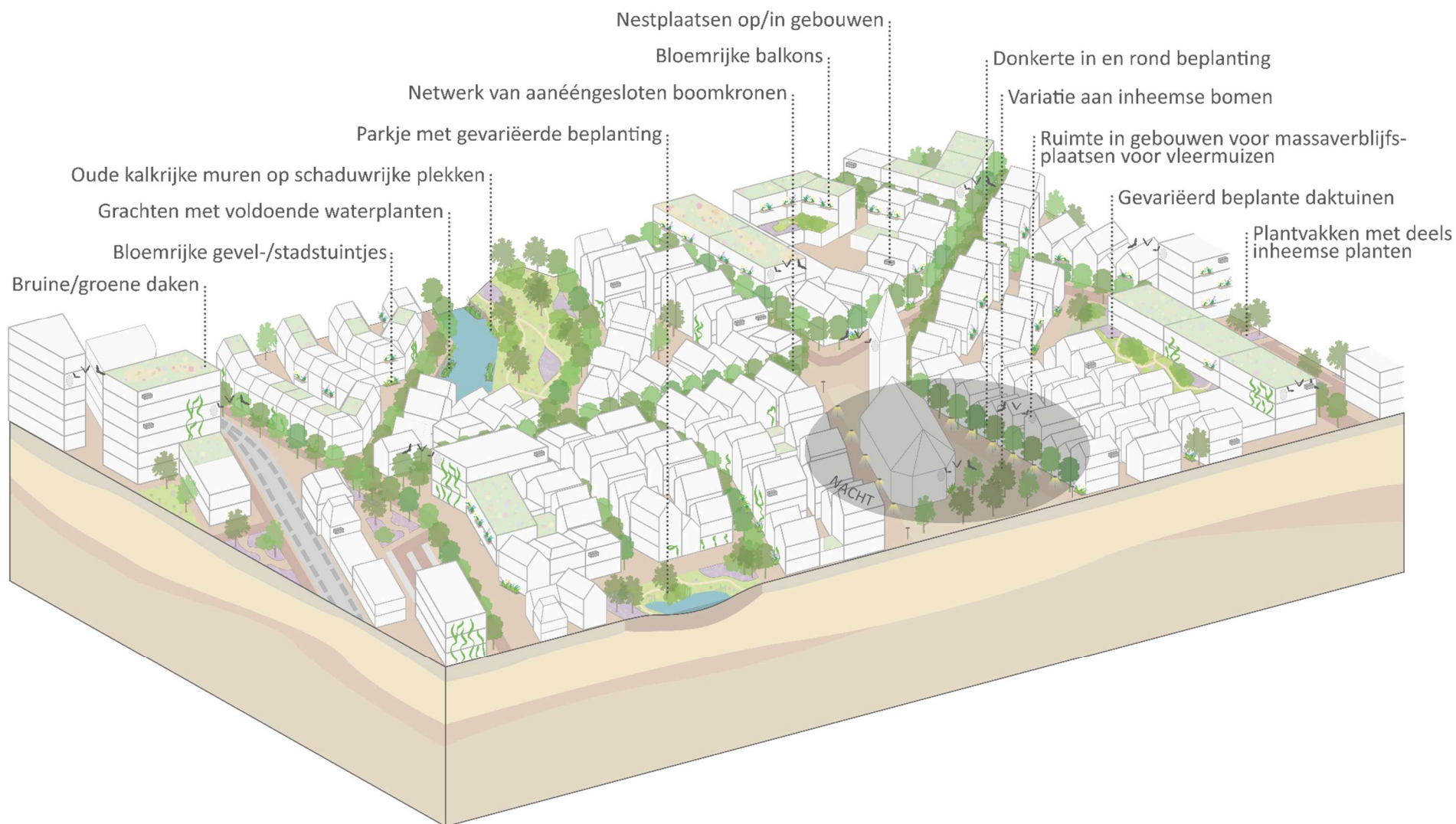
- Overwegend verhard oppervlak, kansrijk voor vergroening
- Behoeftte aan verkoeling, wateropvang en schaduw
- Groene daken, gevelgroen en groene ontmoetingsplekken als oplossing
- Historische context vraagt om zorgvuldige inpassing

Identiteit, sociale en functionele aspecten

- Hoge verblijfskwaliteit door levendigheid en voorzieningen
- Cultureel erfgoed en identiteit zijn leidend
- Ruimtelijke druk vraagt om multifunctioneel gebruik
- Verkeersluwte en voetgangersvriendelijkheid versterken beleving.

3.1.2 Basiskwaliteit Natuur op orde – hoe ziet dat eruit?

‘s Zomers hoor je overal gierzwaluwen en zwarte roodstaarten, op de kerkzolder slapen vleermuizen die ‘s avonds via donkere boomkronen of grachten naar het buitengebied vliegen. Langs gevels groeien planten in de volle grond of in potten. Ook daken, muren balkons zijn onderdeel van het ecosysteem. Boomkronen, klimplanten, groene daken, hangpotten en daktuinen houden de dichtbebouwde kern leefbaar voor mens en dier. In hofjes zorgt een variatie aan bomen, struiken en kruiden voor rust en koelte. Het water in de grachten en vijvers heeft een goede kwaliteit en is rijk aan leven. Oude muren bieden een unieke groeiplaats aan muurbloemen, varens en andere muurflora. Het hiervoor beschreven streefbeeld is gevat in een verbeelding, zie Figuur 8.

Figuur 8 Een visualisatie van een dichte stads- of dorpskern waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is. De beplantingen bestaan uit een variatie aan overwegend inheemse gebiedseigen soorten, die gefaseerd en ecologisch worden beheerd.

3.1.3 De condities en hun belang voor de BKN soorten

In deze paragraaf worden de condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype.

De condities (kwantitatief)

Er zijn voor deze condities zowel kwantitatieve als kwalitatieve streefwaarden bepaald (Tabel 5; Bijlage 2; Bijlage 10). Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is.

Tabel 7 De kwantitatieve streefwaarden voor een dichte stads- of dorpskern.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	16-29%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	8-16%
Aanwezigheid van struiken	2-3%
Aanwezigheid van lage vegetatie	6-10%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-2%

De condities (kwalitatief)

Bijlage 2 en Bijlage 10 zijn in die zin even belangrijk als Tabel 7. In Bijlage 2 zijn de kwalitatieve streefwaarden voor abiotiek, inrichting en beheer opgenomen, zoals een gezonde, licht gebufferde bodem vrij van zware metalen en pesticiden (abiotiek), daken met een substraat dikker dan 20 centimeter (inrichting), of onderhoud en schoonmaak van faunavoorzieningen (beheer). In Bijlage 10 wordt verder ingegaan op wat wordt verstaan onder ecologisch beheer.

Het belang van de condities voor de BKN soorten

Deze condities geven invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving in het bebouwd gebied die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden. Het belang van deze condities voor de algemene soorten (BKN-soorten) wordt dan ook per conditie toegelicht, met extra aandacht voor de onderscheidende gidssoorten van dit gebied. Voor de gidssoorten, zie paragraaf 3.1.4.

Onverhard oppervlak (16-29%)

Van de totale oppervlakte van de dichte stads- of dorpskern is 16-29% onverhard. Dit onverhard oppervlak bestaat uit gelaagde vegetatie, struiken (*Figuur 9*) en lage vegetatie. Dit onverharde oppervlak bestaat uit natuurlijke elementen en

Figuur 9 Voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van struiken' in een gebiedstype dichte stads- of dorpskern: gevelgroen in Zwolle met deels inheemse soorten. © Eelerwoude.

Figuur 10 Voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van struiken' in een gebiedstype dichte stads- of dorpskern in Overijssel. Waar ruimte beperkt is kan (deels inheems) groen in potten en tegen gevels uitkomst bieden. © Provincie Overijssel.

biedt potentie voor bodemprocessen en biodiversiteit. De basis van Basiskwaliteit Natuur. In dichte stads- of dorpskernen is de ruimte beperkt en zijn de opgaven vaak groot. Het onverhard oppervlak dient dan ook slim te worden ingezet. Door klimaatadaptatie, ecosysteemdiensten en een gezonde leefomgeving mee te wegen is dit mogelijk. Daarom zijn de streefwaardes van gelaagde vegetatie (koelte plekken en regenwaterinfiltratie) en lage vegetatie (op onder andere begroeide daken) relatief hoog.

Aanwezigheid gelaagde vegetatie (8-16%)

In dit gebiedstype is de groene ruimte beperkt en bestaat de gelaagde vegetatie voornamelijk uit parkjes, hofjes en kleine stads- en daktuinen. Daktuinen hebben een substraat van minimaal 20 centimeter. Ze bieden een diversiteit aan

inheemse gebiedseigen kruiden en grassen met mogelijk ook enkele struiken of zelfs bomen. Diverse insecten zoals de dagpauwoog, het bruine zandoogje en de tuinhommel vinden hier hun voedsel. Deze insecten verplaatsen zich door de dichtbebouwde omgeving via groene elementen zoals begroeide daken en groene balkons. De parkjes en hofjes zijn (ook wanneer omsloten) bereikbaar voor alle soorten en bestaan grotendeels uit inheemse gebiedseigen soorten. In het gelaagde groen zoeken de huismussen naar beschutting en voedsel. Stadstuinen zijn verbonden met het groen in de omgeving. Ze zijn omzoomd met heggen waardoor grondgebonden dieren zoals de egel zich veilig kan verplaatsen. Het groen in de dichte stads- of dorpskern wordt ecologisch beheerd, waarbij er geen gebruik gemaakt wordt van middelen tegen ongewenste insecten of planten.

Aanwezigheid van struiken (2-3%)

In dit gebiedstype is weinig ruimte voor struiken. Wel zijn deze terug te vinden in de gelaagde vegetatie zoals (dak)tuinen, parken en hofjes (Figuur 10). In de dichte stads- en dorpskernen biedt gevelbeplanting een uitkomst. De met inheemse, deels wintergroene planten begroeide gevels trekken insecten aan en bieden vogels als huismus en merel een plek om te broeden. Gevelgroen heeft een verkoelend effect tijdens warme perioden, het houdt water vast en draagt bij aan de luchtkwaliteit. Gevelbeplanting wordt ecologisch beheerd: kleinschalig, gefaseerd en sturend op variatie.

Aanwezigheid van lage vegetatie (6-10%)

Platte daken, bermen en groenstroken zijn begroeid met een diversiteit aan inheemse gebiedseigen kruiden en grassen. Deze lage vegetatie biedt voedsel aan specialistische insecten (Figuur 11). De zwarte roodstaart verzamelt hier voedsel en broedt in een nestkast op het dak. In dichte stads- of dorpskern zijn ook diverse plantvakken met vaste planten en enkele gebiedseigen, lage struiken. Minimaal de helft daarvan is inheems. De dagpauwoog en tuinhommel gaan de verschillende plantvakken langs tijdens hun zoektocht naar voedsel. Ook op de balkons vinden ze minimaal 25% inheemse planten met bijvoorbeeld wilde

Figuur 11 Een bloemrijke groenstrook bij station Zwolle, Overijssel. Als voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van lage vegetatie' in gebiedstype dichte stads- of dorpskern. © Eelerwoude.

marjolein. De lage vegetatie wordt ecologisch beheerd waarbij geen natuuronvriendelijke bestrijdingsmiddelen gebruikt worden.

Aanwezigheid van oude muren (behoud)

Oude muren en daarop groeiende planten worden behouden. Wanneer oude muren hersteld worden of er nieuwe muren worden gemetseld, wordt hierbij zo veel mogelijk gebruik gemaakt van kalkrijke mortel of ander voor muurflora geschikt voegsel. Zo krijgen soorten als muurvaren en muurleeuwenbek de kans om hier te vestigen.

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. In neststenen broedt de gierzwaluw en in de ruimte onder het pannendak de huismus. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen

aanwezig. Op kerkzolders verblijft de gewone grootoorvleermuis en de laatvlieger. De vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in onverlichte gevels en daken. In Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen' wordt dit gekwantificeerd per type gebouw.

Aanwezigheid van boomkronen (30%)

Er wordt gestreefd naar 30% boomkroonbedekking, bijvoorbeeld door bomenrijen, een solitaire boom of boomgroep. In de dichtbebouwde omgeving zijn dit waar mogelijk inheemse bomen. Wanneer dit niet mogelijk is zijn het uitheemse bomen met een hoge ecologische waarde. De boomkronen zijn donker en oude bomen blijven zo lang mogelijk behouden. Er zijn boomholtes en scheuren waar vogels en vleermuizen verblijven. Via de donkere kronen vliegen vleermuizen naar het buitengebied. Een hoog boomkroonvolume zorgt in warme perioden voor voelbaar minder opwarming, helpt bij het opvangen en vasthouden van water en verbetert de water- en luchtkwaliteit. Waar de stad zo is dichtgebouwd en boomvormers niet passen, zijn kleine bomen, struiken en klimplanten een welkome aanvulling. Deze vergroten het schaduwoppervlak, verminderen hittestress en verhogen de biodiversiteit.

Aanwezigheid van water (1-2%)

In dit gebiedstype is door historische groei van bebouwing vaak weinig ruimte voor open water. In kernen met grachten of singels (zoals Zwolle of Meppel) kan het aandeel water hoger liggen, tot circa vijf procent. Water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten. De rietvoorn voelt zich hier thuis en voedt zich met insecten en andere ongewervelden in en op het water. Wateren met een harde oever, zoals grachten, hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten of helofyten. Ze hebben op minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie zoals gewone dotterbloem, riet en wilgen. Dit is mogelijk met innovatieve oplossingen zoals drijvende vooroevers. Waar mogelijk hebben wateren een natuurvriendelijke oever, waardoor er vanzelf verschil in (on)diepte en vegetatie ontstaat. In het water tussen de planten op de ondiepe

oever paaien rietvoorn en andere vissen en zetten ze eitjes af. Delen van de oevers zijn begroeid met rietvegetaties en wilgen waar soorten zoals rietgors en vroege zandbij graag gebruik van maken. (Oevers van) wateren worden gefaseerd gemaaid en alleen gebaggerd als dat noodzakelijk is.

3.1.4 De gidssoorten van dit gebiedstype

De condities voor Basiskwaliteit Natuur van dit gebiedstype worden vertegenwoordigd door een aantal gidssoorten. Hoe deze gidssoorten zijn geselecteerd is te lezen in paragraaf 2.3. Dikgedrukt zijn de soorten die onderscheidend zijn voor dit gebiedstype. Deze soorten zijn bijvoorbeeld onderscheidend, omdat zij daar in hogere dichtheden voorkomen of omdat ze symbool staan voor bepaalde elementen die vooral in dat gebiedstype voorkomen. In paragraaf 3.7 worden de overeenkomsten en onderscheidende verschillen tussen de gebiedstypen toegelicht. De gidssoorten van dit gebiedstype zijn:

1. gierzwaluw	9. laatvlieger
2. huismus	10. meervleermuis
3. huiszwaluw	11. dagpauwoog
4. zanglijster	12. kleine vos
5. zwarte roodstaart	13. grote klokjesbij
6. egel	14. tuinhommel (Figuur 7)
7. gewone dwergvleermuis	15. rietvoorn
8. gewone grootoorvleermuis	16. muurvaren (Figuur 12)

Figuur 12 Muurvaren op de muur van een kerk in Westerbork, Drenthe. © Hans Dekker.

3.2 Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk

De paragraaf start met een typering van de dichtbebouwde grondgebonden woonwijk (3.2.1). Vervolgens is beschreven en gevisualiseerd hoe dit gebiedstype eruit ziet als de Basiskwaliteit Natuur op orde is (3.2.2). Om die BKN te realiseren zijn condities en bijbehorende streefwaarden beschreven (3.2.3) en tot slot zijn in 0 de gidssoorten te vinden die deze condities vertegenwoordigen. Hoe deze condities en streefwaarden en gidssoorten tot stand zijn gekomen legt H2 Methodiek uit.

3.2.1 Gebiedstypering

Dichtbebouwde grondgebonden woonwijken in Drenthe en Overijssel combineren compacte verkaveling met een dorpse schaal. De wijken bestaan voornamelijk uit rijwoningen met kleine voortuinen en smalle straten. Openbaar groen is schaars en versnipperd, maar biedt kansen voor vergroening, klimaatadaptatie en (andere) ecosysteemdiensten. Parkeren gebeurt grotendeels op straat, wat druk zet op de verblijfsruimte. De inrichting vraagt om slimme oplossingen voor wateropvang, hittestress en biodiversiteit binnen beperkte marges. Landschappelijke inpassing en aansluiting op bestaande structuren zijn cruciaal voor ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid.

Stedelijke en ruimtelijke kenmerken

- Overwegend rijwoningen met kleine privétuinen
- Smalle straten met beperkte doorzichten

- Hoge dichtheid (40–60 woningen/ha)
- Parkeren grotendeels op straat of in parkeerkoffers

Groen en klimaat

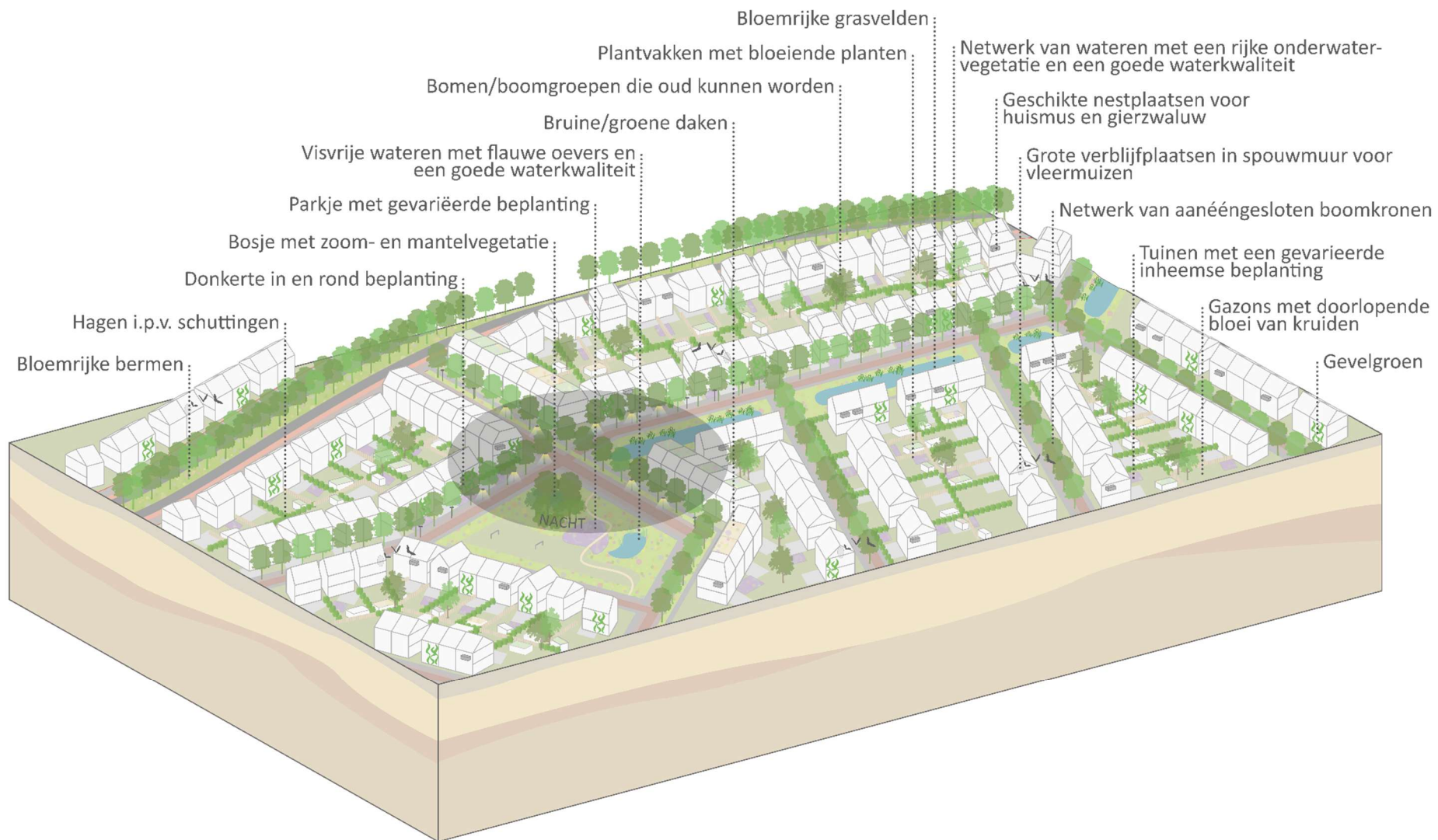
- Veel sociale interactie in hofjes en stoepen
- Nabijheid van voorzieningen en speelplekken essentieel
- Ruimtelijke druk vraagt om multifunctioneel ruimtegebruik
- Behoeftte aan vergroening voor leefkwaliteit en biodiversiteit

Identiteit, sociale en functionele aspecten

- Veel sociale interactie in hofjes en stoepen
- Nabijheid van voorzieningen en speelplekken essentieel
- Ruimtelijke druk vraagt om multifunctioneel ruimtegebruik
- Behoeftte aan vergroening voor leefkwaliteit en biodiversiteit

3.2.2 Basiskwaliteit Natuur op orde – hoe ziet dat eruit?

De gevarieerde tuinen bestaan uit diverse borders, kleine bomen, struiken en vijvers vol met leven. Hier is voor de bewoners altijd iets te beleven. Er vliegen grote klokjesbijen en andere wilde bijen op een diversiteit aan inheemse bloemen, en huismussen zoeken naar voedsel en veiligheid. De tuinen zijn met elkaar verbonden en vormen zo een aaneengesloten leefgebied van egels en andere dieren die niet kunnen vliegen. Het openbare groen is gelaagd, inheems en divers in soorten en versterkt en verbindt zo de tuinen. In de straten zijn bomenrijen met donkere kronen aanwezig die vleermuizen de kans geven vanuit de woningen naar het buitengebied en parken te bewegen. Het hiervoor beschreven streefbeeld is gevat in een verbeelding, zie Figuur 13.

Figuur 13 Een visualisatie van een dichtbebouwde grondgebonden woonwijk waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is. De beplantingen bestaan uit een variatie aan overwegend inheemse gebiedseigen soorten, die gefaseerd en ecologisch worden beheerd.

3.2.3 De condities en hun belang voor de BKN soorten

In deze paragraaf worden de condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype.

De condities (kwantitatief)

Er zijn voor deze condities zowel kwantitatieve als kwalitatieve streefwaarden bepaald (Tabel 8; Bijlage 3; Bijlage 10). Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is.

De condities (kwalitatief)

Bijlage 3 en Bijlage 10 zijn in die zin even belangrijk als *Tabel 8*. In Bijlage 3 zijn de kwalitatieve streefwaarden voor abiotiek, inrichting en beheer opgenomen, zoals een gezonde, licht gebufferde bodem vrij van zware metalen en pesticiden (abiotiek), daken met een substraat dikker dan 20 centimeter (inrichting), of onderhoud en schoonmaak van faunavoorzieningen (beheer). In Bijlage 10 wordt verder ingegaan op wat wordt verstaan onder ecologisch beheer.

Tabel 8 De kwantitatieve streefwaarden voor een dichtbebouwde grondgebonden woonwijk.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	26-37%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	12-17%
Aanwezigheid van struiken	7-9%
Aanwezigheid van lage vegetatie	7-11%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-6%

Het belang van de condities voor de BKN soorten

Deze condities geven invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving in het bebouwd gebied die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden. Het belang van deze condities voor de algemene soorten (BKN-soorten) wordt dan ook per conditie toegelicht, met extra aandacht voor de onderscheidende gidssoorten van dit gebied. Voor de gidssoorten, zie paragraaf 0.

Onverhard oppervlak (26-37%)

Van de totale oppervlakte van de dichtbebouwde, grondgebonden woonwijk is 26-37% onverhard en bestaat uit gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie. Dit onverharde oppervlak bestaat uit natuurlijke elementen en biedt potentie voor bodemprocessen en biodiversiteit. De basis van Basiskwaliteit Natuur.

In de dichtbebouwde grondgebonden woonwijk vormen achtertuinten en vakken met struiken dicht bij de woningen een belangrijk kenmerk. Hier leven huismussen, egels, en klokjesbijen. De relatief hoge percentages van gelaagde vegetatie (tuinen, Figuur 14) en struiken (hagen tussen tuinen) en struiken in de openbare ruimte versterken deze onderscheidende waarden.

Aanwezigheid gelaagde vegetatie (12-17%)

Naast bosjes, parken en hofjes spelen in dit gebiedstype de tuinen een belangrijke rol (Figuur 14). Tuinen bestaan voor minder dan 50% uit verharding en voor méér dan 50% uit inheemse soorten. Er groeien klokjes, waar de grote klokjesbij op afkomt. Door de diversiteit aan planten is er altijd nectar aanwezig voor de tuinhommel, dagpauwoog en andere insecten. De zanglijster doet zich tegood aan slakken, fruit en bessen. Tuinen zijn voor egels en andere kleine zoogdieren passeerbaar. 's Winters kunnen ze veilig in de composthoop verblijven. Door openingen in schuttingen of door groene erfscheidingen zijn tuinen verbonden met elkaar en het openbaar groen. Tuinen worden ecologisch beheerd, waarbij er geen gebruik gemaakt wordt van natuuronvriendelijke bestrijdingsmiddelen.

Figuur 14 Een gelaagde tuin met deels inheemse planten en weinig verharding in Drenthe. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van gelaagde vegetatie' in gebiedstype 'Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk'. © Hans Dekker.

Aanwezigheid van struiken (7-9%)

Tuinen zijn afgescheiden door minimaal 50% inheemse (stekelige) hagen of wintergroene struiken zoals hulst. Hier vinden huismussen beschutting. Egels en andere grondgebonden dieren bewegen zich hierdoor veilig door de wijk. In de openbare ruimte zijn verspreid inheemse gebiedseigen struwelen aanwezig die voedsel en veiligheid bieden voor insecten, vogels en zoogdieren. In de tuinen zijn verschillende (deels inheemse) struiken aanwezig. Onder andere de kleine watersalamander en andere amfibieën uit de tuinvijvers vinden hier hun overwinteringsplek. Veel gevels (met name die van grote(re) gebouwen) zijn begroeid met struiken of klimplanten (Figuur 15). Merels nestelen hier en de dagpauwoog verzamelt er nectar. Gevelbeplanting, heggen en struiken worden ecologisch beheerd: gefaseerd en sturend op variatie.

Aanwezigheid van lage vegetatie (7-11%)

Vergeleken met het gebiedstype Dichtbebouwde compacte woonwijk zijn er in de Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk verhoudingsgewijs meer tuinen en is er minder openbare ruimte. Graslanden, bermen en gazons zijn bloemrijk en bestaan uit inheemse en gebiedseigen soorten. Bloemrijke veldjes en bermen beslaan meer dan 50% van de lage vegetatie (Figuur 16). Gazons nemen niet meer dan 25% in. Op de paardenbloemen en klein streepzaad zoekt pluimvoetbij naar stuifmeel. Het bruin zandooie is te vinden in de bloemrijke veldjes en bermen. Platte daken van bijvoorbeeld garages en schuurtjes zijn begroeid. Plantvakken en plantbakken bestaan uit een variëteit van vaste, deels gebiedseigen planten die voedsel bieden aan insecten of zaden aan vogels en

Figuur 15 Begroeide gevels en heggen van inheemse planten. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van struiken' in gebiedstype 'Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk' in Overijssel. © Provincie Overijssel.

Figuur 16 De tuin van het Provinciehuis in Zwolle (Overijssel). Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van lage vegetatie' in gebiedstype grondgebonden compacte woonwijk. © Provincie Overijssel.

zoogdieren. Er is altijd nectar aanwezig, omdat er een grote diversiteit aan inheemse gebiedseigen vegetatie groeit en bij het maaien altijd minimaal 25% van de vegetatie behouden blijft. In tuinen en plantvakken wordt het nectarseizoen verlengt met krokussen en andere bolgewassen in het voorjaar en klimop en bloeiende asters in het najaar.

Aanwezigheid van oude muren (behoud)

Oude muren en daarop groeiende planten worden behouden. Wanneer oude muren hersteld worden of er nieuwe muren worden gemetseld wordt hierbij zo veel mogelijk gebruik gemaakt van kalkrijke mortel of ander voor muurflora geschikt voegsel. Zo krijgen soorten als muurvaren en muurleeuwenbek de kans om hier te vestigen.

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. In neststenen broedt de gierzwaluw en in de ruimte onder het pannendak de huismus. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. De vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in onverlichte gevels en daken. In Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen' wordt dit gekwantificeerd per type gebouw.

Aanwezigheid van boomkronen (30%)

Er wordt gestreefd naar 30% boomkroonbedekking, bijvoorbeeld door bomenrijen, een solitaire boom of boomgroep. Inheemse gebiedseigen bomen in de openbare ruimte hebben een ruime groeiplaats. Ze bieden voedsel aan specialistische insecten die op hun beurt weer voedsel zijn voor allerlei vogels en vleermuizen. In tuinen staan kleinere bes- of fruitdragende bomen. Oude bomen blijven behouden, want in de holtes en scheuren zitten vogels en vleermuizen. Via een netwerk van donkere, aaneengesloten boomkronen verplaatsen vleermuizen zich door de wijk en naar het buitengebied. Daarnaast zorgt een hoog boomkroonvolume in de zomer voor koelte, helpt het bij opvangen en vasthouden van water en verbetert het de water- en luchtkwaliteit.

Aanwezigheid van water (1-6%)

Er zijn (kleine) vijvers en watergangen. In laaggelegen gebieden of wijken met klimaatadaptieve ambities kan het aandeel water iets hoger liggen (tot circa zes procent). In oudere wijken of op hogere zandgronden is het aandeel vaak lager, tenzij er natuurlijke waterstructuren aanwezig zijn. Tuinvijvers zijn relatief ondiep en (deels) vrij van vissen. Ze zijn een groot deel van de dag zonbeschenen, rijk aan waterplanten en ook de oever is gevarieerd begroeid. Kleine watersalamander en andere amfibieën kunnen zich hier veilig voortplanten en verplaatsen naar andere vijvers. In de openbare ruimte voldoet het water aan de KRW, is het helder en rijk aan waterplanten. Ook hebben ze een natuurvriendelijke oever, waardoor er vanzelf verschil in (on)diepte en vegetatie

ontstaat (Figuur 17). Tussen de planten op de ondiepe oever kan de rietvoorn paaïen en haar eitjes afzetten. Delen van de oevers zijn begroeid met rietvegetaties en wilgen waar soorten als rietgors, bunzing en vroege zandbij graag gebruik van maken. (Oevers van) wateren worden gefaseerd gemaaid, en alleen gebaggerd als dat noodzakelijk is. Ook wateren met harde oevers (kades) zijn voor minimaal 50% begroeid, bijvoorbeeld middels drijvende vooroevers en ondergedoken, drijvende waterplanten.

Figuur 17 Een bloemrijk veld en water met natuurvriendelijke oever. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van water' en 'onverhard oppervlak' in gebiedstype 'Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk' in Overijssel. © Provincie Overijssel.

3.2.4 De gidssoorten van dit gebiedstype

De condities voor Basiskwaliteit Natuur van dit gebiedstype worden vertegenwoordigd door een aantal gidssoorten. Hoe deze gidssoorten zijn geselecteerd is te lezen in paragraaf 2.3. Dikgedrukt zijn de soorten die onderscheidend zijn voor dit gebiedstype, zoals de egel. Deze soorten zijn bijvoorbeeld onderscheidend, omdat zij daar in hogere dichtheden voorkomen of omdat ze symbool staan voor bepaalde elementen die vooral in dat gebiedstype voorkomen. In paragraaf 3.7 worden de overeenkomsten en onderscheidende verschillen tussen de gebiedstypen toegelicht.

De gidssoorten van dit gebiedstype zijn:

1. gierzwaluw	15. kleine watersalamander
2. huismus	16. bruin zandoogje
3. huiszwaluw	17. dagpauwoog
4. kneu	18. kleine vos
5. rietgors	19. grote klokjesbij
6. scholekster	20. pluimvoetbij
7. zanglijster	21. tuinhommel
8. zwarte roodstaart	22. vroege zandbij
9. bunzing	23. rietvoorn
10. egel	24. gewone dotterbloem
11. gewone dwergvleermuis	25. gewone vogelmelk
12. gewone grootoorvleermuis	26. grote teunisbloem
13. laatvlieger	27. muurvaren
14. meervleermuis	28. wilde marjolein

Figuur 18 De eegel is een charmante nachtelijke stadsbewoner die zich thuisvoelt in tuinen en parkjes met veel variatie – van struiken en gras tot rommelhoekjes en open plekken. Als gidssoort laat hij zien hoe belangrijk verbonden en natuurrijke groengebieden in de stad zijn, vol schuilplekjes en voedsel, voor hem én voor talloze andere dieren. © Hans Dekker.

3.3 Dichtbebouwde compacte woonwijk

De paragraaf start met een typering van de dichtbebouwde compacte woonwijk (3.3.1). Vervolgens is beschreven en gevisualiseerd hoe dit gebiedstype eruit ziet als de Basiskwaliteit Natuur op orde is (3.3.2). Om die BKN te realiseren zijn condities en bijbehorende streefwaarden beschreven (3.3.3) en tot slot zijn in 3.3.4 de gidssoorten te vinden die deze condities vertegenwoordigen. Hoe deze condities en streefwaarden en gidssoorten tot stand zijn gekomen legt H2 Methodiek uit.

3.3.1 Gebiedstypering

Compacte woonwijken in Drenthe en Overijssel kenmerken zich door een hoge dichtheid, korte loopafstanden en een mix van rijwoningen en appartementen. De openbare ruimte is functioneel ingericht, met beperkte maar strategisch geplaatste groenzones. Verharding overheerst, maar vergroening via gevelgroen, boomspiegels en pocket parks wint terrein. Klimaatadaptatie en sociale cohesie vragen om slimme inrichting van pleinen, hofjes en wateropvang. De uitdaging ligt in het verweven van ecologie, verblijfskwaliteit en mobiliteit binnen een beperkte ruimte, passend bij de dorpse of stedelijke context van de regio.

Stedelijke en ruimtelijke kenmerken

- Hoge woningdichtheid (vaak >40 woningen/ha)
- Overwegend rijwoningen en gestapelde bouw
- Beperkte privégroenruimte, nadruk op collectieve buitenruimte met grotere groene ruimtes.
- Nauwe straten, korte zichtlijnen, beperkte doorzichten

Groen en klimaat

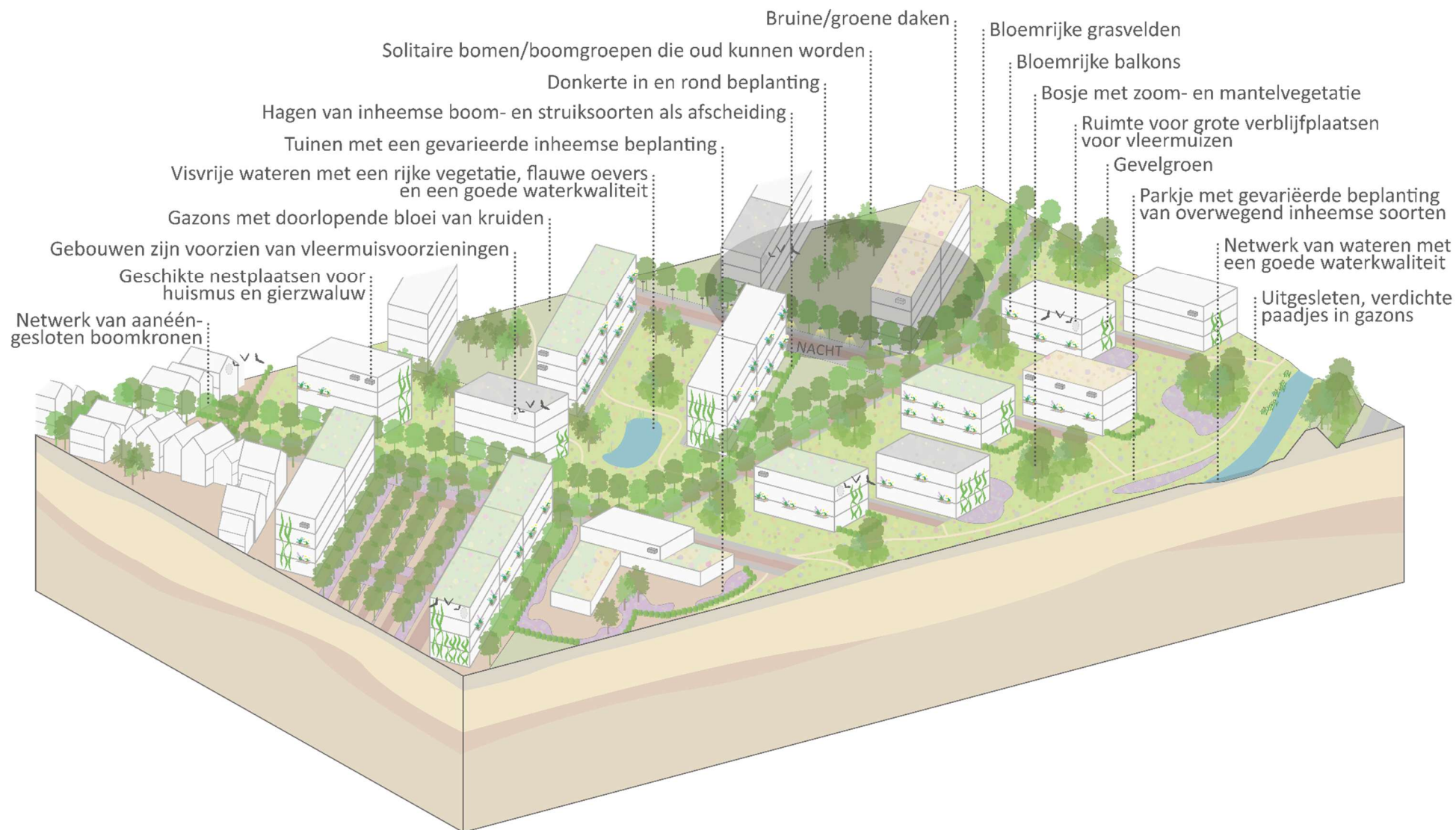
- Vergroening via gevelgroen, boomspiegels, kleine plantsoenen
- Wateropvang via wadi's, regentuinen of ondergrondse buffers
- Hittestress en wateroverlast zijn ruimtelijke uitdagingen

Identiteit, sociale en functionele aspecten

- Veel interactie in hofjes, pleintjes en speelzones
- Balans tussen parkeerdruk en ruimte voor langzaam verkeer
- Nabijheid van voorzieningen en OV
- Ruimte voor ontmoeting en biodiversiteit is waardevol

3.3.2 Basiskwaliteit Natuur op orde – hoe ziet dat eruit?

De openbare bloemrijke veldjes en wadi's worden bezocht door pluimvoetbijen, bruine zandoogjes en andere insecten en ook de daken van bijvoorbeeld garageboxen zijn groen en rijk aan bloemen. Grote gebouwen bieden grote kraamverblijven en massa-winterverblijven voor gewone dwergvleermuizen. De parkjes rondom waterbergingen bieden verkoeling aan de bewoners die zelf vaak niet over een tuin beschikken en trekken door de bomen en struiken met bessen, noten en zaden veel soorten vogels en eekhoorns de wijk in. Het water in deze parkjes zit vol vissen, boven het water vliegen libellen en 's avonds jagen vleermuizen voordat ze via de bomenrijen naar het buitengebied of parken vliegen. Het hiervoor beschreven streefbeeld is gevat in een verbeelding, zie Figuur 19.

Figuur 19 Een visualisatie van een dichtbebouwde compacte woonwijk waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is. De beplantingen bestaan uit een variatie aan overwegend inheemse gebiedseigen soorten, die gefaseerd en ecologisch worden beheerd.

3.3.3 De condities en hun belang voor de BKN soorten

In deze paragraaf worden de condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype.

De condities (kwantitatief)

Er zijn voor deze condities zowel kwantitatieve als kwalitatieve streefwaarden bepaald (Tabel 9; Bijlage 4; Bijlage 10). Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is.

De condities (kwalitatief)

Bijlage 4 en Bijlage 10 zijn in die zin even belangrijk als Tabel 9. In Bijlage 4 zijn de kwalitatieve streefwaarden voor abiotiek, inrichting en beheer opgenomen, zoals een gezonde, licht gebufferde bodem vrij van zware metalen en pesticiden (abiotiek), daken met een substraat dikker dan 20 centimeter (inrichting), of onderhoud en schoonmaak van faunavoorzieningen (beheer). In Bijlage 10 wordt verder ingegaan op wat wordt verstaan onder ecologisch beheer.

Tabel 9 De kwantitatieve streefwaarden voor een dichtbebouwde compacte woonwijk.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	30-40%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	11-15%
Aanwezigheid van struiken	5-6%
Aanwezigheid van lage vegetatie	14-20%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-6%

Figuur 20 Een bloemrijk veld en waterpartij. Een voorbeeld van de condities 'Aanwezigheid van lage vegetatie' en 'Aanwezigheid van water' in gebiedstype Dichtbebouwde compacte woonwijk in Hogeveen, Drenthe. © Hans Dekker.

Het belang van de condities voor de BKN soorten

Deze condities geven invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving in het bebouwd gebied die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden. Het belang van deze condities voor de algemene soorten (BKN-soorten) wordt dan ook per conditie toegelicht, met extra aandacht voor de onderscheidende gidssoorten van dit gebied. Voor de gidssoorten, zie paragraaf 3.3.4.

Onverhard oppervlak (30-40%)

Van de totale oppervlakte van de dichtbebouwde, compacte woonwijk is 30-40% onverhard en bestaat uit gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie. Dit

onverharde oppervlak bestaat uit natuurlijke elementen en biedt potentie voor bodemprocessen en biodiversiteit. De basis van Basiskwaliteit Natuur.

In de dichtbebouwde compacte woonwijk zijn veel gazons, al dan niet met solitaire bomen, kenmerkend. Dit biedt goede kansen om het oppervlak bloemrijke veldjes te vergroten en zo de vlinders, bijen en andere bestuivers te helpen. Het relatief hoge percentage van lage vegetatie in de openbare ruimte versterkt deze onderscheidende waarde.

Aanwezigheid gelaagde vegetatie (11-15%)

Denk bij gelaagde vegetatie aan bosjes met een diversiteit aan inheemse gebiedseigen bomen, struiken en kruiden. Gelaagde vegetatie is ook een park of hofje. Diverse gidssoorten vinden hier beschutting, voedsel en nestgelegenheid. Parken en hofjes zijn (ook wanneer omsloten) toegankelijk voor alle soorten en worden ecologisch beheerd. Zo kunnen egels en andere zoogdieren zich veilig van bosje naar park of hofje verplaatsen. Huismus en zanglijster verzamelt zaden en bessen in de aanwezige struwelen en zomen. De insectenrijke vegetatie blijkt ook voor een kraamgroep gewone dwergvleermuizen een belangrijke plek om voedsel te halen. De dagpauwoog verzamelt nectar en zet haar eitjes af op brandnetels.

Aanwezigheid van struiken (5-6%)

Verspreid over het gebied zijn struiken aanwezig. Denk aan struwelen in de bloemrijke veldjes en langs wateren, maar ook aan hagen en gevelbeplanting. De groene gevels van appartementencomplexen worden bezocht door de kleine vos, en de huismus en merel bouwen er hun nest. Egels verplaatsen zich veilig door de dichte stekelige hagen en inheemse gebiedseigen struiken. Ook de huismussen en andere vogels vinden hier beschutting en voedsel. De hagen worden één tot twee keer per jaar geknipt. Ook struiken worden gefaseerd beheerd.

Aanwezigheid van lage vegetatie (14-20%)

In dit type zijn in verhouding veel bloemrijke veldjes en gazons vol inheemse en gebiedseigen planten aanwezig, zoals gewone vogelmelk en wilde marjolein (Figuur 20). In gazons verzamelt de pluimvoetbij nectar van soorten als gewoon

biggenkruid en madeliefje, en op zandige, open plekken nestelen ze in het zand. Bruine zandoogjes komen massaal voor in de bloemrijke veldjes en bermen. Op de platte, begroeide daken broeden zwarte roodstaart en scholekster. Een

Figuur 21 Een wadi in Overijssel. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van water' in gebiedstype Dichtbebouwde compacte woonwijk. © Provincie Overijssel.

tuinhommel gaat de balkons af, aangetrokken door de diverse potten met inheemse planten. Er is altijd nectar aanwezig, omdat er een grote diversiteit aan inheemse gebiedseigen vegetatie groeit en altijd minimaal 25% van de vegetatie behouden blijft.

Aanwezigheid van oude muren (behoud)

Oude muren en daarop groeiende planten worden behouden. Wanneer oude muren hersteld worden of er nieuwe muren worden gemetseld wordt hierbij zo veel mogelijk gebruik gemaakt van kalkrijke mortel of ander voor muurflora geschikt voegsel. Zo krijgen soorten als muurvaren en muurleeuwenbek de kans om hier te vestigen.

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

In dit gebiedstype staan relatief veel grote, hoge(re) gebouwen. Gevels van dit

soort gebouwen zijn uitermate geschikt voor grote verblijfplaatsen van vleermuizen. In de zomer verzamelen tientallen vrouwtjes van de gewone dwergvleermuis zich in een kraamverblijf. In koude winterperiodes komen gewone dwergvleermuizen met honderden bij elkaar in een massawinterverblijf in de spouwmuur van een flat. Ook voor vogels zoals zwarte roodstaart, gierzwaluw en huismus zijn er verblijfplaatsen aanwezig. In Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen' wordt dit gekwantificeerd per type gebouw.

Aanwezigheid van boomkronen (>30%)

Er wordt gestreefd naar 30% boomkroonbedekking, bijvoorbeeld door bomenrijen of een solitaire boom of boomgroep. Inheemse, gebiedseigen bomen hebben een ruime groeiplaats en bieden voedsel aan specialistische insecten die op hun beurt weer die voedsel zijn voor allerlei vogels en vleermuizen. Oude bomen blijven behouden, want in de holtes en scheuren zitten vogels en vleermuizen. Rond een solitaire boom verzamelt een groep laatvliegers zich. De donkere, aaneengesloten bomenrij is een belangrijke verbindingzone voor vleermuizen en wordt door de kraamgroep gewone dwergvleermuizen in één van de grote appartementencomplexen dagelijks gebruikt. Daarnaast zorgt een hoog boomkroonvolume voor koelte in warme periodes, helpt bij het opvangen en vasthouden van water en verbetert de water- en luchtkwaliteit.

Aanwezigheid van water (1-6%)

Vijvers, slootjes, poelen, waterbergingen (zichtbaar en bovengronds,

Figuur 21), singels of zelfs een (stads)beekje beslaan hier één tot zes procent van het onverharde oppervlak. De landschappelijke ligging heeft invloed op dit percentage. In veen- of beekdallandschappen is het aandeel water vaak hoger dan op hoge zandgronden. In nieuwe wijken is vaak meer ruimte gereserveerd voor waterberging in de vorm van waterpartijen als onderdeel van klimaatadaptatie. Water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten. De rietvoorn voelt zich hier thuis en voedt zich met insecten en andere ongewervelden in en op het water. Ook hebben ze een natuurvriendelijke oever, waardoor er vanzelf verschil in

(on)diepte en vegetatie ontstaat (). In het water tussen de planten op de ondiepe oever paait de rietvoorn en zet ze haar eitjes af. Geïsoleerde wateren zijn vrij van vis, zodat amfibieën als kleine watersalamander zich hier kunnen voortplanten. Delen van de oevers zijn begroeid met rietvegetaties en wilgen. Soorten als rietgors, bunzing en vroege zandbij maken hier graag gebruik van. (Oevers van) wateren worden gefaseerd gemaaid en alleen gebaggerd als dat noodzakelijk is. Ook wateren met harde oevers (kades) zijn voor minimaal 50% begroeid, bijvoorbeeld met behulp van drijvende vooroevers en ondergedoken en drijvende waterplanten.

Figuur 22 Een waterpartij in Overijssel met op de oever riet- en wilgenvegetaties. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van water' in gebiedstype Dichtbebouwde compacte woonwijk. © Provincie Overijssel.

3.3.4 De gidssoorten van dit gebiedstype

De condities voor Basiskwaliteit Natuur van dit gebiedstype worden vertegenwoordigd door een aantal gidssoorten. Hoe deze gidssoorten zijn geselecteerd is te lezen in paragraaf 2.3. Dikgedrukt zijn de soorten die onderscheidend zijn voor dit gebiedstype. Deze soorten zijn bijvoorbeeld onderscheidend, omdat zij daar in hogere dichtheden voorkomen of omdat ze symbool staan voor bepaalde elementen die vooral in dat gebiedstype voorkomen. In paragraaf 3.7 worden de overeenkomsten en onderscheidende verschillen tussen de gebiedstypen toegelicht.

De gidssoorten van dit gebiedstype zijn:

1. gierzwaluw	16. meervleermuis
2. groene specht	17. kleine watersalamander
3. huismus	18. bruin zandoogje
4. huiszwaluw	19. dagpauwoog
5. kneu	20. kleine vos
6. rietgors	21. grote klokjesbij
7. scholekster	22. pluimvoetbij (Figuur 23)
8. steenuil	23. tuinhommel
9. zanglijster	24. vroege zandbij
10. zwarte roodstaart	25. rietvoorn
11. bunzing	26. gewone dotterbloem
12. egel	27. gewone vogelmelk
13. gewone dwergvleermuis	28. grote teunisbloem
14. gewone grootoorvleermuis	29. muurvaren
15. laatvlieger	30. wilde marjolein

Figuur 23 De pluimvoetbij is een opvallende wilde bij die houdt van bloemrijke gazons en veldjes vol planten zoals biggenkruid, klein streepzaad en knoopkruid. Ze maakt haar nest in zandige plekken, zoals in open stukjes gazon, tussen tegels of op kale stukjes grond. Omdat ze zo goed laat zien hoe belangrijk bloeiende grasvelden en open bodems zijn voor insecten, is ze gekozen als gidssoort voor deze waardevolle stukjes stadsnatuur. © Hans Dekker.

3.4 Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk

De paragraaf start met een typering van het gebiedstype Klein dorp of ruim opgezette woonwijk (3.4.1). Vervolgens is beschreven en gevisualiseerd hoe dit gebiedstype eruit ziet als de Basiskwaliteit Natuur op orde is (3.4.2). Om die BKN te realiseren zijn condities en bijbehorende streefwaarden beschreven (3.4.3) en tot slot zijn in 3.4.4 de gidssoorten te vinden die deze condities vertegenwoordigen. Hoe deze condities en streefwaarden en gidssoorten tot stand zijn gekomen legt H2 Methodiek uit.

3.4.1 Gebiedstypering

Kleine dorpen en ruim opgezette woonwijken in Drenthe en Overijssel kenmerken zich door lage dichtheid, royale tuinen en een sterke verweving met het omliggende landschap. De verkaveling is losser, met brede straten, groene bermen, grote groene tuinen en zichtlijnen naar het buitengebied. Openbaar groen is vaak functioneel én landschappelijk van karakter. Waterstructuren zijn zichtbaar aanwezig, vaak als sloten of vijvers. De ruimtelijke kwaliteit schuilt in rust, ruimte en identiteit, met kansen voor biodiversiteit, klimaatadaptatie en het versterken van landschappelijke structuren zoals houtwallen, kleine weilandjes met hobbyvee, singels en esranden.

Wanneer de bevolkingsdichtheid onder de normen van GIOS komt gelden de voorwaarden van de Basiskwaliteit Natuur voor het landelijk gebied. Dit is het geval bij zeer kleine dorpen, extensieve lintbebouwing en buurtschappen.

Stedelijke en ruimtelijke kenmerken

- Lage woningdichtheid (vaak <30 woningen/ha)
- Vrijstaande of twee-onder-een-kapwoningen met ruime kavels
- Brede straten, groene bermen en open zichtlijnen
- Overgangsgebieden naar agrarisch of natuurlijk landschap

Groen en water

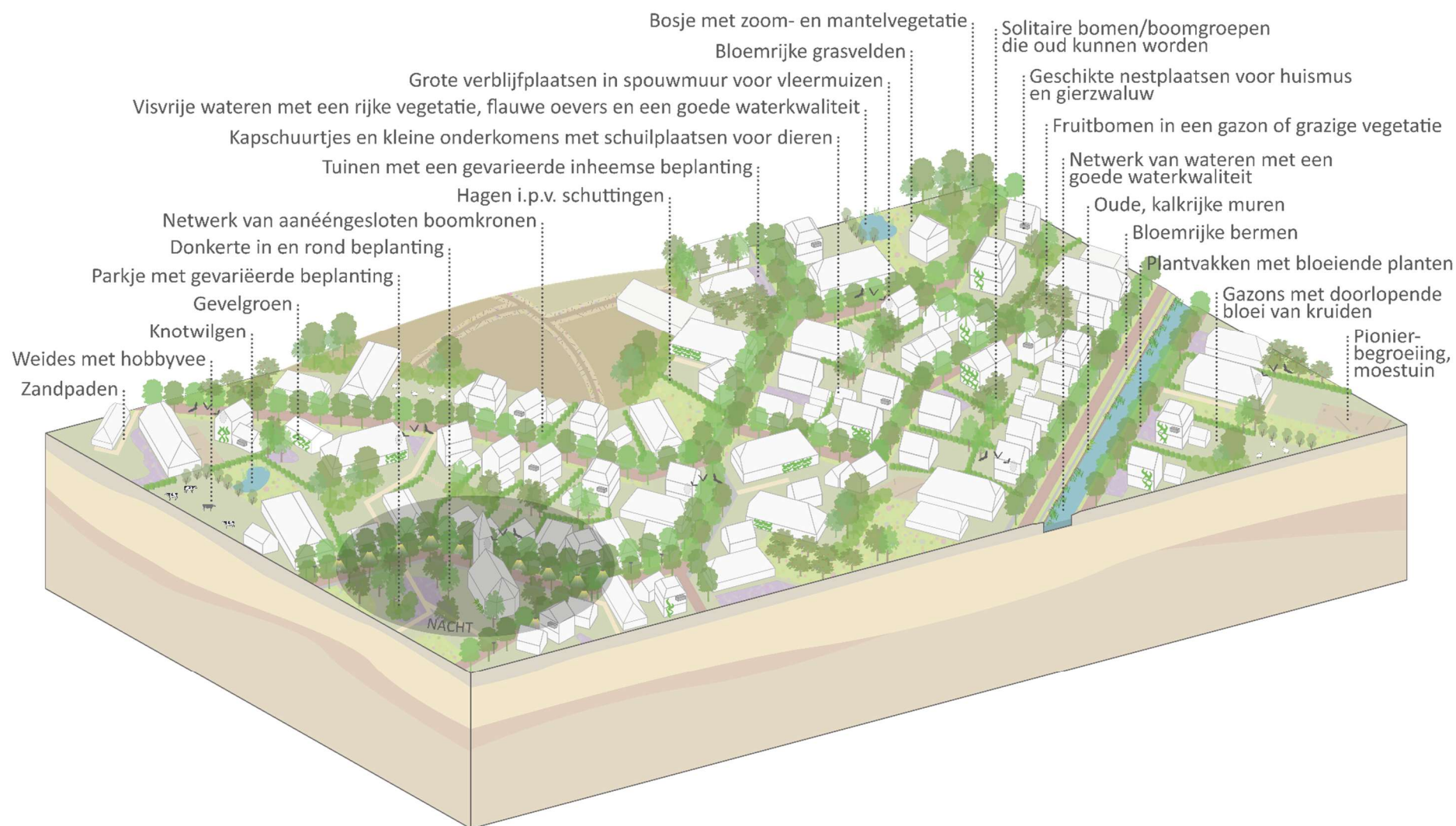
- Rijke aanwezigheid van tuinen, hagen, bomen en erfbeplanting
- Openbare groenzones vaak landschappelijk ingericht
- Waterstructuren als sloten, vijvers of natuurlijke laagtes
- Grote potentie voor biodiversiteit en klimaatadaptatie

Identiteit, sociale en functionele aspecten

- Rustige woonomgeving met sterke dorpsidentiteit
- Nabijheid van natuur en recreatie
- Minder voorzieningen, afhankelijk van nabijgelegen kernen
- Ruimte voor informele ontmoetingsplekken en gemeenschapszin

3.4.2 Basiskwaliteit Natuur op orde – hoe ziet dat eruit?

De grote tuinen met grote bomen, struiken, hagen, vijvers en moestuinen bieden een plek aan de grauwe vliegenvanger, groene specht en vijvers met amfibieën en libellen. Kleine weilandjes met schuurtjes voor (hobby)vee bieden een broedplek aan boerenzwaluw. Ook de steenuil vindt een plek in de schuurtjes en hoogstamfruitbomen en zoekt 's avonds vanaf een paaltje naar voedsel in de weilanden en overhoekjes. Laatvliegers en gewone grootoorvleermuizen slapen achter de gevelbetimmering, in spouwmuren en op zolders van schuren en zoeken naar voedsel langs de rij van boomkronen die aansluit op de groenblauwe dooradering van het buitengebied. Het hiervoor beschreven streefbeeld is gevat in een verbeelding, zie Figuur 24.

Figuur 24 Een visualisatie van een klein dorp of ruim opgezette woonwijk waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is. De beplantingen bestaan uit een variatie aan overwegend inheemse gebiedseigen soorten, die gefaseerd en ecologisch worden beheerd.

3.4.3 De condities en hun belang voor de BKN soorten

In deze paragraaf worden de condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype.

De condities (kwantitatief)

Er zijn voor deze condities zowel kwantitatieve als kwalitatieve streefwaarden bepaald (Tabel 10; Bijlage 5; Bijlage 10). Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is.

Tabel 10 De kwantitatieve streefwaarden voor een klein dorp of ruim opgezette woonwijk.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	38-54%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	16-25%
Aanwezigheid van struiken	7-9%
Aanwezigheid van lage vegetatie	15-25%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-7%

De condities (kwalitatief)

Bijlage 5 en Bijlage 10 zijn in die zin even belangrijk als Tabel 10. In Bijlage 5 zijn de kwalitatieve streefwaarden voor abiotiek, inrichting en beheer opgenomen, zoals een gezonde, licht gebufferde bodem vrij van zware metalen en pesticiden (abiotiek), daken met een substraat dikker dan 20 centimeter (inrichting), of onderhoud en schoonmaak van faunavoorzieningen (beheer). In Bijlage 10 wordt verder ingegaan op wat wordt verstaan onder ecologisch beheer.

Het belang van de condities voor de BKN soorten

Deze condities geven invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving in het bebouwd gebied die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden. Het belang van deze condities voor de algemene soorten (BKN-soorten) wordt dan ook per conditie toegelicht, met extra aandacht voor de onderscheidende gidssoorten van dit gebied. Voor de gidssoorten, zie paragraaf 3.4.4.

Onverhard oppervlak (38-54%)

Achtendertig tot vierenvijftig procent van het totale oppervlak is onverhard en bestaat uit gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie. Dit onverharde oppervlak bestaat uit natuurlijke elementen en biedt potentie voor bodemprocessen en biodiversiteit. De basis van Basiskwaliteit Natuur.

In het gebiedstype Klein dorp en ruim opgezette woonwijk is de aanwezigheid van bebouwing en veel groen uniek. Op deze plekken komen waarden van het landelijk gebied en bebouwd gebied samen. Ruime tuinen met een landelijke inrichting met vijvers, grote bomen, bloemrijke velden, moestuinen en lijnvormige houtige elementen zorgen voor een subtiele overgang tussen de gebieden binnen en buiten de bebouwde omgeving. De relatief hoge streefwaarden voor gelaagde vegetatie en lage vegetatie zorgen voor een goede aansluiting op de groenblauwe dooradering buiten de bebouwde omgeving.

Aanwezigheid gelaagde vegetatie (16-25%)

In dit gebiedstype is verhoudingsgewijs veel gelaagde vegetatie aanwezig. Inwoners in dit gebiedstype hebben grote tuinen. Langs de randen van de bebouwde omgeving (in overgang naar het buitengebied) is er veel groen. In deze “rafelige randen” heerst er relatief veel rust. Bunzing, egel en andere grondgebonden zoogdieren kunnen zich hier veilig verschuilen en verplaatsen. Vogels zoals zanglijster, merel, huismus en kneu verzamelen voedsel in de gevarieerde tuinen en rafelige randen. In een halfopen nestkastje broedt een grauwe vliegenvanger. Ook in de openbare ruimte zijn kleine parkjes en bosjes

aanwezig. Deze gelaagde vegetatie bestaat uit een diversiteit aan inheemse gebiedseigen soorten waar allerlei gespecialiseerde insecten op af komen. Het openbaar groen wordt ecologisch beheerd: gefaseerd, sturend op variatie en wat betreft tijdstip afgestemd op aanwezige soorten. Bij bemesting van tuinen wordt gebruik gemaakt van organische (ruige) stalmest.

Aanwezigheid van struiken (7-9%)

Verspreid over dit gebiedstype zijn struwelen en struiken aanwezig, bestaande uit inheemse en gebiedseigen soorten. Deze, deels doornige, bes- en zaaddragende struwelen zijn een voedselbron voor vogels zoals zanglijster en kneu. Ook voor diverse zoogdieren is het een voedselbron. Het is verder voor veel vogels een veilige plek om te broeden. Bunzing en egel vinden er een veilige schuilplaats. Erfscheidingen bestaan voor een groot deel uit inheemse hagen. Een deel van de struiken bestaat uit wintergroene struiken zoals hulst. Gevels zijn begroeid met struiken of klimplanten. De struwelen en struiken worden gefaseerd beheerd. Hagen worden één tot twee keer per jaar geknipt, struweelhagen waar kan eens in de drie tot vijf jaar.

Aanwezigheid van lage vegetatie (15-25%)

In dit gebiedstype is er een grote diversiteit aan lage vegetaties. Er zijn bloemrijke veldjes en bermen, met onder andere gewone vogelmelk en hier en daar een struweel. In de gazons groeit gewoon biggenkruid, klein streepzaad en witte klaver. Op de natuurvriendelijke oevers groeit gewone dotterbloem. In de grote tuinen zijn moestuinen aanwezig met een hoog pioniergehalte. De moestuinen hebben een rijk bodemleven en staan vol culinaire kruiden, waaronder wilde marjolein, groenten en bes- of vruchtdragende planten. Een voedselbron voor diverse (gids)soorten, zoals zanglijster, kneu, bunzing en egel. Ook de pluimvoetbij, tuinhommel en kleine vos eten ervan. Er zijn kleine weitjes met hobbyvee (Figuur 25). Hierboven vliegen boerenzwaluw en huiszwaluw. Op natte plekken verzamelen ze modder voor hun nesten in de halfopen stallen en schuurtjes en onder dakoverstekken. Bijen en andere insecten nestelen in de zandpaden en andere zandige open plekken.

Figuur 25 Een woning op de grens van het dorp (Zuidwolde) met het landelijk gebied. Hier komen verschillende condities van gebiedstype Klein dorp of ruim opgezette woonwijk bij elkaar. De ruime, structuurrijke wei met hobbyvee en schuurtjes bieden voor veel soorten, zoals steenuil en boerenzwaluw, leefgebied. © Hans Dekker.

Aanwezigheid van oude muren (behoud)

Oude muren en daarop groeiende planten worden behouden. Wanneer oude muren hersteld worden of er nieuwe muren worden gemetseld wordt hierbij zo veel mogelijk gebruik gemaakt van kalkrijke mortel of ander muurflora stimulerend voegsel. Zo krijgen soorten als muurvaren en muurleeuwenbek de kans om hier te vestigen.

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. In neststenen broedt de

gierzwaluw en in de ruimte onder het pannendak de huismus. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. Op kerkzolders verblijven gewone grootoorvleermuizen en laatvliegers. De vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in onverlichte gevels en daken. In Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen' wordt dit gekwantificeerd per type gebouw.

Aanwezigheid van boomkronen (>30%)

Er wordt gestreefd naar 30% boomkroonbedekking, bijvoorbeeld door bomenrijen, een solitaire boom of boomgroep. In dit gebiedstype maken boomgaarden of fruitbomen hier ook onderdeel van uit. Een netwerk van donkere boomkronen loopt door de wijk en verbindt het bebouwde gebied met het buitengebied. Gewone grootoorvleermuis en andere vleermuizen vliegen 's nachts langs de onverlichte boomkronen en verzamelen er voedsel (Figuur 26). Tegen zonsopgang kruipt de gewone grootoorvleermuis weer veilig weg in de holte van een oude boom. De steenuil jaagt in de nacht rond de veeweides en ruigtes. Na de nacht vliegt de steenuil terug in zijn nestkast in een oude fruitboom. Het hoge boomkroonvolume zorgt in warme perioden voor voelbaar minder opwarming, helpt bij het opvangen en vasthouden van water en verbetert de water- en luchtkwaliteit.

Aanwezigheid van water (1-7%)

Binnen deze gebiedstypes zijn vaak natuurlijke of landschappelijke structuren aanwezig, zoals sloten, vijvers of beken. Door de ruime opzet is er meer ruimte beschikbaar voor open water en waterberging zoals een wadi (Figuur 27). In laaggelegen gebieden van Drenthe en Overijssel zijn sloten essentieel voor ontwatering. De vijvers zijn relatief ondiep en vrij van vissen. Ze zijn een groot deel van de dag zonbeschenen, rijk aan waterplanten en de oever is gevarieerd begroeid (Figuur 27). Kleine watersalamander en andere amfibieën planten zich hier veilig voort in visvrije (delen van) vijvers. Door onderling verbonden watergangen verplaatsen ze zich naar andere wateren. Water voldoet aan de

Figuur 26 Zorgvlied, een klein dorp in Drenthe. De bebouwde omgeving en het landelijk gebied komen hier bij elkaar. Gewone grootoorvleermuis en andere vleermuizen vliegen 's nachts langs de onverlichte boomkronen en verzamelen er voedsel. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van boomkronen' in gebiedstype Klein dorp of ruim opgezette woonwijk. © Hans Dekker.

KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten. De rietvoorn voelt zich hier thuis en voedt zich met insecten en andere ongewervelden in en op het water. Ook hebben ze een natuurvriendelijke oever, waardoor er vanzelf verschil in (on)diepte en vegetatie ontstaat. In het water tussen de planten op de ondiepe oever paaien de rietvoorn en andere vissen en zetten ze eitjes af. Delen van de oevers zijn begroeid met rietvegetaties en wilgen. Soorten als rietgors, bunzing en vroege zandbij maken hier graag gebruik van. (Oevers van) wateren worden gefaseerd gemaaid en alleen gebaggerd als dat noodzakelijk is. Ook wateren met harde oevers (kades) zijn voor minimaal 50% begroeid, bijvoorbeeld met behulp van drijvende vooroevers en ondergedoken of drijvende waterplanten.

Figuur 27 Een bloemrijke wadi in een ruim opgezette woonwijk. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van water' in gebiedstype Kleine dorpen of ruim opgezette woonwijk. © Provincie Overijssel.

3.4.4 De gidssoorten van dit gebiedstype

De condities voor Basiskwaliteit Natuur van dit gebiedstype worden vertegenwoordigd door een aantal gidssoorten. Hoe deze gidssoorten zijn geselecteerd is te lezen in paragraaf 2.3. Dikgedrukt zijn de soorten die onderscheidend zijn voor dit gebiedstype. Deze soorten zijn bijvoorbeeld onderscheidend, omdat zij daar in hogere dichtheden voorkomen of omdat ze symbool staan voor bepaalde elementen die vooral in dat gebiedstype voorkomen. In paragraaf 3.7 worden de overeenkomsten en onderscheidende verschillen tussen de gebiedstypen toegelicht.

De gidssoorten van dit gebiedstype zijn:

1. boerenwaluw	16. meervleermuis
2. gierzwaluw	17. kleine watersalamander
3. groene specht	18. bruin zandoogje
4. huismus	19. dagpauwoog
5. huiszwaluw	20. grote klokjesbij
6. grauwe vliegenvanger	21. kleine vos
7. kneu	22. pluimvoetbij
8. scholekster	23. tuinhommel
9. steenuil (Figuur 28)	24. vroege zandbij
10. zanglijster	25. rietvoorn
11. bunzing	26. gewone vogelmelk
12. egel	27. grote teunisbloem
13. gewone dwergvleermuis	28. muurvaren
14. gewone grootoorvleermuis	29. wilde marjolein
15. laatvlieger	

Figuur 28 De steenuil is een opvallende vogel die aan de randen van dorpen leeft, waar het dorp langzaam overgaat in het landelijke gebied. De steenuil staat symbool voor hoe waardevol deze overgangsgebieden zijn voor de natuur. © Hans Dekker.

3.5 Bedrijventerrein, industrie en campusterrein

De paragraaf start met een typering van bedrijventerrein, industrie en campusterreinen (3.5.1). Vervolgens is beschreven en gevisualiseerd hoe dit gebiedstype eruit ziet als de Basiskwaliteit Natuur op orde is (3.5.2). Om die BKN te realiseren zijn condities en bijbehorende streefwaarden beschreven (3.5.3) en tot slot zijn in 3.5.4 de gidssoorten te vinden die deze condities vertegenwoordigen. Hoe deze condities en streefwaarden en gidssoorten tot stand zijn gekomen legt H2 Methodiek uit.

3.5.1 Gebiedstypering

In Drenthe en Overijssel kenmerken bedrijventerreinen en industriegebieden zich door functionele opzet, goede bereikbaarheid en een mix van productie, logistiek en grootschalige detailhandel. Campusterreinen onderscheiden zich door kennisintensieve functies, hoogwaardige architectuur en landschappelijke inpassing.

Stedelijke en ruimtelijke kenmerken

- Functionele verkaveling: duidelijke zones voor logistiek, productie, kantoren en voorzieningen. Grote verharde oppervlakken, zoals parkeerplaatsen en wegen.
- Bereikbaarheid: ligging nabij snelwegen, spoorlijnen of waterwegen.
- Overgangsgebieden: bufferzones met groen of water tussen bedrijvigheid en omliggend landschap.
- Schaal en maatvoering: vaak grootschalig, met grote kavels en hallen, eenvoudige hoofdvorm en platte daken. Campussen zijn kleinschaliger en verfijnder.

Groen en klimaat

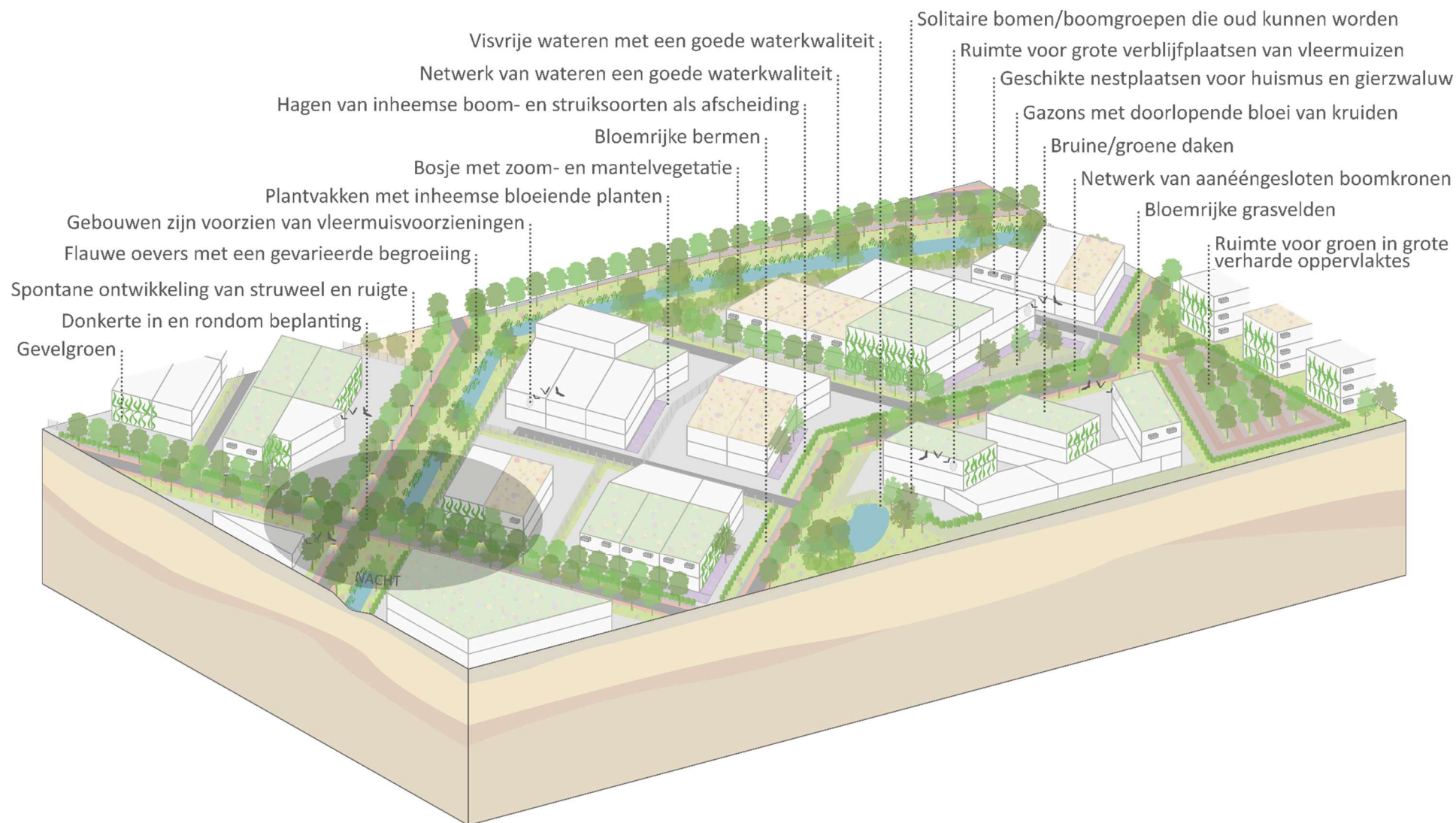
- Groenstructuren: integratie van bomenrijen, wadi's, ecologische zones. Ook vaak extensief beheerde veldjes en braakliggende delen.
- Klimaatadaptatie: wateropvang, hittestressreductie, natuurinclusief bouwen.
- Energievoorzieningen aanwezig in de nabijheid: zonnepanelen, windmolens, warmtenetten, energieopslagsysteem.

Identiteit, sociale en functionele aspecten

- Architectonische kwaliteit: vooral op campussen en zichtlocaties hoogwaardige architectonische kwaliteit. Soms landschappelijke inpassing van kavelgrenzen.
- Innovatieclusters: campussen met onderwijs, onderzoek en bedrijfsleven.
- Regionale identiteit: gebruik van lokale materialen, aansluiting op landschapstypen (zoals essen, beekdalen of veenontginningen).
- Beleving: beperkte menselijke activiteit buiten werktijden.

3.5.2 Basiskwaliteit Natuur op orde – hoe ziet dat eruit?

Een omgeving waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is, is gezond en inspirerend voor werknemers, studenten en bezoekers. Op het grote dakoppervlak groeien inheemse planten, hier leven insecten en broeden zwarte roodstaart en andere vogels. 's Nachts heerst er rust en komen bunzing en andere schuwe zoogdieren tevoorschijn vanuit de bosjes. Het gebied is dynamisch en kent spontane vegetaties, open zand en ruigtes van grote teunisbloem, bijvoet, distels en soms ook tijdelijke natte delen en opslag van struiken. Deze tijdelijke plekken zijn van groot belang voor insecten en trekken in de winter grote groepen vogels aan die afkomen op de zaden in de uitgebloeide planten. Het hiervoor beschreven streefbeeld is gevat in een verbeelding, zie Figuur 29.

Figuur 29 Een visualisatie van een bedrijven-, industrie- of campusterrein waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is. De beplantingen bestaan uit een variatie aan overwegend inheemse gebiedseigen soorten, die gefaseerd en ecologisch worden beheerd.

3.5.3 De condities en hun belang voor de BKN soorten

In deze paragraaf worden de condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype.

De condities (kwantitatief)

Er zijn voor deze condities zowel kwantitatieve als kwalitatieve streefwaarden bepaald (Tabel 11; Bijlage 6; Bijlage 10). Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is.

Tabel 11 De kwantitatieve streefwaarden voor Bedrijventerrein, industrie en campusterrein.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	19-33%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	9-15%
Aanwezigheid van struiken	3-5%
Aanwezigheid van lage vegetatie	7-20%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-5%

De condities (kwalitatief)

Bijlage 6 en Bijlage 10 zijn in die zin even belangrijk als Tabel 11. In Bijlage 6 zijn de kwalitatieve streefwaarden voor abiotiek, inrichting en beheer opgenomen, zoals een gezonde, licht gebufferde bodem vrij van zware metalen en pesticiden (abiotiek), daken met een substraat dikker dan 20 centimeter (inrichting), of onderhoud en schoonmaak van faunavoorzieningen (beheer). In Bijlage 10 wordt verder ingegaan op wat wordt verstaan onder ecologisch beheer.

Het belang van de condities voor de BKN soorten

Deze condities geven invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving in het bebouwd gebied die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden. Het belang van deze condities voor de algemene soorten (BKN-soorten) wordt dan ook per conditie toegelicht, met extra aandacht voor de onderscheidende gidssoorten van dit gebied. Voor de gidssoorten, zie paragraaf 3.5.4.

Onverhard oppervlak (19-33%)

Van het totale oppervlakte van bedrijventerreinen, industrie en campusterreinen is 19-33% onverhard en bestaat uit gelaagde vegetatie, struiken en lage vegetatie. Dit onverharde oppervlak bestaat uit natuurlijke elementen en biedt potentie voor bodemprocessen en biodiversiteit. De basis van Basiskwaliteit Natuur.

Tussen bedrijventerreinen, industrie en campusterreinen is de variatie groot. In de regel zijn campusterreinen veel groener dan bedrijven- en industrieterreinen. Wel liggen hier grote opgaven vanuit klimaatadaptatie. Het grote dakoppervlak en de grote verharde oppervlakten bij bedrijven met veel opslag of transport vragen om maatregelen die regenwater opvangen. Lage vegetatie helpt bij deze adaptatieslag, onder andere op daken en in de vorm van wadi's. Boomkronen en gelaagde vegetatie helpen bij het verminderen van hittestress voor werknemers.

Aanwezigheid gelaagde vegetatie (9-15%)

Denk bij gelaagde vegetatie aan bosjes met een diversiteit aan inheemse gebiedseigen bomen, struiken en kruiden. Of een bosperceel met mantelzoomvegetatie, waar onder andere wilde marjolein en gewone vogelmelk groeien. Dieren vinden hier beschutting, voedsel en nestgelegenheid. De kneu en zanglijster verzamelen zaden en bessen, terwijl een bunzing zich tijdens de jacht veilig verplaatst door de dichte struwelen. 's Nachts komen hier verschillende vleermuissoorten jagen op insecten, zoals gewone dwergvleermuis en laatvlieger. Deze vleermuizen vliegen hoog langs de boomkronen en rond de lagere

struwelen. Voor de rust en het voedselaanbod worden bomen en struwelen alleen wanneer dat nodig is voor veiligheid gefaseerd beheerd.

Aanwezigheid van struiken (3-5%)

Verspreid over het gebied zijn struiken aanwezig. Denk aan struwelen in bloemrijke veldjes en langs wateren, maar ook aan hagen en gevelbeplanting. De kneu broedt in de dichte, liefst doornige, struiken. Bunzing en andere zoogdieren bieden struiken de nodige beschutting tegen gevaar. Wanneer er geschikt water in de buurt is, kruipt de kleine watersalamander in de winter graag weg onder de struiken. De gevels van (bedrijfs)panden zijn begroeid met grotendeels inheemse, deels groenblijvende vegetatie. Dat trekt insecten, waar onder andere de zwarte roodstaart en huismus profijt van hebben. Misschien broedt deze laatste zelfs in de dichte klimop.

Aanwezigheid van lage vegetatie (7-20%)

Zes tot tien procent van het onverharde oppervlakte bestaat uit bloemrijke bermen, veldjes en gazons vol inheemse en gebiedseigen planten (Figuur 30). Ook braakliggend terrein en begroeide daken maken een belangrijk onderdeel uit van de aanwezige lage vegetatie. Vanuit hun toevluchtsoord in struwelen komt de kneu voedsel (zaden) zoeken in bloemrijke veldjes en (overstaande) ruigtevegetaties. De bunzing jaagt in de lage vegetatie op kleine zoogdieren. De wisseling van braakliggende terreinen zorgt voor pionierssituaties waar grote teunisbloem veelvuldig bloeit en de bladeren vol zitten met allerlei kleine insecten en mijten. De zwarte roodstaart en scholekster nestelen op de platte begroeide daken. Ze vinden hier ook (deels) hun voedsel. De aanwezige vegetatie wordt niet (braakliggend terrein) of gefaseerd beheerd. Wel worden invasieve exoten daadkrachtig bestreden (Bijlage 10).

Aanwezigheid van oude muren (behoud)

Oude muren en daarop groeiende planten worden behouden. Wanneer er nieuwe muren worden gemetseld wordt hierbij zo veel mogelijk gebruik gemaakt

Figuur 30 Bedrijventerrein in Goor (Overijssel) met bloemrijk veld en fruitbomen. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van lage vegetatie' in gebiedstype Bedrijventerrein, industrie en campusterrein. © Eelerwoude.

van kalkrijke mortel of ander muurflora stimulerend voegsel. Zo krijgen soorten als muurvaren en muurleeuwenbek de kans om hier te vestigen.

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. In neststenen broedt de gierzwaluw en in de ruimte onder het pannendak de huismus. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. De vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in onverlichte gevels en daken. In Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen' wordt dit gekwantificeerd per type gebouw.

Aanwezigheid van water (1-5%)

Water kent in dit gebiedstype verschillende vormen zoals vijvers, poelen, waterbergingen of een sloot. Water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten. De rietvoorn voelt zich hier thuis en voedt zich met insecten en andere ongewervelden in en op het water. Ook hebben ze een natuurvriendelijke oever, waardoor er vanzelf verschil in (on)diepte en vegetatie ontstaat (Figuur 31). In het water tussen de planten op de ondiepe oever paait de rietvoorn en zet ze haar eitjes af. Geïsoleerde wateren zijn vrij van vis, zodat amfibieën als kleine watersalamander zich hier kunnen voortplanten. Delen van de oevers zijn begroeid met rietvegetaties en wilgen. Soorten als rietgors, bunzing en vroege zandbij maken hier graag gebruik van. In het geval van harde oevers heeft 50% een drijvende vooroever. (Oevers van) wateren worden gefaseerd gemaaid en alleen gebaggerd als dat noodzakelijk is.

Aanwezigheid van boomkronen (>30%)

Er wordt gestreefd naar 30% boomkroonbedekking, bijvoorbeeld door bomenrijen, een solitaire boom of boomgroep. Inheemse, gebiedseigen bomen hebben een ruime groeiplaats en bieden voedsel aan specialistische insecten. Deze insecten zijn op hun beurt weer voedsel voor allerlei vogels en vleermuizen. 's Avonds verlaat de gewone grootoorvleermuis zijn holte in een oude boom, terwijl in een andere boomholte een groene specht tot rust komt na een dag mieren eten in één van de gazons verderop. Vanuit hun verblijfplaatsen gaan ook gewone dwergvleermuis en laatvlieger via de donkere, aangesloten boomkronen op zoek naar voedsel. Daarnaast zorgt een hoog boomkroonvolume voor koelte in warme periodes, helpt deze bij het opvangen en vasthouden van water en verbetert het de water- en luchtkwaliteit.

Figuur 31 Een begroeide oever en vijver op Universiteit Twente te Enschede. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van water' in gebiedstype Bedrijventerrein, industrie en campusterrein. © Gerard Lubbers.

3.5.4 De gidssoorten van dit gebiedstype

De condities voor Basiskwaliteit Natuur van dit gebiedstype worden vertegenwoordigd door een aantal gidssoorten. Hoe deze gidssoorten zijn geselecteerd is te lezen in paragraaf 2.3. Dikgedrukt zijn de soorten die onderscheidend zijn voor dit gebiedstype. Deze soorten zijn bijvoorbeeld onderscheidend, omdat zij daar in hogere dichtheden voorkomen of omdat ze symbool staan voor bepaalde elementen die vooral in dat gebiedstype voorkomen. In paragraaf 3.7 worden de overeenkomsten en onderscheidende verschillen tussen de gebiedstypen toegelicht.

De gidssoorten van dit gebiedstype zijn:

1. gierzwaluw	13. laatvlieger
2. huismus	14. kleine watersalamander
3. huiszwaluw	15. bruin zandoogje
4. groene specht	16. dagpauwoog
5. kneu	17. grote klokjesbij
6. scholekster	18. kleine vos
7. zanglijster	19. pluimvoetbij
8. zwarte roodstaart (Figuur 32)	20. tuinhommel
9. bunzing	21. vroege zandbij
10. egel	22. gewone vogelmelk
11. gewone dwergvleermuis	23. grote teunisbloem
12. gewone grootoorvleermuis	24. wilde marjolein

Figuur 32 Zwarte roodstaart. © Hans Dekker.

3.6 Groenblauwe structuur

De paragraaf start met een typering van de groenblauwe structuur (3.6.1). Vervolgens is beschreven en gevisualiseerd hoe dit gebiedstype eruit ziet als de Basiskwaliteit Natuur op orde is (3.6.2). Om die BKN te realiseren zijn condities en bijbehorende streefwaarden beschreven (3.6.3) en tot slot zijn in 3.6.4 de gidssoorten te vinden die deze condities vertegenwoordigen. Hoe deze condities en streefwaarden en gidssoorten tot stand zijn gekomen legt H2 Methodiek uit.

3.6.1 Gebiedstypering

Grote aaneengesloten groenblauwe structuren in de bebouwde omgeving van Drenthe en Overijssel vormen robuuste landschappelijke aders binnen stedelijke en dorpse weefsels. Ze bestaan uit parken, beeklopen, stadsbossen, ecologische zones en waterlopen die ecologie, recreatie, klimaatadaptatie en (andere) ecosysteemdiensten combineren. Deze structuren verbinden stedelijke functies met het omliggende landschap en bieden ruimte voor biodiversiteit, waterberging en verkoeling. Hun schaal en continuïteit maken ze essentieel voor ecologische netwerken en stedelijke leefkwaliteit. Een groter, gevarieerder en dynamischer leefgebied stimuleert genetische uitwisseling en maakt (her)vestiging van soorten mogelijk. Ook bieden ze ruimte aan soorten met grote leefgebieden. De opgave voor deze gebieden ligt in het versterken van samenhang, toegankelijkheid en natuurlijke dynamiek, met respect voor cultuurhistorie en ruimtelijke identiteit. Bodemtype is bij dit gebiedstype een belangrijke factor voor inrichting en beheer.

Landschappelijke en ruimtelijke kenmerken

- Robuuste, continue zones van groen en water
- Verbinden stedelijke gebieden met omliggend landschap

- Draggers van ecologische netwerken (flora en fauna)
- Vaak gebaseerd op oude, natuurrijke landschappen zoals beekdalen of oude landgoederen

Groen, blauw en klimaat

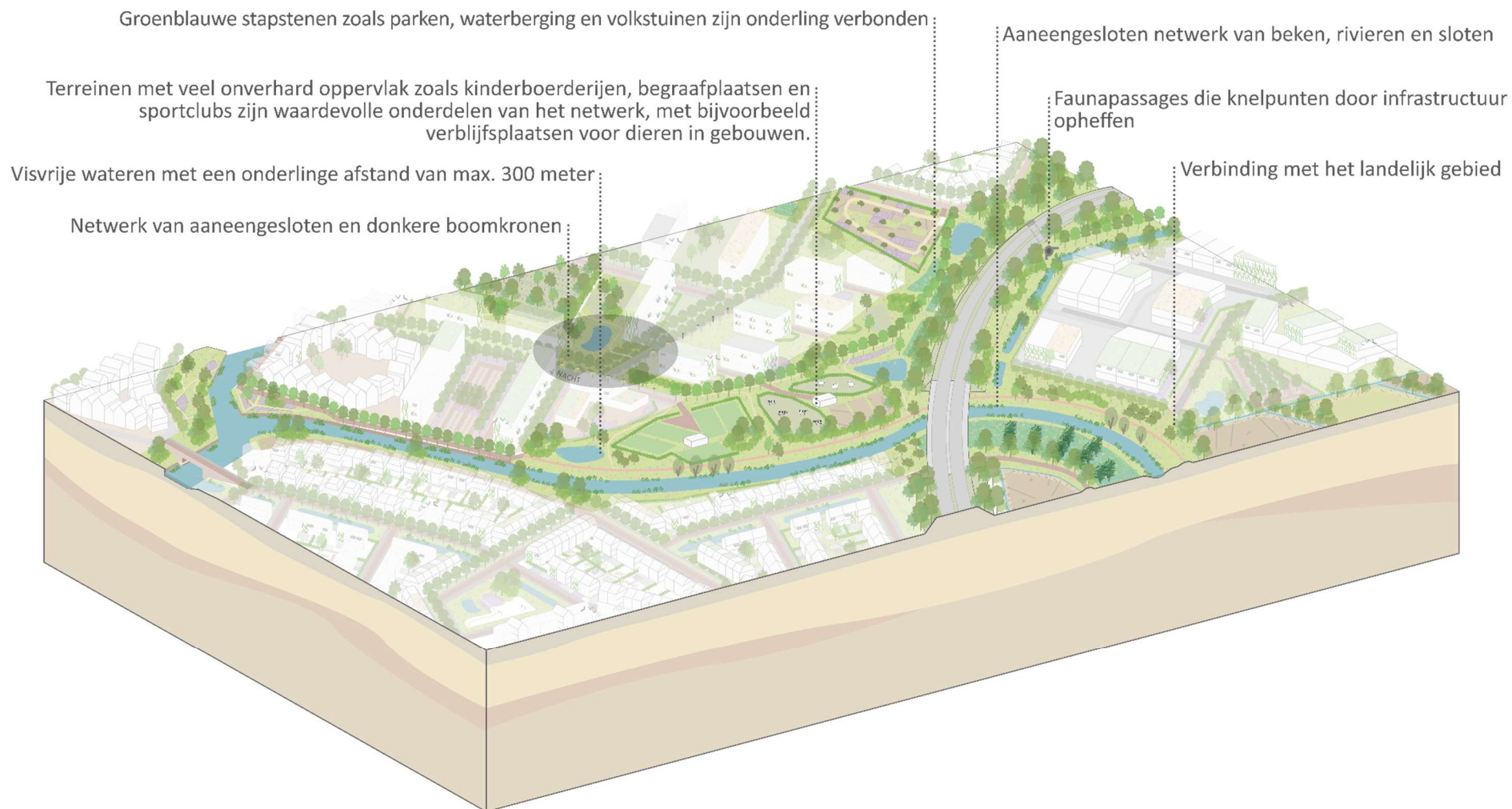
- Grote capaciteit voor waterberging en infiltratie
- Verkoeling door schaduw en verdamping
- Buffer tegen hittestress en piekbuien
- Mogelijkheid voor natuurlijke waterzuivering

Identiteit, sociale en functionele aspecten

- Recreatieve routes (wandelen, fietsen, spelen)
- Versterken van identiteit en beleving van de plek
- Ruimte voor educatie, ontmoeting en gezondheid
- Multifunctioneel gebruik: natuur, recreatie, cultuurhistorie

3.6.2 Basiskwaliteit Natuur op orde – hoe ziet dat eruit?

De groenblauwe structuur vormt de levensader voor de natuur en verbindt leefgebieden van dieren en planten binnen de bebouwde omgeving met elkaar en het buitengebied. Via en vanuit deze grotendeels aaneengesloten structuur kunnen dieren zich verplaatsen, kleine groene plekken in de stad bereiken en het biedt soorten met een groot leefgebied de kans zich te verplaatsen en vestigen. De groenblauwe structuur bestaat uit een netwerk van parken, brede (spoor)wegbermen, wateren met brede oeverzones en andere grote groene zones als begraafplaatsen en groenzones rondom wijken en sportcomplexen. De groenblauwe structuur kent veel lijnvormige en vlakvormige elementen met bomen, struiken en planten die we ook kennen uit het buitengebied. Het hiervoor beschreven streefbeeld is gevat in een verbeelding, zie Figuur 33.

Figuur 33 Een visualisatie van een groenblauwe structuur door een bebouwde omgeving waar de Basiskwaliteit Natuur op orde is. Voor de gehele groenblauwe structuur gelden eisen op het vlak van kwaliteit. Grote leefgebieden, voldoende verblijfsplaatsen en bijvoorbeeld donkerte zorgen ervoor dat de groenblauwe structuur optimaal functioneert.

3.6.3 De condities en hun belang voor de BKN soorten

In deze paragraaf worden de condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten in dit gebiedstype.

De condities (kwantitatief)

Er zijn voor deze condities zowel kwantitatieve als kwalitatieve streefwaarden bepaald (Tabel 12; Bijlage 7; Bijlage 10). Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is.

Tabel 12 De kwantitatieve streefwaarden voor de groenblauwe structuur.

Conditie	Streefwaarde (kwantiteit)
Onverhard oppervlak	75-85%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	25-35%
Aanwezigheid van struiken	15-20%
Aanwezigheid van lage vegetatie	35-40%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%
Aanwezigheid van water	1-15%

De condities (kwalitatief)

Bijlage 7 en Bijlage 10 zijn in die zin even belangrijk als Tabel 12. In Bijlage 7 zijn de kwalitatieve streefwaarden voor abiotiek, inrichting en beheer opgenomen, zoals een gezonde, licht gebufferde bodem vrij van zware metalen en pesticiden (abiotiek), daken met een substraat dikker dan 20 centimeter (inrichting), of onderhoud en schoonmaak van faunavoorzieningen (beheer). In Bijlage 10 wordt

verder ingegaan op wat wordt verstaan onder ecologisch beheer.

Het belang van de condities voor de BKN soorten

Deze condities geven invulling aan de kwaliteit van de leefomgeving in het bebouwd gebied die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden. Het belang van deze condities voor de algemene soorten (BKN-soorten) wordt dan ook per conditie toegelicht, met extra aandacht voor de onderscheidende gidssoorten van dit gebied. Voor de gidssoorten, zie paragraaf 3.6.4.

Onverhard oppervlak (75-85%)

In de groenblauwe structuur staat de verbindende functie centraal waarbij ecologie nu al, of in toenemende mate, als een primaire functie wordt beschouwd. Vijfenzeventig tot vijfentachtig procent van het oppervlakte is dan ook onverhard. Het bestaat uit grotendeels aaneengesloten, grotere oppervlaktes van groene en blauwe elementen, zoals bomen, bloemrijke veldjes en wateren met natuurvriendelijke oevers (Figuur 34). Het vormt een overkoepelend netwerk dat op grotere schaal over de bebouwde omgeving heen ligt. Een goed verbonden, groter en gevarieerder leefgebied vermindert de kans op lokaal uitsterven van soorten, stimuleert genetische uitwisseling en maakt vestiging of hervestiging van soorten mogelijk. Dit zijn belangrijke voorwaarden om soorten (opnieuw) algemeen te laten worden. Ook biedt het voldoende ruimte aan soorten met grote leefgebieden zoals de bunzing en dient het als foerageergebied voor vleermuizen.

Groenblauwe structuren vormen vaak belangrijke dragers van de leefbaarheid in de bebouwde omgeving; ze werken verkoelend, vangen neerslagwater uit piekbuien op en het zijn plekken waar mensen heen komen om te recreëren. Zolang versterking door medegebruik goed gezoneerd wordt, liggen hier kansen voor het combineren van ruimtelijke opgaven in dit gebiedstype.

Figuur 34 Het Van Heutzpark in Coevorden. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van onverhard oppervlak' in gebiedstype Groenblauwe structuur. © Hans Dekker.

De streefwaarden voor de groenblauwe structuur zijn hoog en zorgen voor een grote diversiteit in omstandigheden (zon - schaduw, nat - droog, open - gesloten). Met deze diversiteit worden de ecologische functies van de grote variatie aan dieren en planten geborgd.

Aanwezigheid gelaagde vegetatie (25-35%)

In de groenblauwe structuur bestaat de gelaagde vegetatie uit stadsparken, bosjes, houtwallen en singels, maar ook uit andere grote groene gebieden zoals natuurlijke begraafplaatsen. De vegetatie bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen soorten waar specialistische insecten voedsel verzamelen. Soorten zoals zanglijster en kneu (en incidenteel een bunzing) zoeken hier naar bessen, zaden en noten. Via de houtwallen en singels

verplaatsen egel, bunzing en andere grondgebonden zoogdieren zich door het gebied. De gewone grootoorvleermuis jaagt op insecten in en langs de donkere bosjes en bomen. De begraafplaatsen bestaan voor minder dan 25% uit verharding en minimaal de helft van de planten is inheems. De parken, bosjes, houtwallen, singels en begraafplaatsen kennen ecologisch beheer: kleinschalig, gefaseerd en gericht op variatie.

Aanwezigheid van struiken (15-20%)

In de groenblauwe structuur zijn er diverse inheemse struwelen aanwezig die thuishoren op de aanwezige bodem en vrij kunnen uitgroeien. De deels stekeldragende struiken en struwelen zorgen voor beschutting en veiligheid voor vogels en zoogdieren en in de buurt van water ook voor de kleine watersalamander. De vroege zandbij en andere bijen vliegen op de bloeiende wilgenstruiken. De struwelen en struiken sluiten aan op andere groene en blauwe elementen, waardoor soorten zoals bunzing en egel tijdens de schemering veilig op jacht kunnen in het gebied. In de dichte struwelen en struiken broeden verschillende vogels, waaronder de kneu.

Aanwezigheid van lage vegetatie (35-40%)

De groenblauwe structuur is rijk aan bloemrijke veldjes waar plaatselijk een struweel de biodiversiteit nog verder verhoogt (Figuur 35). In de veldjes groeien allerlei inheemse planten die passen bij de betreffende bodem. Gewone vogelmelk groeit hier en op natte plekken komt gewone dotterbloem voor. In de bloemrijke veldjes wemelt het van de bruin zandoogjes, icarusblauwtjes, aardhommels en andere insecten. In de groenblauwe structuur zijn gazons aanwezig, vol madeliefjes, paardenbloem en knooppkruid voor de pluimvoetbij. Gazons beslaan niet meer dan 10% van de lage vegetatie. Ook volkstuintcomplexen vallen onder deze conditie. Ze bieden aan allerlei soorten voedsel door de daar aanwezige kruiden, groenten en bes-, zaden-, noot- en fruitdragende struiken en bomen. Doordat de tuintjes regelmatig van eigenaar wisselen ontstaan hier steeds pionierssituaties. De lage vegetatie wordt één tot twee keer per jaar gefaseerd gemaaid, waarbij altijd 25% van de vegetatie

behouden blijft. Het maaisel wordt afgevoerd. Gazons worden vaker dan 2x per jaar gemaaid, eveneens gefaseerd. Voor volkstuinen geldt ecologisch beheer en bemesting met compost of organische (ruige) mest.

Aanwezigheid van oude muren (behoud)

Oude muren en daarop groeiende planten worden behouden. Wanneer oude muren hersteld worden of er nieuwe muren worden gemetseld wordt hierbij zo veel mogelijk gebruik gemaakt van kalkrijke mortel of ander voor muurflora geschikt voegsel. Zo krijgen soorten als muurvaren en muurleeuwenbek de kans om hier te vestigen.

Aanwezigheid van ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen

Meestal zijn er geen tot weinig gebouwen aanwezig in de groenblauwe structuur. Wel andere bouwwerken zoals bruggen die door maatwerk voor veel soorten potentie hebben. Daar waar bouwwerken aanwezig zijn is in Bijlage 8 Kader 'Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen' gekwantificeerd welke voorzieningen voor broedvogels en vleermuizen hier getroffen dienen te worden. Vleermuisvoorzieningen zijn altijd onverlicht. Voor het versterken of behouden van de verbinding in de groenblauwe structuur zijn op strategische plekken faunapassages aangebracht. Bijvoorbeeld onder bruggen en duikers of onder een (fiets)pad.

Aanwezigheid van water (1-15%)

In de groenblauwe structuur is een netwerk van wateren aanwezig. Deze verbonden wateren omvatten vaak natuurlijke of aangelegde waterlopen zoals beken, vijvers, singels, maar ook kanalen en rivieren (Figuur 36). In laaggelegen delen van Drenthe en Overijssel zijn sloten en beken essentieel voor de afwatering en als ecologische verbindingen. De wateren hebben, wanneer mogelijk, een brede, natuurvriendelijke oever. Zo ontstaat er verschil in (on)diepte en een variatie aan oever- en waterplanten. De rietvoorn en andere

Figuur 35 Brede bloemrijke velden in Hoogeveen. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van lage vegetatie' in gebiedstype Groenblauwe structuur. © Hans Dekker.

vissen paaïen in de warmere, ondiepe delen en zetten hier eitjes af. In de rietvegetaties zingt de rietgors en jaagt de bunzing tijdens de schemering op kikkers en andere amfibieën. De meervleermuis gebruikt het netwerk aan wateren om zich te verplaatsen. Ze verzamelt voedsel boven het water, net als de watervleermuis en andere vleermuizen. In de visvrije (delen van) wateren zet de kleine watersalamander haar eitjes één voor één af op de aanwezige waterplanten. (Oevers van) wateren worden gefaseerd gemaaid en alleen gebaggerd als dat noodzakelijk is. Ook wateren met harde oevers (kades) zijn voor minimaal 50% begroeid, bijvoorbeeld met drijvende vooroevers en ondergedoken en drijvende waterplanten.

Figuur 36 Een brede watergang rijk aan water- en oevervegetatie. Een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van water' in gebiedstype Groenblauwe structuur. © Provincie Overijssel.

Aanwezigheid van boomkronen (>30%)

Er wordt gestreefd naar 30% boomkroonbedekking, bijvoorbeeld door bomenrijen, een solitaire boom of boomgroep. Het hoge aantal donkere boomkronen verbindt bebouwd gebied met elkaar en het buitengebied. Oude bomen zijn rijk aan holtes en scheuren en blijven behouden. In de holtes verblijven gewone grootoorvleermuizen, rosse vleermuizen en watervleermuizen. Ook groene specht, grauwe vliegenvanger en andere vogels nestelen in deze boomholtes. De grauwe vliegenvanger jaagt overdag op insecten in de boomkronen, net als de laatvlieger in de nacht. Het hoge boomkroonvolume zorgt in warme perioden voor voelbaar minder opwarming, helpt bij het opvangen en vasthouden van water en verbetert de water- en luchtkwaliteit. 's Zomers wordt de groenblauwe structuur dan ook graag bezocht door mensen die op zoek zijn naar verkoeling.

3.6.4 De gidssoorten van dit gebiedstype

De condities voor Basiskwaliteit Natuur van dit gebiedstype worden vertegenwoordigd door een aantal gidssoorten. Hoe deze gidssoorten zijn geselecteerd is te lezen in paragraaf 2.3. Dikgedrukt zijn de soorten die onderscheidend zijn voor dit gebiedstype. Deze soorten zijn bijvoorbeeld onderscheidend, omdat zij daar in hogere dichtheden voorkomen of omdat ze symbool staan voor bepaalde elementen die vooral in dat gebiedstype voorkomen. In paragraaf 3.7 worden de overeenkomsten en onderscheidende verschillen tussen de gebiedstypen toegelicht.

De gidssoorten van dit gebiedstype zijn:

1. boerenwaluw	15. kleine watersalamander
2. grauwe vliegenvanger	16. bruin zandoogje
3. groene specht	17. dagpauwoog
4. huismus	18. kleine vos
5. huiswaluw	19. grote klokjesbij
6. kneu	20. pluimvoetbij
7. rietgors	21. tuinhommel
8. zanglijster	22. vroege zandbij
9. bunzing	23. rietvoorn
10. egel	24. gewone dotterbloem
11. gewone dwergvleermuis	25. gewone vogelmelk (Figuur 41)
12. gewone grootoorvleermuis	26. grote teunisbloem
13. laatvlieger	27. muurvaren
14. meervleermuis	28. wilde marjolein

3.7 De gebiedstypen op een rij

Wanneer we de gebiedstypen met elkaar vergelijken vallen een aantal dingen op. Zie Tabel 13 voor een overzicht van alle kwantitatieve streefwaarden van alle gebiedstypen.

3.7.1 Overeenkomsten

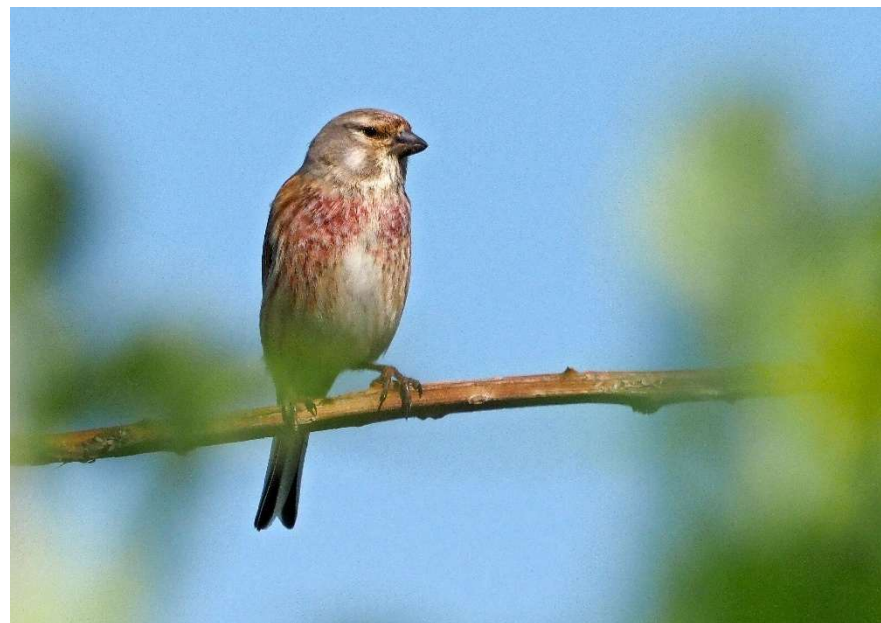
Een aantal aspecten van de Basiskwaliteit Natuur in bebouwde omgeving zijn voor ieder gebiedstype hetzelfde. Zo dient er in ieder gebiedstype in de bebouwde omgeving een netwerk van aanéengesloten boomkronen te zijn, is er donkerte nodig in en rond beplanting en dienen gebouwen voorzien te zijn van geschikte nest- en verblijfplaatsen voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw. Veel van de gidssoorten komen dan ook in ieder gebiedstype terug, omdat deze kenmerkend zijn voor condities die in alle gebiedstypen voorkomen.

3.7.2 Wat onderscheidt de gebiedstypen van elkaar? De kwalitatieve nuanceverschillen.

Er zijn een aantal onderscheidende kenmerken tussen de gebiedstypen die meestal het gevolg zijn van verschillen in gebouwen en andere “bouwwerken” (denk aan bouwjaar, volume en bouwstijl). Hieronder de meest opvallende nuanceverschillen op een rij, met een koppeling naar de kenmerkende gidssoorten (**dikgedrukt**).

Dichte stads- of dorpskern

In de dichte stads- of dorpskernen is vaak een centraal gelegen kerk aanwezig (met kerkzolder die in potentie geschikt zijn voor specifieke **gewone grootoorvleermuizen en laatvliegers** en **gierzwaluwen**) en liggen meer kansen voor bloemrijke balkons, gevel- en stadstuinen, daktuinen die voedsel bieden aan insecten en de insectenetende vogels als de **zwarte roodstaart**. Ook zijn er vaak

Figuur 37 Een kneu, één van de gidssoorten. De kneu leeft in dichte struwelen. In het broedseizoen heeft het voldoende insecten nodig. In de nazomer en winter veel zaden. © Hans Dekker.

oude muren en grachten met potenties voor typische muurflora aanwezig (**muurvaren**). Dit is wat dit gebiedstype onderscheidt van de rest.

Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk

De dichtbebouwde grondgebonden woonwijk heeft in potentie grotere kansen voor soorten van struiken en hagen, zoals **huismus**, **zanglijster** en **egel**. Kenmerkend voor dit gebiedstype zijn de struiken en hagen in tuinen, de overhoeken op de kopse kanten van rijwoningen, kleine parkjes en de plantvakken naast parkeervoorzieningen. Wanneer aandacht uitgaat naar de kwalitatieve streefwaarden hiervan, zoals de diversiteit aan planten en lange bloeihoog, biedt dit kansen voor de **grote klokjesbij**, **tuinhommel** en andere insecten met een lange vliegperiode.

Dichtbebouwde compacte woonwijk

De dichtbebouwde compacte woonwijk heeft vanwege de hoogbouw kansen voor specifieke vleermuisverblijfplaatsen als massawinterverblijfplaatsen voor de **gewone dwergvleermuis**. En de grote openbare groenzones tussen de gebouwen (in plaats van kleine tuinen) bieden kansen voor bloemrijke veldjes voor **bruin zandoogje** en **pluimvoetbij** en andere bestuivers.

Klein dorp of ruim opgezette woonwijk

Het gebiedstype Klein dorp of ruim opgezette woonwijk onderscheidt zich in de hoeveelheid ruimte voor bos(jes), grote tuinen met grote bomen, vijvers en moestuinen. Soorten als groene specht, putter, groenling, kikkers, padden en

Figuur 38 Dorpsrand van Sleen, Drenthe. De geleidelijke overgang naar het landelijk gebied is bijzonder waardevol voor soorten als steenuil, boerenwaluw, bunzing en gewone grootoorvleermuis. © Hans Dekker.

salamanders vinden hier een plek. Specifiek voor de dorpsranden geldt dat geleidelijke overgangen naar het landelijk gebied met bloemrijke percelen, schuurtjes en hobbyvee voor soorten als **steenuil**, **boerenwaluw**, **bunzing** en **gewone grootoorvleermuis** bijzonder waardevol zijn (Figuur 38).

Bedrijventerrein, industrie en campusterrein

Bedrijventerreinen, industrie en campusterreinen wijken door hun afwijkende bouwstijl en inrichting sterk af van de woongebieden. Hier liggen specifieke uitdagingen en kansen op het vlak van rust (veel bedrijvigheid overdag en plaatselijk bijna absolute rust na werktijd), donkerte en (overbodige) verharding. Bedrijventerreinen, industrie en campusterreinen zijn onderscheidend voor soorten van pionier- en ruigtevegetaties (zoals **grote teunisbloem** en **kneu**, Figuur 37), platte, deels begroeide daken (**scholekster**, **zwarte roodstaart**) (Figuur 39) en rustige, grote, aaneengesloten groenstructuren (**bunzing**, **groene specht**).

Groenblauwe structuur in de bebouwde omgeving

De groenblauwe structuur is een afwijkend gebiedstype. Het heeft veel grotere, aaneengesloten groene en blauwe structuren dan de andere gebiedstypen. Dit onderscheidende kenmerk voorziet in leefgebied voor soorten die een grondgebonden leefwijze hebben en gevoelig zijn voor versnippering, zoals de **bunzing**, **egel** en **kleine watersalamander**. Het **bruin zandoogje** komt massaal voor in grote, aaneengesloten bloemrijke veldjes en bermen. Belangrijk is ook de verbinding die met dit gebiedstype wordt gelegd tussen het landelijk en stedelijk gebied. Op deze manier worden de leefgebieden van dieren en planten binnen en buiten de bebouwde omgeving met elkaar verbonden en biedt het soorten met een groot leefgebied, zoals **gewone dwergvleermuis**, **gewone grootoorvleermuis**, **laatvlieger** en **meervleermuis**, de kans zich te verplaatsen en vestigen.

3.7.3 Wat onderscheidt de gebiedstypen van elkaar? De kwantitatieve nuanceverschillen.

Ook wanneer we de kwantitatieve streefwaarden van de condities voor de gebiedstypen met elkaar vergelijken vallen een aantal dingen op (Tabel 13). Zo zijn de streefwaarden voor onverhard oppervlak in het gebiedstype Dichtbebouwde compacte woonwijk en Klein dorp of ruim opgezette woonwijk in verhouding wat hoger dan die van de overige bebouwde gebiedstypen.

Dit onverharde oppervlak is in kleine dorpen terug te zien in de grote randlengte waar het gebiedstype overgaat van bebouwd naar landelijk gebied. Deze overgangszone (of ook wel dorpsrand genoemd) is een onderscheidend kenmerk van deze kwantitatieve conditie in dit gebiedstype. Veel algemene soorten, zoals **steenuil**, **boerenzwaluw**, **bunzing** en **gewone grootoorvleermuis**, komen in kleine dorpen namelijk zowel in het landelijk gebied als bebouwd gebied voor en de dorpsrand is voor hen een belangrijk onderdeel van hun leefgebied.

Bedrijventerreinen, industrie en campusterrein verschillen sterk in de hoeveelheid onverhard oppervlak. De schaal en maatvoering van een bedrijventerrein is vaak grootschalig, met grote kavels en hallen, eenvoudige hoofdvorm en platte daken (Figuur 39). In enkele industrieterreinen is groen vrijwel volledig afwezig. Campussen zijn kleinschaliger en verfijnder. Doorgaans zijn campusterreinen het groenst. Zowel op de bestaande als de nieuwe terreinen horen de condities op orde te zijn. De spreiding van 19-33% onverhard geeft voldoende ruimte om per locatie een goede ambitie neer te leggen voor de Basiskwaliteit Natuur. Wanneer voor een gezonde leefomgeving of klimaatadaptatie meer dan 19% noodzakelijk is past dit binnen de spreiding.

Ook de streefwaarden van de condities Aanwezigheid van gelaagde vegetatie, Aanwezigheid van boomkronen, Aanwezigheid van struiken en Aanwezigheid van lage vegetatie verschillen tussen de gebiedstypen. Dit heeft vooral te maken met de onderscheidende kenmerken van de gebiedstypen. Zo is er in het gebiedstype

Figuur 39 De scholekster, één van de gidssoorten. De scholekster is tegenwoordig een markant stadsbewoner die steeds vaker kiest om te broeden op platte daken in stedelijke gebieden. Platte daken zijn een voorbeeld van de conditie 'Aanwezigheid van lage vegetatie'. © Hans Dekker.

Dichtbebouwde compacte woonwijk tussen appartementencomplexen en flats naar verhouding veel openbaar groen aanwezig. Dit zijn vaak gazons of kruidenrijke grasvelden. Daarom heeft deze conditie in dit gebiedstype een hogere streefwaarden dan die in de andere twee dichtbebouwde gebiedstypen (Dichte stads- of dorpskern en Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk).

Het gebiedstype Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk kenmerkt zich juist weer door meer privégroen in de vorm van tuinen (denk aan wijken met rijwoningen). Deze tuinen vallen grotendeels onder de conditie Aanwezigheid van gelaagde vegetatie. Daarom is de streefwaarde voor deze conditie in dit

gebiedstype iets hoger. En is de streefwaarde voor de conditie Aanwezigheid van lage vegetatie juist wat lager.

In vergelijking met het gebiedstype Klein dorp en ruim opgezette woonwijk zijn deze tuinen wel weer wat kleiner. Het gebiedstype Klein dorp en ruim opgezette woonwijk heeft daarom hogere streefwaarden voor deze condities dan het gebiedstype Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk.

Tabel 13 Kwantitatieve streefwaarden van alle gebiedstypen op een rij.

Conditie	Dichte stads- of dorpskern	Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk	Dichtbebouwde compacte woonwijk	Klein dorp of ruim opgezette woonwijk	Bedrijventerrein, industrie en campusterrein	Groenblauwe structuur
Onverhard oppervlak	16-29%	26-37%	30-40%	38-54%	19-33%	75-85%
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	8-16%	12-17%	11-15%	16-25%	9-15%	25-35%
Aanwezigheid van struiken	2-3%	7-9%	5-6%	7-9%	3-5%	15-20%
Aanwezigheid van lage vegetatie	6-10%	7-11%	14-20%	15-25%	7-20%	35-40%
Aanwezigheid van oude muren	Behoud van groeiplaatsen.	Behoud van groeiplaatsen.	Behoud van groeiplaatsen.	Behoud van groeiplaatsen.	Behoud van groeiplaatsen.	Behoud van groeiplaatsen.
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Zie kader (Bijlage 8).	Zie kader (Bijlage 8).	Zie kader (Bijlage 8).	Zie kader (Bijlage 8).	Zie kader (Bijlage 8).	Zie kader (Bijlage 8).
Aanwezigheid van boomkronen	30%	30%	30%	30%	30%	30%
Aanwezigheid van water	1-2%	1-6%	1-6%	1-7%	1-5%	1-15%

4 Handelingsperspectief

In de voorgaande hoofdstukken zijn per gebiedstype de kwantitatieve en kwalitatieve condities gegeven die nodig zijn voor het behoud van de algemene soorten. Wanneer zowel kwantitatief als kwalitatief aan deze streefwaarden wordt voldaan, mag worden verwacht dat de Basiskwaliteit Natuur van het gebiedstype op orde is. Aan de hand van deze informatie zou de lezer zelf de Basiskwaliteit Natuur van zijn of haar gebiedstype moeten kunnen bepalen én weet men meteen waar men kwantitatief of kwalitatief nog verbetering kan aanbrengen. Vervolgens is het zaak om hier met elkaar mee aan de slag te gaan.

In huidig hoofdstuk worden de beschikbare mogelijkheden en keuzes gegeven die de betrokken partijen hebben om hiernaar te handelen: het zogenaamde handelingsperspectief. Dit handelingsperspectief, de visualisaties en de praktische handvatten die per gebiedstype in Hoofdstuk 3 en de bijlagen worden geboden, zorgen er samen voor dat BKN in de bebouwde omgeving breed toepasbaar is in vrijwel iedere stedelijke opgave.

Voor het landelijk gebied verwijzen we nogmaals naar de handreikingen Basiskwaliteit Natuur voor het landelijk gebied van zowel provincie Drenthe als Overijssel (Eelerwoude, 2025; Eelerwoude, 2023).

Basiskwaliteit Natuur als gemene deler en gedeelde basis

Het realiseren van Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving vereist samenwerking tussen diverse gemeentelijke afdelingen en belanghebbenden. Een essentieel aspect van deze aanpak is het integrale karakter ervan. De kracht van BKN ligt in het verbinden van ecologie, ruimte, klimaat en beleid. BKN streeft

Figuur 40 Een waterdoorlatende halfverharding © Provincie Overijssel.

naar een kwaliteit van de leefomgeving die algemene soorten nodig hebben om algemeen te blijven of worden (dat is waar 'Basiskwaliteit Natuur' voor staat), maar BKN is ook een middel om andere maatschappelijke uitdagingen aan te pakken zoals hitte, wateroverlast en leefbaarheid. De efficiëntie die dit oplevert, maakt het aantrekkelijk voor beleidsmakers en ontwikkelaars om met BKN aan de slag te gaan.

4.1 Belangrijke basisprincipes voor iedereen

Het realiseren van de kwantitatieve en kwalitatieve condities binnen de bebouwde omgeving, waar ruimte schaars is, vraagt om een ecologisch verantwoorde aanpak. Het doel is niet om uitsluitend te sturen op het zaaien, planten of verspreiden van gidssoorten met het oog op snelle waarderingswinst.

De onderstaande principes vormen de kern van een ecologisch verantwoorde aanpak. Iedere betrokken partij hoort hiernaar te handelen.

Gebruik van gebiedseigen en inheems materiaal

Inheemse planten, bomen en struiken zijn cruciaal voor het functioneren van ecosystemen. Insecten – essentieel voor bestuiving, voedselvoorziening, afbraak van organisch materiaal en natuurlijke plaagbestrijding – zijn sterk aangepast aan soorten die van oudsher in het gebied voorkomen. Zo bieden zomereik en wintereik, evenals wilgen, leefruimte aan meer dan 400 soorten insecten en mijten (Kennedy & Southwood, 1984). Uitheemse soorten, zoals de Amerikaanse eik of walnootboom, herbergen aanzienlijk minder inheemse insecten (Kennedy & Southwood, 1984). Inheemse soorten zijn bovendien genetisch afgestemd op lokale omstandigheden. Bomen die zijn opgekweekt met genetisch materiaal uit andere klimaatregio's kunnen afwijkende bloei- en bladcycli vertonen, wat niet aansluit op de levenscycli van Nederlandse insecten. Bij voorkeur worden daarom bomen, struiken en kruiden gebruikt die aantoonbaar van Nederlandse herkomst zijn.

Vergroting van leefgebieden

Grotere leefgebieden bieden ruimte aan meer individuen van een soort en vergroten de kans op duurzame vestiging. De kans op ontdekking en overleving van soorten neemt toe naarmate het gebied groter is. Groenblauwe structuren die parken en leefgebieden binnen en buiten de bebouwde omgeving verbinden zijn daarbij van enorme betekenis en mogen dus een hoge waardering krijgen.

Voorkomen van verstoring

Huisdieren, menselijke aanwezigheid, verlichting en verkeer vormen verstoringbronnen voor flora en fauna. Bij de inrichting van infrastructuur is het raadzaam om maatregelen te treffen die verstoring minimaliseren, zoals het toepassen van faunapassages of het gebruik van vleermuisvriendelijke verlichting.

Gebruik van waterdoorlatende verharding

Halfverharding, in de vorm van open verharding waar water doorheen kan, draagt indirect bij aan biodiversiteit door meer ruimte te bieden aan groen en een gezonder bodemleven. Door regenwater te infiltreren in de bodem, wordt de groei van planten en daarmee de diversiteit van planten en dieren in de omgeving bevorderd. Ook zorgt waterdoorlatende verharding ervoor dat de bodem minder snel opwarmt in de zomer. Dit kan de hitte-eiland effecten in de bebouwde omgeving verminderen en een koeler en groener klimaat creëren, wat gunstig is voor mensen, planten en dieren.

Soortgerichte maatregelen

Elke gidssoort vraagt om specifieke condities. Deze zijn beknopt beschreven in bijlage 1. De focus ligt bij BKN op het creëren van deze condities. De aanwezigheid van precies deze gidssoort in specifieke aantallen is geen doel op zich. Een gidssoort vertegenwoordigt namelijk ook andere soorten die vergelijkbare eisen stellen aan hun leefgebied.

Voorzieningen voor broedvogels, vleermuizen en andere dieren zijn een integraal onderdeel in alle gebiedstypen. Nestvoorzieningen voor gierzwaluwen worden ook door andere vogels gebruikt en hetzelfde geldt voor vleermuisvoorzieningen. Deze voorzieningen worden dan ook geplaatst in en aan gebouwen, bouwwerken als bruggen, en bomen. Uiteindelijk bepaalt de variatie in voorzieningen (grootte, windrichting, hoogte en de omgeving) welke soorten gebruik maken van de voorzieningen. In Soortenmanagementplannen (SMP's) is vaak sprake van specifieke doelen, deze zijn dan ook leidend.

Chemische bestrijdingsmiddelen

Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen dient in alle situaties vermeden te worden. Bij veel overheden en instanties wordt hier al niet of nauwelijks meer gebruik van gemaakt. Chemische bestrijdingsmiddelen vervuilen de bodem, het grond- en oppervlaktewater en kunnen schadelijk zijn voor planten en dieren. Bij particulieren geldt er (nog) geen verbod op het gebruik van chemische

bestrijdingsmiddelen. Overheden en instanties kunnen informeren over het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en het gebruik ervan ontmoedigen. Zie ook bijlage 10.

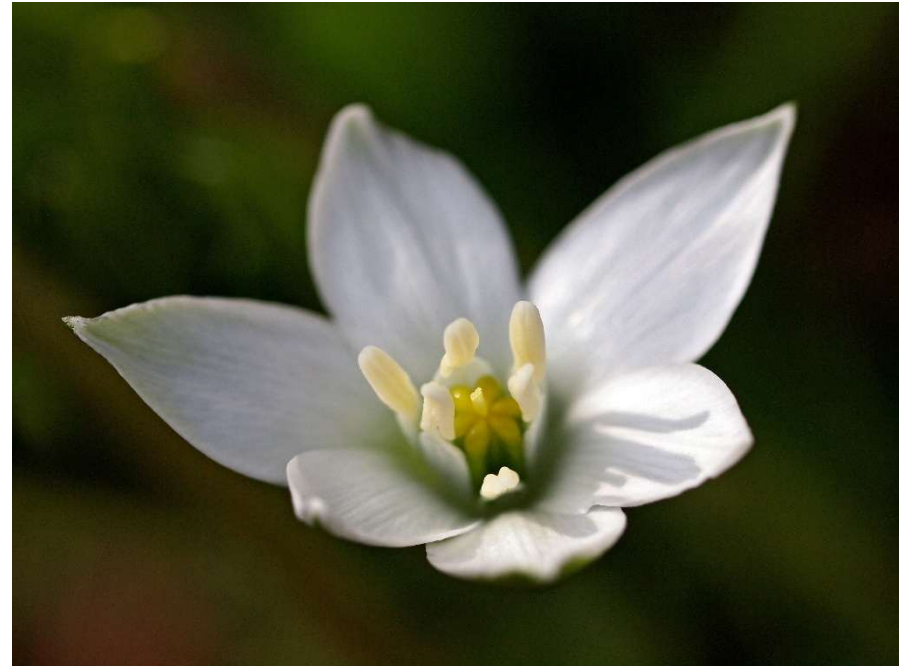
Afwijken van standaardmaatregelen

Lokale omstandigheden en seizoensinvloeden dienen leidend te zijn bij de uitvoering van maatregelen. Voorbeelden:

- Bij bermen, velden en oevers is het belangrijk om het maaitijdstip en de frequentie zorgvuldig af te stemmen, evenals het maaisel af te voeren. Dit voorkomt dominantie van enkele soorten en biedt gewenste soorten de kans om zich voort te planten.
- In soortenarme gebieden kunnen wilde planten worden ingezaaid van autochtone herkomst. Dit om genetische vervuiling te voorkomen en een goede aansluiting op het Nederlandse seizoensritme te waarborgen. Meer informatie is beschikbaar via Het Levend Archief.
- Bij bloemrijke bermen, velden en oevers is het gebruik van een maai-zuigcombinatie onwenselijk, omdat dit ook insecten verwijdert. In dergelijke gevallen verdient gefaseerd beheer en indien mogelijk met een messenbalk de voorkeur.

4.2 De beschikbare mogelijkheden en keuzes voor de betrokken partijen

Het realiseren van Basiskwaliteit Natuur (BKN) is een opgave waarbij verschillende partijen een rol kunnen vervullen. Afhankelijk van de positie in het speelveld en de mate van invloed, beschikt iedere partij over specifieke sturingsmogelijkheden en instrumenten. Deze zijn hieronder per betrokken partij benoemd.

Figuur 41 Gewone vogelmelk, één van de gidssoorten. Gewone vogelmelk groeit in niet te dichte, grazige vegetaties die ook een plek bieden aan andere kruiden. © Hans Dekker.

Overheden beschikken over juridische en beleidsmatige instrumenten, zoals regelgeving, vergunningverlening, het opstellen van omgevingsplannen en het kunnen verstrekken van subsidies. Marktpartijen hebben andere mogelijkheden, zoals het toepassen van natuurinclusieve ontwerpprincipes, het kiezen voor gebiedseigen beplanting of het integreren van ecologische maatregelen in projectontwikkeling. Voor maatschappelijke organisaties en bewonersinitiatieven ligt de kracht in het agenderen van thema's, het stimuleren van bewustwording en het realiseren van kleinschalige maatregelen in de leefomgeving waarvan ook de gebruiker profiteert.

Niet elke partij beschikt over dezelfde bevoegdheden. Zo kunnen marktpartijen geen wetgeving opstellen, terwijl dit voor overheden juist een kerninstrument is.

Het is daarom van belang om per partij realistische en effectieve sturingsmogelijkheden te benutten.

Een bijkomend voordeel van het gericht sturen op Basiskwaliteit Natuur is de bijdrage aan bredere maatschappelijke doelen. Denk hierbij aan het verbeteren van de gezondheid, het bieden van verkoeling tijdens warme dagen, het vastleggen van CO₂, het opvangen van piekbuien en het vasthouden van water. Daarmee draagt BKN niet alleen bij aan ecologische kwaliteit, maar ook aan klimaatadaptatie, ecosysteemdiensten, leefomgevingskwaliteit en duurzaamheid.

Aan de slag met toekomstige opgaven

Deze handreiking is bedoeld voor toepassing in gebieden binnen de bebouwde

Figuur 42 De aanwezigheid van groen en water in de wijk draagt niet alleen bij aan ecologische doelstellingen, maar zorgt ook voor onder andere verkoeling en recreatiemogelijkheden © Provincie Overijssel.

omgeving, zoals woonwijken, dorpskernen, bedrijventerreinen en campussen. De handreiking ondersteunt overheden, ontwerpers, ontwikkelaars en beheerders bij het verankeren van Basiskwaliteit Natuur (BKN) in toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. De handreiking biedt niet alleen ecologische streefwaarden, maar sluit ook aan bij bredere maatschappelijke opgaven zoals:

- klimaatadaptatie (bijv. hittestress, waterberging);
- ecosysteemdiensten;
- gezondheid en leefbaarheid;
- vergroening van de leefomgeving;
- en duurzame gebiedsontwikkeling.

Door BKN als uitgangspunt te nemen, ontstaat een integrale aanpak waarin natuur, klimaat en menselijk welzijn elkaar versterken. Dit is een andere benadering dan in het landelijk gebied. Natuur in de stad is anders dan natuur in natuurgebieden. In stedelijke gebieden is de bodem vaak verstoord of kunstmatig opgebouwd, en de ecologische condities (zoals temperatuur, waterhuishouding, licht, ruimte) wijken (sterk) af van natuurlijke systemen. Daarbij zijn ecologische systemen in de stad dynamisch en hybride. Er ontstaan in kort tijdsbestek nieuwe soorten ecosystemen waarin inheemse én uitheemse soorten samenleven. Vasthouden aan een puur inheemse of landschappelijke visie kan in stedelijke context contraproductief zijn, want de urgentie van klimaatverandering (droogte, hitte, wateroverlast) vraagt om robuuste oplossingen. Sommige inheemse soorten zijn hier niet tegen bestand, waardoor het nodig kan zijn om ook klimaatrobuuste (soms uitheemse) soorten toe te passen. Sommige inheemse soorten zijn ook gevoelig voor verharding, strooizout en nemen te veel ondergrondse of bovengrondse groeiruimte in beslag.

Voor ontwerpers, beleidsmakers en beheerders in stedelijk gebied geldt over het algemeen:

- Werk met het stedelijk ecosysteem zoals het is, inclusief de beperkingen en kansen van de ondergrond, bebouwing en gebruiksdruk.

- Kies voor functionele biodiversiteit: soorten die bijdragen aan verkoeling, wateropvang, voedselvoorziening voor dieren én die bestand zijn tegen stedelijke stressfactoren.
- Combineer ecologie met klimaatadaptatie en (andere) ecosystemendiensten: ontwerp groenblauwe structuren die zowel soorten ondersteunen als hittestress verminderen en water vasthouden.
- Wees pragmatisch met soortenkeuze: gebruik zoveel mogelijk inheemse soorten waar mogelijk, maar wees niet dogmatisch. Kies ook klimaatrobuuste soorten die ecologische functies vervullen, ook als ze uitheems zijn (mits niet invasief).
- Ontwikkel een stedelijke natuurvisie die recht doet aan de unieke dynamiek van de stad, in plaats van het kopiëren van landelijke natuurdoelen.
- Er is een meerjarig financieringsplan of begroting benodigd voor het beheer en onderhoud van de uitvoering van de (beheers)maatregelen uit het BKN voor tenminste 10 jaar.

Voorbeeld: In een dichtbebouwde wijk waar hittestress een groeiend probleem vormt, kan vergroening draagvlak krijgen door de directe voordelen voor bewoners (zoals verkoeling en schaduw). Door deze maatregelen ecologisch verantwoord in te richten – met inheemse soorten, structuurvariatie en verbinding met omliggend groen – wordt tegelijkertijd de biodiversiteit versterkt.

4.2.1 Provincies

Provincie Overijssel

De provincie Overijssel vervult een kaderstellende en beleidsmatige rol in ruimtelijke ontwikkeling. Binnen deze rol biedt de provincie richting aan ontwikkelingen via ruimtelijke kaders en is zij verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van beleid op het gebied van natuur, leefomgeving en biodiversiteit. Voor de bebouwde omgeving biedt dit diverse aangrijpingspunten om de Basiskwaliteit Natuur (BKN) te benutten en te versterken.

Sturingsmogelijkheden en beleidsinstrumenten

- BKN opnemen als randvoorwaarde in gebiedsprocessen, zoals stedelijke transformatieopgaven.
- Bermbeheer: Ecologisch beheer (zie bijlage 10) toepassen langs provinciale infrastructuur in stedelijke gebieden, waarmee een robuuste groene dooradering ontstaat. Veel gemeenten hebben een bermbeheerplan waar specifiek voor ecologisch bermbeheer wordt gekozen (Figuur 43).

Figuur 43 Ecologisch bermbeheer, zoals hier in Hoogeveen, zorgt voor soortenrijkdom en langdurig voedselaanbod voor dieren © Hans Dekker.

- Provinciale eigendommen: Op provinciale gronden in of nabij de bebouwde omgeving voorwaarden opnemen voor aanleg en behoud van landschapselementen (zoals houtwallen, singels) en het beperken van het gebruik van chemische middelen. Langdurige pachtcontracten stimuleren zorgvuldig beheer.
- Samenwerking met lokale initiatieven: Ondersteunen van stichtingen, verenigingen en collectieven die actief zijn op thema's als stedelijk groen, voedselbossen of educatie. Denk bijvoorbeeld aan programma Natuur voor Elkaar. Deze partijen kunnen bijdragen aan versnelling en draagvlak voor BKN-maatregelen.
- Integratie in andere beleidsdomeinen: Natuurwaarden en BKN integreren in beleid voor wonen, infrastructuur, klimaatadaptatie en gezondheid.
- Stimuleren en faciliteren: Gemeenten en ontwikkelaars ondersteunen via kennisdeling, netwerkvorming, subsidieregelingen en gebiedsfonds.
- Verleiden tot toepassing: Gemeenten actief stimuleren om BKN als uitgangspunt te hanteren in ruimtelijke plannen, visies en uitvoeringsprojecten.

Instrumenten binnen de Omgevingswet

- Omgevingsvisie: De BKN-methodiek opnemen als leidraad voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Beschrijvingen toevoegen van te behouden landschappen, te versterken kenmerken en te stimuleren gidssoorten.
- Omgevingsverordening: Instructieregels opnemen voor het versterken van biodiversiteit via landschappelijke kenmerken en gidssoorten (conform het Besluit kwaliteit leefomgeving).

Provincie Drenthe

De provincie Drenthe zet Basiskwaliteit Natuur (BKN) in als leidend principe voor het versterken van biodiversiteit, het verbeteren van de leefomgeving en het

realiseren van klimaatbestendige ruimtelijke ontwikkeling. Binnen de bebouwde omgeving richt de provincie zich op het verbinden van ecologische kwaliteit met andere maatschappelijke opgaven, zoals gezondheid, waterbeheer, landbouwtransitie en duurzame verstedelijking. Hiervoor heeft de provincie de volgende provinciale programma's, samenwerkingsverbanden en subsidieregelingen: het Programma Natuurinclusief, Klimaatadaptief Drenthe, Bermberaad en ecologisch bermbeheer en het Programma Groene bewonersinitiatieven.

Figuur 44 De gewone dotterbloem, één van de gidssoorten. De gewone dotterbloem groeit in vrijwel permanent natte, niet te zure en niet te voedselrijke oevers. © Hans Dekker.

Sturingsmogelijkheden en beleidsinstrumenten

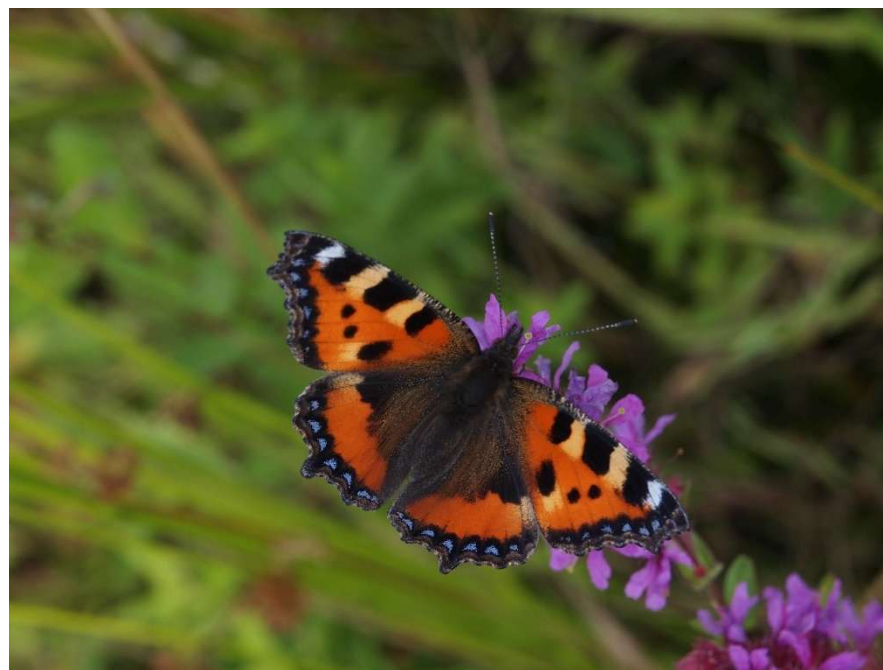
- **Beleid en regelgeving**
 - Omgevingsvisie Drenthe: legt de basis voor robuust waterbeheer, bodemherstel en duurzame inrichting van stad en dorp.
 - Omgevingsverordening: biedt mogelijkheden om gemeenten te verplichten biodiversiteitsmaatregelen op te nemen in omgevingsplannen, bijvoorbeeld voor bedrijventerreinen of woningbouwlocaties.
- **Programma's en projecten**

Door in te zetten op Soortenmanagementplannen (SMP) binnen de omgevingsverordening kunnen specifieke soorten die vallen onder de Basiskwaliteit Natuur gericht worden beschermd. SMP's bevatten maatregelen zoals het verbeteren van leefgebieden en het beperken van bedreigingen. Door SMP en BKN te combineren, ontstaat een integrale aanpak die zowel algemene biodiversiteit als kwetsbare soorten ondersteunt.

Met programma's als Programma Natuur en Natuurlijk Platteland werken de provincies samen met gemeenten aan projecten die betekenisvol zijn voor BKN, zoals:

 - Verduurzaming van gebouwen
 - Herstel van waterhuishouding in natuurgebieden grenzend aan bebouwing.
 - Werken aan groenblauwe dooradering in stedelijke gebieden, tussen dorpsranden en natuurgebieden, zoals ecologische verbindingen via watergangen, bermen en parken.
 - Samenwerking met gemeenten aan natuurinclusieve inrichting van woonwijken en bedrijventerreinen.
 - Stimulering van biodiversiteit in dorpen en kleine kernen
- **Inrichting en beheer**

- Ecologisch bermbeheer langs provinciale wegen en vaarwegen, met gefaseerd maaibeheer en inheemse soorten.
- Natuurinclusieve inrichting van provinciale eigendommen, zoals gebouwen, infrastructuur en verpachte gronden (nestkasten, faunapassages, vleermuisvriendelijke verlichting).
- Beheer van exoten op natuurvriendelijke wijze.
- **Samenwerking en stimulering**
 - Samenwerking met lokale natuurorganisaties.
 - Financiële ondersteuning voor initiatieven die bijdragen aan BKN, zoals natuurinclusieve bedrijventerreinen of wijkvergroening.

Figuur 45 Een kleine vos, één van de gidssoorten. De kleine vos heeft bloemrijke tuinen, parken en bermen nodig, met veel nectar. Ruige hoekjes met brandnetels zijn belangrijk. © Hans Dekker.

Provincie Overijssel en provincie Drenthe

Als provincies met een sleutelrol in het versterken van de Basiskwaliteit Natuur (BKN) geven zowel Drenthe als Overijssel gezamenlijk richting aan ambitieus en gebiedsgericht beleid in stedelijk gebied. Hieronder volgen voor beide provincies de aandachtspunten en toepassingen voor de realisatie in BKN in de bebouwde omgeving.

Aandachtspunten voor toepassing in de bebouwde omgeving

- BKN biedt concrete handvatten voor maatwerk in lokaal beleid en projecten. Door provinciale en gemeentelijke ambities op elkaar af te stemmen, ontstaat een robuust netwerk van leefgebieden.
- Stimuleren van plangebied overstijgende maatregelen vergroot de ecologische impact en biedt kansen voor integrale gebiedsontwikkeling.
- Prioriteren van locaties waar met beperkte middelen grote ecologische meerwaarde kan worden gerealiseerd.
- Goed beheer is essentieel voor duurzaam resultaat. Voorbeeldgedrag, zoals ecologisch bermbeheer langs provinciale wegen, heeft een groot effect.
- Gemeenten actief ondersteunen bij de toepassing en doorontwikkeling van de BKN-methodiek op lokaal niveau.

Optimalisatie van bestaande beleidskaders

- GLB en ANLB: Coördinatie van maatregelen vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer voorkomt versnippering en bevordert samenhang, ook in overgangszones tussen stedelijk en landelijk gebied.

Gebiedsspecifieke toepassing

Beide provincies hebben een kaderstellende, beleidsmatige en verbindende rol en kunnen per gebiedstype gericht sturen op het versterken van Basiskwaliteit Natuur (BKN). Door gebiedsspecifieke kansen te benoemen, kan de provincie:

- Beleidsinstrumenten beter afstemmen op de ruimtelijke context;

- Gemeenten, ontwikkelaars en andere partijen gericht ondersteunen;
- Provinciaal beleid (zoals Omgevingsvisie) en programma's die daaruit volgen concreet verbinden aan BKN.

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR DE PROVINCIES
1. DICHT STADS- OF DORPSKERN	Stimuleren van groene daken en gevels via subsidieregelingen; kennisdeling over natuurinclusieve herontwikkeling.
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Ondersteunen van gemeentelijke vergroening via gebiedsfondsen; stimuleren van wijkgerichte BKN-aanpak; faciliteren van voorbeeldprojecten met woningcorporaties.
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Integratie van BKN in provinciale ruimtelijke kaders; stimuleren van ecologisch beheer in openbaar groen; koppeling met klimaatadaptatie en gezondheid.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Versterken van landschappelijke identiteit via erfbeplanting en landschapselementen; inzetten op gebiedsspecifieke maatregelen die passen bij het landschapstype op dorpsranden te verbeteren; verbinden van bebouwing met omliggend landschap.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Opnemen van natuurinclusieve eisen in provinciale verordeningen; stimuleren van collectieve vergroening via parkmanagement; koppeling met energietransitie en klimaatdoelen.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Verankeren van ecologische verbindingen in de Omgevingsvisie en -verordening; inzet op gebiedsgerichte samenwerking; versterken van biodiversiteit langs infrastructuur en watergangen.

4.2.2 Gemeenten

Gemeenten hebben als grondeigenaar, vergunningverlener en beleidsmaker veel invloed op de inrichting en het beheer van de bebouwde omgeving. Zij kunnen actief sturen op BKN:

Sturingsmogelijkheden en beleidsinstrumenten

- Beleidsvorming en ruimtelijke ordening
 - Integratie van BKN in omgevingsvisies, omgevingsplannen en uitvoeringsprogramma's.
 - Gebruik van Soortenmanagementplannen (SMP) en gemeentelijke natuurnetwerken.
 - Vertaling van provinciale ecologische kaarten naar gemeentelijk schaalniveau.
- Inrichting en beheer
 - Natuurinclusief werken bij aanleg en onderhoud van de openbare ruimte.
 - Ecologisch beheer van bermen, plantsoenen en speelplekken.
 - Vergroening van pleinen, gevels en daken via stimuleringsbeleid of subsidies.
- Participatie en stimulering
 - Ondersteunen van bewonersinitiatieven (zoals ontstening van tuinen, groene erfafscheidingen).
 - Samenwerking met lokale organisaties (IVN, KNNV, Heemkundeverenigingen).
 - Educatie en communicatie over natuurinclusief gedrag.
- Aanbesteding en regelgeving
 - Eisen voor natuurinclusief ontwerp in bestekken en aanbestedingen.
 - Regels in het omgevingsplan over gebruik van inheemse soorten en ecologisch beheer.

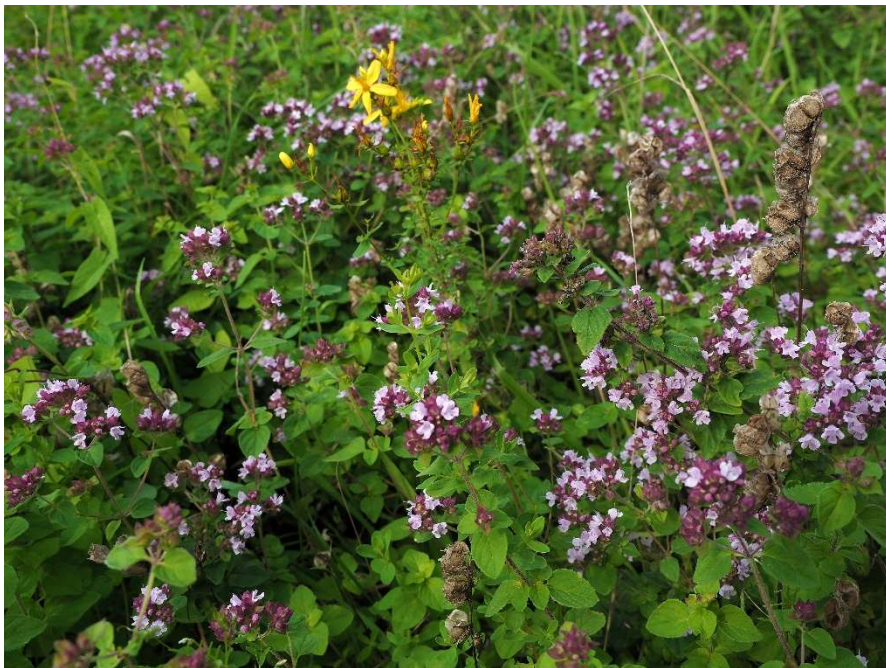
Figuur 46 Een gewone dwergvleermuis, één van de gidssoorten. De gewone dwergvleermuis maakt gebruik van een netwerk van verblijfplaatsen in gebouwen. © Hans Dekker.

Instrumenten binnen de Omgevingswet

- Omgevingsvisie: De BKN-methodiek opnemen als leidraad voor ruimtelijke ontwikkeling. Per gebied beschrijven welke ruimtelijke kenmerken en gidssoorten beschermd en versterkt moeten worden met aandacht voor klimaatadaptatie en biodiversiteit.
- Omgevingsplan: Aanduidingen, gebiedsspecifieke eisen en bouwregels opnemen voor natuurinclusieve inrichting en beheer. Beschrijven welke kwaliteiten nodig zijn voor het realiseren van BKN.
- Programma's: gemeenten kunnen beleidsprogramma's opstellen waarin BKN-maatregelen worden uitgewerkt. Denk aan

een groenstructuurplan, klimaatadaptatieprogramma of natuurinclusief bouwen-programma.

- Regelgeving in LIOR of DIOR: Eisen opnemen voor het gebruik van regionaal, inheems en autochtoon plantmateriaal. Per deelgebied specifieke soorten vastleggen.
- Uitvragen en aanbestedingen: In bestekken eisen opnemen voor natuurinclusief ontwerp en beheer. Werken uitbesteden aan partijen met ecologische expertise.

Figuur 47 Wilde marjolein, één van de gidssoorten. Wilde marjolein groeit op droge, zonnige standplaatsen. Je ziet ze vaak in kruidenrijke tuinen en bloemrijke veldjes. © Hans Dekker.

Praktische toepassing op eigen gronden

- Ecologisch beheer: Inrichten van bloemrijke bermen en slootkanten ter bevordering van natuurlijke plaagbestrijding en visuele kwaliteit.
- Afstemming van werkzaamheden: Ingrijpende werkzaamheden vooraf afstemmen met een ecooloog en zorgvuldig plannen om schade aan gevoelige locaties te voorkomen.

Ondersteunen en stimuleren van maatschappelijke initiatieven

- Bewoners en bedrijven: Stimuleren van natuurinclusieve tuinen, groene erfafscheidingen, afkoppeling van regenwater en extensieve landbouwzones in overgangszones.
- Lokale organisaties: Samenwerken met IVN, KNNV, Heemkundeverenigingen en andere initiatieven gericht op natuur- en landschapswaarden. Kleine initiatieven ondersteunen via maatwerk en samenwerking met buurgemeenten.

Illustratief praktijkvoorbeeld

In een versteende wijk wordt een hittegevoelig plein heringericht. Naast de keuze voor inheemse bomen en struiken, kiest de gemeente ook voor een mix van klimaatrobuuste soorten (zoals sierpeer, honingboom en amberboom) die schaduw bieden, droogte verdragen én insecten aantrekken. De ondergrond wordt verbeterd met waterdoorlatende lagen en wadi's. Zo ontstaat een robuust, stedelijk ecosysteem dat bijdraagt aan zowel biodiversiteit als klimaatadaptatie.

Gebiedsspecifieke toepassing gemeenten

Hieronder volgt een overzicht van gebiedsspecifieke kansen voor gemeenten bij het realiseren van Basiskwaliteit Natuur (BKN) in verschillende typen bebouwde omgeving. Deze kansen zijn gericht op beleidsvorming, inrichting, beheer en samenwerking, en sluiten aan bij de gemeentelijke rol als regisseur, grondeigenaar en vergunningverlener. Doordat de gebiedstype verschillende ruimtelijke kenmerken hebben, zijn er verschillende kansen te benoemen.

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR GEMEENTEN
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Vergroenen van pleinen, gevels en daken via stimuleringsbeleid of subsidies. Integratie van natuurinclusief bouwen in renovatieprojecten. Klimaatadaptieve maatregelen combineren met vergroening (bijv. waterpleinen, regentuinen).
2. DICTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Vergroening van openbaar groen, boomspiegels en speelplekken. Stimuleren van bewonersinitiatieven voor ontstening van tuinen en vergroening. Opnemen van BKN-criteria in wijkvernieuwingsprojecten.
3. DICTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Natuurinclusieve inrichting van collectieve groenzones en wadi's. Ecologisch beheer van bermen en grasvelden. Samenwerking met woningcorporaties voor natuurinclusieve renovatie.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Behoud en herstel van landschapselementen in dorpsranden. Erfbeplanting stimuleren via erfvergroeningsprogramma's. Verbinden van dorpsgroen met omliggende natuur via ecologische structuren.

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR GEMEENTEN
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Opnemen van natuurinclusieve eisen in omgevingsplannen en uitgiftevoorwaarden. Stimuleren van collectieve vergroening via parkmanagement. Inrichting van ecologische zones langs infrastructuur.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Ecologisch beheer van watergangen, parken en bermen. Versterken van verbindingen tussen stad en buitengebied. Aanduiding van ecologische zones in het omgevingsplan met bijbehorende beheerdoelen.

4.2.3 Waterschappen

Waterschappen beschikken als lokale overheden over een breed scala aan instrumenten om bij te dragen aan de Basiskwaliteit Natuur (BKN). Via eigendom van gronden, gebouwen en (water)werken, beleidsvorming, regelgeving en financiële stimulansen kunnen zij actief sturen op ecologische kwaliteit binnen de bebouwde omgeving.

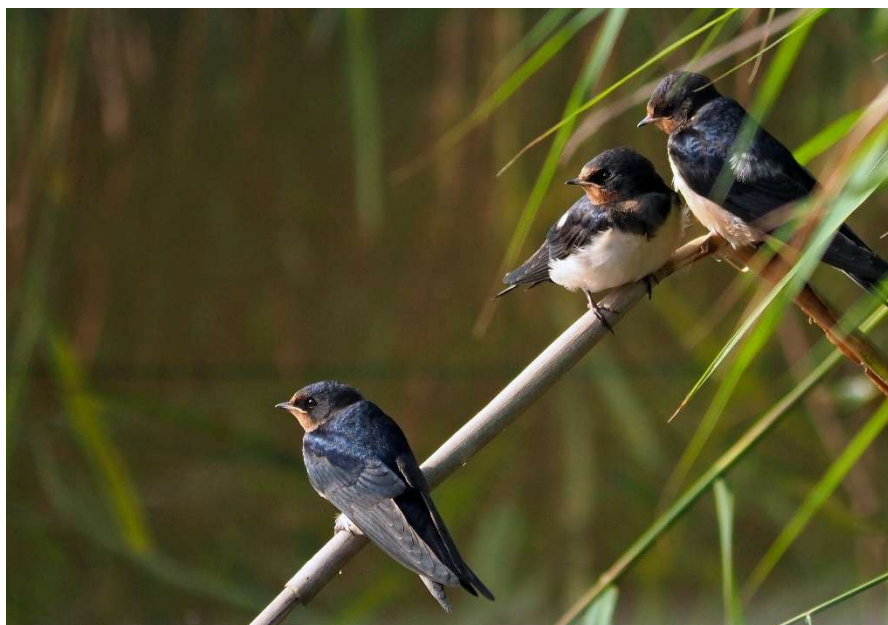
Sturingsmogelijkheden en beleidsinstrumenten

- Waterbeheer en inrichting
 - Peilbesluiten en inrichting van watergangen afstemmen op ecologische doelen.
 - Inrichting van retentiegebieden, natuurvriendelijke oevers en stimuleren van wadi's.
 - Koppeling van BKN met Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen.
- Ecologisch beheer (zie bijlage 10)

- Beheer van sloten, oevers en watergangen met aandacht voor biodiversiteit.
- Vermijden van intensief maaibeheer.
- Samenwerking en kennisdeling
 - Afstemming met gemeenten over inrichting van groenblauwe structuren.
 - Investeren in kennisontwikkeling over ecologie en duurzaam waterbeheer.

Gebiedsspecifieke toepassing waterschappen

Waterschappen beheren watergangen, oevers, peilgebieden en waterzuiveringsinfrastructuur, en spelen daarmee een cruciale rol in het

Figuur 48 Boerenwaluw, één van de gidsoorten. De boerenwaluw leeft in de rafelige randen tussen dorpen en het agrarisch gebied. Er zijn koeien, paarden en schapen, schuurtjes, modderplekken en veel vliegende insecten. © Hans Dekker.

realiseren van Basiskwaliteit Natuur (BKN) — zowel binnen als aan de randen van de bebouwde omgeving. Door hun werkzaamheden slim te combineren met ecologische doelen, kunnen zij bijdragen aan biodiversiteit, klimaatadaptatie, ecosysteemdiensten en landschappelijke kwaliteit.

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR WATERSCHAPPEN
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Vergroenen van stedelijke waterlopen en kades; aanleg van natuurvriendelijke oevers bij herinrichting; integratie van waterberging met biodiversiteit in stedelijke projecten.
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Ecologisch beheer van sloten en wadi's; stimuleren van afkoppeling van regenwater; samenwerking met gemeenten voor klimaatadaptieve inrichting van wijken.
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Inrichting van retentiegebieden met natuurwaarden; aanleg van bloemrijke oevers; educatie over water en natuur via wijkprojecten.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Herstel van historische waterstructuren; aanleg van poelen en natte zones in dorpsranden; samenwerking met agrariërs voor water- en natuurbeheer.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Inrichting van waterbuffers met ecologische meerwaarde; beheer van watergangen met aandacht voor biodiversiteit; samenwerking met bedrijven voor vergroening.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Versterken van ecologische verbindingen via watergangen; natuurvriendelijk beheer van oevers en peilgebieden; integratie van KRW-doelen met BKN in gebiedsprocessen.

4.2.4 Burgers en bewonersorganisaties

Burgers en bewonersorganisatie kunnen op verschillende manieren bijdragen aan het realiseren van Basiskwaliteit Natuur (BKN) binnen de bebouwde omgeving. Via het eigen perceel, woning, gebouw of buurt kunnen zij directe ecologische meerwaarde creëren. Daarnaast kunnen zij deelnemen aan collectieve initiatieven voor buurtverbetering of beleidsmatige aandacht vragen voor natuurinclusieve ontwikkeling. Zij hebben invloed op de lokale besluitvorming via participatie.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- **Natuurvriendelijke inrichting van tuin, erf en omgeving**
Door het toepassen van inheemse beplanting, jaarrond bloei, het aanleggen van vijvers, hagen in plaats van schuttingen, groene gevels en daken, en het verminderen van verharding ontstaat een aantrekkelijk leefgebied voor diverse soorten. Het afkoppelen van regenwater draagt bij aan klimaatadaptatie. Verbinding met omliggend groen is essentieel: een haag of egelpoortje vergroot de toegankelijkheid voor dieren. Verstoring van verblijfplaatsen en het gebruik van chemische middelen dient te worden voorkomen.
- **Verblijf- en schuilplaatsen aan en bij gebouwen**
Het aanbrengen van nestkasten, vleermuiskasten of geïntegreerde verblijfplaatsen in gevels en daken biedt onderdak aan soorten die afhankelijk zijn van de stedelijke omgeving. Groene daken en gevelbegroeiing versterken het microklimaat en de biodiversiteit.
- **Deelname aan maatschappelijke initiatieven**
Actieve deelname aan buurt- of wijkinitiatieven, zoals het gezamenlijk aanleggen van heggen, vergroenen van straten of deelname aan landelijke campagnes voor vogels, bijen of vlinders, versterkt de ecologische samenhang. Ook het ondersteunen van lokale natuurorganisaties draagt bij aan het realiseren van BKN-doelen.
- **Stimuleren van overheidsoptreden**

Via participatie, inspraak of politieke betrokkenheid kan aandacht worden gevraagd voor natuurinclusief beleid. Het kiezen van bestuurders die prioriteit geven aan natuur en duurzaamheid is een indirecte maar krachtige vorm van sturing.

Gebiedsspecifieke toepassing

De mogelijkheden voor particulieren verschillen per type bebouwde omgeving. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke richtingen per gebiedstype:

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR BURGERS EN BEWONERSORGANISATIES
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Gevelgroen, groene daken, vergroening van binnentuinen, regenwateropslag.
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Ontsteden van tuinen, hagen als erfafscheiding, egelpoortjes, inheemse beplanting in voor- en achtertuin.
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Deelname aan buurtgroenprojecten, vergroening van boomspiegels, insectenhôtels, collectieve vergroening van pleinen.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Aanleg van bloemrijke randen, poelen, erfbeplanting met streekeigen soorten, onderhoud van houtwallen of heggen.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Groene daken en gevels, bloemrijke zones langs hekwerken, ecologische inrichting van parkeerplaatsen, collectieve vergroening met andere bedrijven.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Aansluiten van tuinen op ecologische structuren, geen pesticidengebruik nabij watergangen, deelname aan beheerinitiatieven.

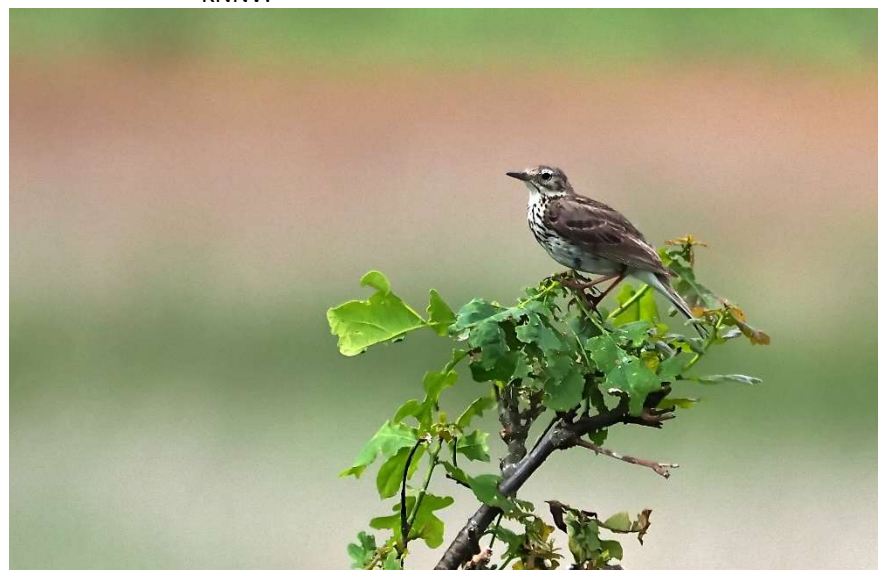
4.2.5 Woningbouwcorporaties en VvE's

Woningbouwcorporaties en Verenigingen van Eigenaren (VvE's) beheren een aanzienlijk deel van het vastgoed in stedelijke en dorpse omgevingen. Ze beheren en onderhouden de sociale huurwoningen, maar gaan ook over nieuwbouw, renovatieprojecten en de leefbaarheid in woonwijken of omgevingen van gebouwen. Daarmee beschikken zij over een unieke positie om op schaalniveau bij te dragen aan het behoud, herstel en de versterking van Basiskwaliteit Natuur (BKN). Zowel bij nieuwbouw, renovatie als het beheer van de buitenruimte kunnen ecologische principes structureel worden toegepast. De inhoudelijke sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven zijn grotendeels vergelijkbaar, maar de uitvoeringskracht en schaal verschillen. Voor VvE's is het belangrijk dat gemeenten en provincies hen gericht ondersteunen met bijvoorbeeld subsidies of stimuleringsregelingen, voorbeeldprojecten en kennisdeling, begeleiding bij besluitvorming en uitvoering.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- Nieuwbouw en renovatie
Bij planvorming en uitvoering van nieuwbouw- en renovatieprojecten kunnen natuurinclusieve maatregelen worden geïntegreerd. Denk hierbij aan:
 - Verblijfplaatsen voor vogels en vleermuizen in gevels en daken.
 - Groene daken en gevelbeplanting.
 - Gebruik van een soortenmanagementplan (SMP) om beschermde soorten op populatieniveau duurzaam te behouden, ook andere soorten kunnen meeliften op de maatregelen die voortvloeien uit een SMP.
 - Toepassen van natuurinclusieve bouwmaterialen en ontwerpen die bijdragen aan biodiversiteit.
- Inrichting en beheer van eigen terreinen en buitenruimte
De directe omgeving van woongebouwen biedt kansen voor vergroening en ecologische verbindingen. Mogelijkheden zijn onder andere:

- Aanleg van bloemrijke graslanden, hagen en inheemse beplanting.
- Inrichting van wadi's of regenwaterbuffers als ecologische elementen.
- Verbinding van groenzones met omliggende ecologische structuren.
- Vermijden van pesticiden en intensief maaibeheer.
- Stimuleren van bewoners en sociale cohesie in buurten
Huurders kunnen worden gestimuleerd om hun tuin of balkon natuurvriendelijk in te richten. Dit kan via:
 - Voorlichting en campagnes over vergroening.
 - Uitdeelacties van inheemse planten of zaden.
 - Samenwerking met lokale natuurorganisaties zoals IVN of KNNV.

Figuur 49 Een zanglijster, één van de gidssoorten. De zanglijster is afhankelijk van groene gebieden met dichte struiken, zoals tuinen met hagen en parken met een grote variatie aan besdragende struiken. © Hans Dekker.

- Ondersteuning van bewonersinitiatieven voor gezamenlijke vergroening van binnentuinen of hofjes. De samenwerking die dan ontstaat draagt ook bij aan de sociale cohesie.

Illustratief praktijkvoorbeeld

In een hoogbouwwijk zonder tuinen transformeert een woningcorporatie monotone gazons tot een levendige, biodiverse leefomgeving met een gezamenlijke moestuin, bloemrijke borders en speelse voedselbos-elementen. Bewoners recreëren, ontmoeten en vergroenen samen, terwijl de wijk verkoelt en soortenrijker wordt.

Gebiedsspecifieke toepassing

De mogelijkheden voor woningbouwcorporaties en VvE's verschillen per type woonomgeving. De verschillende wijktypen met diverse bouwjaaren spelen hierbij ook een rol. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke richtingen per gebiedstype:

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR WONINGBOUWCORPORATIES EN VVE'S
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Groene daken, gevelgroen, vergroening van binnenterreinen.
2. DICTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Vergroening van voortuinen en erfafscheidingen, gezamenlijke vergroening van hofjes, egelvriendelijke inrichting.
3. DICTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Collectieve groenzones natuurinclusief inrichten, bewoners betrekken bij beheer, biodiversiteit in speelplekken integreren.

GEBIEDSTYPE

KANSEN VOOR WONINGBOUWCORPORATIES EN VVE'S

4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK

Erfbeplanting met streekeigen soorten, aanleg van poelen of houtwallen op grotere percelen, ecologisch maaibeheer.

5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN (indien corporatiebezit)

Groene gevels, ecologische inrichting van parkeerplaatsen, samenwerking met andere vastgoedeigenaren.

6. GROENBLAUWE STRUCTUUR

Aansluiting van corporatiegroen op ecologische structuren, inrichting van waterbuffers met natuurwaarden, beheerafspraken met gemeenten of waterschappen.

4.2.6 Netbeheerders

Netbeheerders beheren uitgestrekte infrastructuur en eigendommen, zowel binnen als buiten de bebouwde omgeving. Deze eigendommen en werkzaamheden bieden kansen om bij te dragen aan het behoud, herstel en de versterking van Basiskwaliteit Natuur (BKN). Door natuurinclusief beheer en het benutten van koppelkansen kunnen deze partijen een waardevolle bijdrage leveren aan biodiversiteit en ecologische samenhang.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- Ruimtelijke afstemming en vroegtijdige betrokkenheid
 - Afstemmen met gemeenten en provincies over ecologische zones, groenstructuren en BKN-doelen bij ruimtelijke plannen.
 - Vroegtijdig participeren in gebiedsprocessen, zodat tracés en installaties ecologisch gunstig kunnen worden ingepast.

Figuur 50 Een bruin zandoogje, één van de gidssoorten. Het bruin zandoogje leeft in bloemrijke bermen en veldjes die extensief beheerd worden. © Hans Dekker.

- Beheer van eigendommen
Op en rond eigendommen zoals leidingtracés, mastvoeten en transformatorstations kunnen ecologische maatregelen worden toegepast. Voorbeelden zijn:
 - Ecologisch maaibeheer langs kabel- en leidingstroken.
 - Inrichting van bloemrijke vegetaties onder hoogspanningsleidingen.
 - Gebruik van hoogspanningsmasten als nest- of rustplaats voor vogels en vleermuizen.
 - Beperken van verharding en stimuleren van natuurlijke vegetatie op terreinen.
- Sparen van natuurwaarden bij werkzaamheden
Bij graafwerkzaamheden en onderhoudswerkzaamheden kunnen bestaande natuurwaarden worden ontzien door:
 - Tijdige ecologische toetsing en afstemming met een ecooloog.
 - Behoud van waardevolle vegetatie en bodemstructuren.
 - Tijdelijke verplaatsing van soorten of structuren waar nodig.
- Ecologisch verantwoord ontwerp van tracés
 - Vermijden van kwetsbare natuurzones bij tracékeuze (zoals bloemrijke bermen, poelen of houtwallen).
 - Gebruik van bestaande infrastructuurstroken (bijv. langs wegen of spoorlijnen) om versnippering te voorkomen.
 - Ruimte reserveren voor wortelgroei van bomen en struiken bij aanleg van kabels en leidingen
- Koppelkansen benutten
Bij aanleg- of onderhoudswerkzaamheden kunnen aanvullende maatregelen worden getroffen die bijdragen aan BKN, zoals:
 - Kleinschalig plaggen om pioniervegetaties te stimuleren.
 - Aanleg van poelen of bloemrijke randen langs tracés.
 - Herinrichting van terreinen met streekeigen beplanting.
 - Combinatie van technische ingrepen met landschappelijke versterking.

- Seizoensbewust werken: werkzaamheden plannen buiten het broed- of bloeiseizoen.
- Beperken van bodemverstoring en herstel van vegetatie na graafwerkzaamheden.
- Gebruik van ecologisch materieel (bijv. smalle graafmachines, lage drukbanden).
- Beheer en monitoring
 - Ecologisch beheer van stroken boven ondergrondse infrastructuur (bijv. gefaseerd maaien).
 - Monitoring van soorten in samenwerking met lokale natuurorganisaties.

Illustratief praktijkvoorbeeld

Bij de aanleg van een nieuwe middenspanningskabel door een bedrijventerrein kan het tracé zodanig gekozen worden dat bestaande bomenrijen behouden blijven. De vrijgekomen strook wordt ingezaaid met een inheems bloemenmengsel, en het beheer wordt afgestemd op de bloeiperiode van insecten. Zo ontstaat een functionele kabelstrook én een ecologische verbinding.

Gebiedsspecifieke toepassing

De mogelijkheden verschillen per type omgeving waarin netbeheerders en waterwinbedrijven actief zijn. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke richtingen per gebiedstype:

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR NETBEHEERDERS
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Groene daken op technische gebouwen, gevelgroen.
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Ecologisch beheer van kabeltracés, vergroening van transformatorstations, samenwerking met gemeenten voor wijkgroen.

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR NETBEHEERDERS
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Inpassing van groene buffers rond installaties, aanleg van bloemrijke zones langs infrastructuur.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Natuurvriendelijk beheer van terreinen, aanleg van poelen of houtwallen op grotere percelen.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Groene inrichting van technische installaties, ecologische verbindingen tussen percelen, biodiversiteit op bufferzones.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Aansluiting van leidingtracés op ecologische netwerken, inrichting van waterbuffers met natuurwaarden, beheerafspraken met terreinbeheerders.

4.2.7 Aannemers, architecten, projectontwikkelaars en vastgoedbeheerders

Aannemers, architecten, projectontwikkelaars en vastgoedbeheerders vervullen een sleutelrol in de planvorming en uitvoering van bouwprojecten, zoals nieuwe woon- en winkelgebieden. Ook beheren zij commerciële panden. Door Basiskwaliteit Natuur (BKN) vanaf de initiatieffase mee te nemen, kunnen zij structureel bijdragen aan een natuurinclusieve leefomgeving. Dit geldt zowel voor nieuwbouw als voor renovatie en herontwikkeling binnen de bebouwde omgeving.

Figuur 51 Een dagpauwoog, één van de gidssoorten. De dagpauwoog kom je tegen in bloemrijke tuinen, parken en bermen. Voor deze vlinder zijn ruige hoekjes met brandnetels extra belangrijk. © Hans Dekker.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- Beschikken over of inschakelen van ecologische kennis
Kennis van natuur en duurzaamheid is essentieel voor het realiseren van natuurinclusieve projecten. Dit kan door:
 - Interne kennisontwikkeling binnen het bureau of bedrijf.
 - Inschakelen van ecologen of landschapsarchitecten bij planvorming.
 - Kennisdeling met samenwerkingspartners om draagvlak en kwaliteit te vergroten.
- Basiskwaliteit Natuur meenemen in alle projectfasen
In elke fase van het project – van initiatief tot uitvoering – kan BKN als leidraad dienen:

- In de verkenningsfase: kansen en aanwezige natuurwaarden in kaart brengen.
- In de ontwerpfase: natuurinclusieve principes toepassen, zoals het benutten van landschappelijke kenmerken (bijv. uit het Overijssels recept voor randen).
- In de uitvoeringsfase: maatregelen realiseren die bijdragen aan biodiversiteit, met aandacht voor timing en locatie.
- Maatregelen nemen die bijdragen aan BKN bij uitvoering
Concreet kunnen de volgende maatregelen worden toegepast:
 - Integreren van nestkasten en verblijfplaatsen in gevels, met aandacht voor soortspecifieke voorkeuren (zoals oriëntatie en hoogte).
 - Aanplanten van inheemse bomen en struiken.
 - Aanleggen van bloemrijke vegetaties in plaats van gazons en realiseren van groen aan gevels en op daken.
 - Verdiepen van wadi's tot het grondwaterniveau om poelen te creëren.
 - Vermijden van verstoring van bestaande verblijfplaatsen tijdens werkzaamheden.

Illustratief praktijkvoorbeeld

Bij de herontwikkeling van een voormalig schoolterrein in een compacte binnenstad kiest een ontwikkelaar voor een natuurinclusief ontwerp. Door groene binnentuinen, gevelgroen, nestvoorzieningen en een collectieve regentuin te integreren, ontstaat een leefomgeving die niet alleen ruimte biedt aan vogels, vlinders en vleermuizen, maar ook aan ontmoeting, verkoeling en wateropvang. De locatie wordt een voorbeeld van hoe ecologie, klimaatadaptatie en stedelijke verdichting hand in hand kunnen gaan.

Gebiedsspecifieke toepassing

De mogelijkheden voor toepassing van BKN verschillen per type bebouwde omgeving. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke richtingen per gebiedstype:

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR ONTWERP EN UITVOERING
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Natuurinclusief bouwen, groene daken, gevelgroen, klimaatadaptieve maatregelen op kleine schaal.
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Ontwerpen met groene erfafscheidingen, egelvriendelijke tuinen, collectieve binnentuinen met biodiversiteit.
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Natuurinclusieve inrichting van pleinen, speelplekken en parkeerzones, gebruik van inheemse beplanting.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Behoud van landschapselementen, erfbeplanting, integratie van poelen en houtwallen in het ontwerp.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Groene buffers en hagen bij kavelgrenzen, ecologische inrichting van parkeerplaatsen, biodiversiteit op dak- en geveloppervlakken, eventueel gecombineerd met zonnepanelen. Overbodige verharding verwijderen.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Aansluiting op ecologische netwerken, inrichting van waterbuffers met natuurwaarden, versterking van landschappelijke overgangen.

Figuur 52 Een gewone grootoorvleermuis, één van de gidssoorten. De gewone grootoorvleermuis heeft een netwerk van typische verblijfplaatsen zoals zolders en grote holle ruimtes in gebouwen en bomen. De gewone grootoorvleermuis jaagt in de nacht en vermijdt verlichte plekken. © Hans Dekker.

4.2.8 Bedrijven met bedrijfsgebouwen en bedrijventerreinen

Bedrijven beschikken vaak over aanzienlijke oppervlakten aan gebouwen, parkeerterreinen en buitenruimte. Daarmee hebben zij de mogelijkheid om op eigen terrein bij te dragen aan het versterken van Basiskwaliteit Natuur (BKN). Door natuurinclusieve maatregelen toe te passen in de inrichting en het beheer van bedrijfspercelen, ontstaat meer ruimte voor biodiversiteit, klimaatadaptatie en een aantrekkelijker werkomgeving.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- Natuurinclusieve inrichting van het terrein
De buitenruimte rondom bedrijfsgebouwen biedt kansen voor vergroening en ecologische verbindingen. Mogelijkheden zijn onder andere:
 - Aanleg van bloemrijke randen, hagen of inheemse beplanting langs perceelgrenzen.
 - Inrichting van wadi's of infiltratiezones met natuurwaarden.
 - Gebruik van groene buffers tussen parkeerplaatsen en gebouwen.
 - Vermijden van intensief maaibeheer.
- Verduurzaming van gebouwen
Bedrijfsgebouwen kunnen worden ingezet als drager van biodiversiteit door:
 - Aanbrengen van groene daken en gevels.
 - Integreren van nestkasten voor vogels en vleermuizen in gevels.
 - Gebruik van natuurlijke materialen en klimaatadaptieve bouwprincipes.
- Samenwerking en collectieve aanpak
Op bedrijventerreinen kunnen bedrijven samenwerken aan gezamenlijke vergroening:
 - Gezamenlijke aanleg van ecologische zones of waterbuffers.
 - Deelname aan parkmanagement met aandacht voor biodiversiteit.
 - Afstemming met gemeenten of terreinbeheerders voor landschappelijke inpassing.
- Bewustwording en betrokkenheid
Medewerkers kunnen worden betrokken bij het beheer van groen op het terrein, bijvoorbeeld via:
 - Bedrijfstuinen of voedselbossen.
 - Educatieve elementen zoals insectenhôtels of informatieborden.

- Deelname aan landelijke campagnes voor vergroening of biodiversiteit.

Gebiedsspecifieke toepassing

De mogelijkheden voor bedrijven verschillen per type omgeving. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke richtingen per gebiedstype:

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR BEDRIJVEN
1. DICHT STADS- OF DORPSKERN	Groene daken op bedrijfsgebouwen, gevelgroen, vergroening van binnenplaatsen of logistieke zones.
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Groene buffers tussen bedrijven en woningen, ecologisch beheer van randen, samenwerking met buurtinitiatieven.
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Inpassing van groen in parkeerterreinen, klimaatadaptieve maatregelen.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Landschappelijke inpassing van bedrijfsperven, erfbeplanting met streekeigen soorten.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Collectieve ecologische zones, groene infrastructuur tussen percelen, biodiversiteit op dak- en geveloppervlakken.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Aansluiting op ecologische netwerken, inrichting van waterbuffers met natuurwaarden, beheerafspraken met terreinbeheerders.

4.2.9 Gemeentelijke gezondheidsdienst (GGD)

GGD Drenthe, GGD IJsselland en de GGD Twente werkt actief samen met gemeenten aan een gezonde inrichting van wijken. Ze geven advies aan de omgevingstafels bij herinrichting van wijken, verduurzaming van gebouwen en bij vergunningaanvragen voor projecten met mogelijke gezondheidsimpact. Ze beoordelen de plannen daarbij op gezondheidsrisico's zoals luchtkwaliteit, geluidsoverlast, hittestress, bodemverontreiniging en sociale veiligheid. De GGD stimuleert een omgeving die uitnodigt tot bewegen (wandelen, fietsen, spelen), ontmoeten (sociale cohesie), gezond gedrag (rookvrije zones, gezonde voedselomgeving). Ze pleiten voor een integrale benadering van gezondheid, natuur en klimaat. De GGD en BKN hebben grotendeels overlappende belangen.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- Gezondheid bevorderende inrichting van de leefomgeving
De GGD stimuleert een gezonde leefomgeving door vergroening en klimaatadaptieve maatregelen. Mogelijkheden zijn onder andere:
 - Aanleg van groene buffers en schaduwrijke plekken in woonwijken.
 - Inrichting van wadi's en regenwateropvang met aandacht voor gezondheid en biodiversiteit.
 - Gebruik van groene zones rond scholen, zorginstellingen en sportterreinen.
 - Vermijden van verharding en stimuleren van natuurinclusief beheer.
- Gezonde en duurzame gebouwen
De GGD adviseert over gebouwen die bijdragen aan gezondheid en welzijn:
 - Groene daken en gevels voor verkoeling en luchtkwaliteit.
 - Gebruik van natuurlijke materialen en beperking van schadelijke stoffen.

- Samenwerking en integrale aanpak

De GGD werkt samen met gemeenten, woningcorporaties en burgers aan een gezonde leefomgeving:

- Gezamenlijke ontwikkeling van gezonde wijken en schoolomgevingen.
- Deelname aan omgevingsvisies en wijkontwikkelingsplannen.
- Afstemming met waterschappen en natuurorganisaties voor klimaatadaptatie en biodiversiteit.

Figuur 53 De grote teunisbloem, één van de gidssoorten. De grote teunisbloem voelt zich helemaal thuis in de stad, waar ze met haar opvallende gele bloemen opduikt op ruige plekken zoals braakliggende terreinen, spoorbermen en stoepen. Ze is een echte pionier die juist floreert op droge, verstoorde bodems met weinig beheer – en zo kleur en leven brengt op onverwachte plekken in de bebouwde omgeving. © Hans Dekker.

- Bewustwording en betrokkenheid
De GGD betreft bewoners actief bij gezondheid en leefomgeving:
 - Gezonde schoolpleinen, buurttuinen en beweegroutes.
 - Informatiecampagnes over luchtkwaliteit, hitte en geluid.
 - Ondersteuning van burgerinitiatieven voor vergroening en leefbaarheid.

Gebiedsspecifieke toepassing

Per gebiedstype kan de GGD het accent anders leggen om zo meer impact te maken. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke richtingen per gebiedstype:

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR GGD
1. DICHTE STADS- OF DORPSKERN	Advies over luchtkwaliteit, hittestress, vergroening van pleinen en gevels
2. DICHTBEBOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Gezonde routes naar school en vergroening van speelplekken.
3. DICHTBEBOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Klimaatadaptieve inrichting, participatie in wijkgezondheidsplannen.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Gezonde erfbeplanting, sociale ontmoetingsplekken, preventieprogramma's.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Advies over gezonde werkomgeving, en vergroening van parkeerterreinen.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Samenwerking bij inrichting van waterbuffers, hittebestrijding en ecologische verbindingen.

4.2.10 Beheerders openbare ruimte en groen

Beheerders van openbare ruimte en groen zijn verantwoordelijk voor het duurzaam en veilig inrichten, onderhouden en beheren van de buitenruimte, met als doel een leefbare, gezonde en klimaatbestendige omgeving voor mens en natuur. Doordat zij ondersteunend zijn aan de ecologische processen binnen de bebouwde omgeving kunnen zij goed bijdragen aan de doelstellingen van Basiskwaliteit Natuur.

Sturingsmogelijkheden en handelingsperspectieven

- Natuurinclusieve inrichting van de openbare ruimte
Beheerders kunnen bijdragen aan biodiversiteit en gezondheid door:
 - Aanleg van bloemrijke bermen, hagen en inheemse beplanting in plantsoenen en langs wegen.
 - Inrichting van wadi's en infiltratiezones met ecologische waarde.
 - Gebruik van groene buffers tussen wegen, gebouwen en parkeerplaatsen.
- Verduurzaming van de gebouwde omgeving
Openbare gebouwen en infrastructuur kunnen bijdragen aan een gezonde leefomgeving:
 - Groene daken en gevels op gemeentelijke gebouwen.
 - Nestgelegenheid voor vogels en vleermuizen in bruggen, muren en bushokjes.
 - Gebruik van duurzame materialen bij herinrichting van straten en pleinen.
 - Klimaatadaptieve maatregelen zoals schaduwplekken, waterdoorlatende bestrating.
- Variatie in beheer toepassen
Ecologisch maaibeheer, gefaseerd en met beperking van chemische bestrijdingsmiddelen zorgt voor jaarrond dekking en voedsel voor soorten.

- Gebruik van passend materieel en deskundige partijen
Het inzetten van geschikt materieel voorkomt schade aan kwetsbare vegetatie. Daarnaast is het van belang om samen te werken met partijen die ervaring hebben met natuurinclusief beheer.
- Samenwerking en collectieve aanpak
Beheerders werken samen met andere partijen aan een integrale aanpak:
 - Samenwerking met GGD, waterschappen en woningcorporaties voor gezonde en groene wijken.
 - Buurtparticipatie bij herinrichting van pleinen, speeltuinen en parken.
 - Deelname aan gebiedsgerichte programma's zoals "Groene Stad" of "Operatie Steenbreek".
- Bewustwording en betrokkenheid
Beheerders kunnen bewoners actief betrekken bij het beheer van de openbare ruimte:
 - Adoptiegroen: bewoners beheren zelf een stukje groen.
 - Educatieve elementen zoals informatieborden, insectenhôtels of buurtmoestuinen.
 - Organiseren van groenacties zoals boomplantdagen of tegelwippen.

Gebiedsspecifieke toepassing

Beheerders kunnen maatregelen nemen die ervoor zorgen dat stedelijke gebieden niet alleen leefbaar zijn voor mensen, maar ook functioneel blijven voor natuur, wat precies de kern is van Basiskwaliteit Natuur. De kansen voor het realiseren van Basiskwaliteit Natuur verschillen per gebiedstype en vragen van beheerders een gebiedsspecifieke aanpak.

GEBIEDSTYPE	KANSEN VOOR BEHEERDERS
1. DICHT STADS- OF DORPSKERN	Groene gevels, vergroening van pleinen, schaduwplekken, hittestressbestrijding.
2. DICHTBEOUWDE GRONDGEBONDEN WOONWIJK	Ecologisch bermbeheer, vergroening van speelplekken, buurtgroenprojecten
3. DICHTBEOUWDE COMPACTE WOONWIJK	Klimaatadaptieve inrichting van straten, vergroening van parkeerplaatsen.
4. KLEIN DORP OF RUIM OPGEZETTE WOONWIJK	Landschappelijke inpassing van groen, erfbeplanting, behoud van dorpskarakter.
5. BEDRIJVENTERREIN, INDUSTRIE EN CAMPUSTERREIN	Groene entrees, collectieve wateropvang, biodiversiteit op dak- en gevelgroen.
6. GROENBLAUWE STRUCTUUR	Beheer van ecologische verbindingen, natuurvriendelijke oevers, samenwerking met terreinbeheerders.

Literatuurlijst

Arcadis (2025). *Gebiedstypen studie: Vereenvoudiging van de wijktypologieën t.b.v. de Handreiking Groen in en om de Stad*. Ministerie van VRO.

Edixhoven, F. & H. Hofhuis. (2025). *Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving. Een uitwerking van condities per bebouwd landschapstype*. Dit product is onderdeel van het kennistrace Basiskwaliteit Natuur 2024-2028, uitgevoerd door een consortium van Naturalis Biodiversity Center, IUCN NL, Vogelbescherming Nederland, SoortenNL, Wageningen Environmental Research (WENR, WUR) en Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel.

Eelerwoude (2023). *Basiskwaliteit Natuur Overijssel*. Provincie Overijssel.

Eelerwoude (2025). *Handreiking Basiskwaliteit Natuur*. Provincie Drenthe.

Kennedy, C. E. J., & Southwood, T. R. E. (1984). The Number of Species of Insects Associated with British Trees: A Re-Analysis. *Journal of Animal Ecology*, 53(2), 455–478. <https://doi.org/10.2307/4528>

Kleerekoper, L. (2016). Urban Climate Design: Improving thermal comfort in Dutch neighbourhoods. [Dissertation (TU Delft), Delft University of Technology]. A+BE | Architecture and the Built Environment. <https://doi.org/10.7480/abe.2016.11>

Konijnendijk, C.C. Evidence-based guidelines for greener, healthier, more resilient neighbourhoods: Introducing the 3–30–300 rule. *J. For. Res.* **34**, 821–830 (2023). <https://doi.org/10.1007/s11676-022-01523-z>

LAOS Landscape Urbanism (2025). *Handboek landschapselementen voor Drenthe*. Provincie Drenthe

Meesters, H., Biesmeijer, K., Edixhoven, F., Grashof-Bokdam, C., Hofhuis, H., Wallis de Vries, M., Wortel, M. & R. Zollinger. (2024). *Kennisdocument Basiskwaliteit Natuur*. In opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, als onderdeel van de programmatische aanpak Basiskwaliteit Natuur.

OnkruidVergaat.nl (2025). *Wet- en regelgeving*. Geraadpleegd op 2 juni 2025, van <https://www.onkruidvergaat.nl/wet-en-regelgeving/>

Sovon (2022). *Stadsvogelbalans 2022*. Sovon-rapport 2022/88.

Soorten:

- BIJ12 (2024). Kennisdocument Gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*. BIJ12, versie 2.0, Utrecht.
- BIJ12 (2017). Kennisdocument Gewone grootoorvleermuis *Plecotus auritus*. BIJ12, versie 1.0, Utrecht.
- BIJ12 (2023). Kennisdocument Gierzwaluw *Apus apus*. BIJ12, versie 2.0, Utrecht
- BIJ12 (2023). Kennisdocument Huismus *Passer domesticus*. BIJ12, versie 2.1, Utrecht.
- BIJ12 (2017). Kennisdocument Kamsalamander *Triturus cristatus*. BIJ12, versie 1.0, Utrecht.
- BIJ12 (2024). Kennisdocument Kleine marterachtigen Bunzing – Hermelijn – Wezel. BIJ12, versie 1.0, Utrecht.
- BIJ12 (2017). Kennisdocument Steenuil *Athene Noctua*. BIJ12, versie 1.0, Utrecht.

Begrippenlijst

- **Abiotiek (abiotisch):** Abiotiek of abiotisch betekent letterlijk niet-levend en wordt gebruikt om het deel van de leefomgeving of ecosystemen aan te duiden dat niet leeft. Dat kunnen stoffen zijn zoals lucht, water, bodem, nutriënten maar ook factoren zoals warmte en licht.
- **Biodiversiteit (/biodivers):** De variatie tussen ecosystemen, soorten en genen. Vaak wordt in de maatschappelijk context soortenrijkdom (veel verschillende dieren en planten) bedoeld. Een biodiverse omgeving is een gebied waar veel verschillende soorten planten, dieren, schimmels en micro-organismen samenleven. Deze diversiteit aan leven zorgt voor een sterk natuurlijk systeem dat beter bestand is tegen ziektes, klimaatverandering en verstoringen.
- **Begroeid dak:** daken met een substraat van minimaal 6 centimeter dik waarop planten zijn ingezaaid dan wel spontaan opkomen. Er wordt onder andere onderscheid gemaakt in groene en bruine daken, en daktuinen (substraat minimaal 20 cm).
- **Bruin dak:** een dak waarop meestal stenige grond van lokaal braakliggend terrein is aangebracht en er zo een soort braakliggende terreintjes ontstaan. Bruine daken zijn interessant voor soorten als zwarte roodstaart, kneu en witte kwikstaart.
- **Daktuin:** een begroeid plat dak met substraat van minimaal 20 centimeter dik. Er groeien zowel kruiden en grassen als struiken en zelfs boompjes. Een daktuin heeft vaak ook recreatieve doeleinden en is daarom minder geschikt voor op daken broedende vogels als scholekster. Wel kunnen diverse soorten er voedsel en beschutting vinden.
- **Foerageren/foerageergebied:** op zoek gaan naar voedsel/gebied waar voedsel te vinden is.
- **Gebiedseigen:** soorten die van nature/oudsher voorkomen in de betreffende omgeving, bijvoorbeeld in een bepaalde provincie of een landschapstype.
- **Gelaagde vegetatie:** Een begroeiing die bestaat uit verschillende lagen zoals een boomlaag, struiklaag en/of kruid- en soms zelfs moslaag.
- **Gidssoort:** Een gidssoort is een soort die model staat voor een groep van soorten die vergelijkbare eisen stellen aan hun leefgebied. De soort zelf is geen doel op zicht (zoals bij een doelsoort).
- **Groen dak:** een dak waarop kruiden, grassen en andere planten groeien. Deze kunnen ingezaaid/geplant zijn, maar ook spontaan zijn opgekomen. Groene daken versterken de biodiversiteit en zijn bieden ten en nestgelegenheid voor allerlei insecten en vogels.
- **Inheems:** komt van nature voor in het betreffende land (hier: Nederland).
- **Pioniersoort (plek/situatie):** een soort die zich vestigt op een plek waar nog niks of bijna niks anders groeit/aanwezig is.
- **Onverhard oppervlakte:** in dit document: alle onverharde/onbedekte bodem, waterlichamen met onverharde bodem en begroeide daken waar lage vegetatie, gelaagde vegetatie of struiken kunnen groeien.
- **Vegetatie:** het totaal aan planten die in een bepaalde omgeving voorkomen.

Bijlage 1 De gidssoorten nader toegelicht

1. De **boerenwaluw** is de gidssoort voor soorten die leven in de rafelige randen tussen dorpen en het agrarisch gebied met rundvee, paarden en schapen, schuurtjes, modderplekken en veel vliegende insecten.
2. De **gierzwaluw** is de gidssoort voor soorten die afhankelijk zijn van plekken onder dakpannen, nissen en speciale nestkasten in relatief hoge gebouwen.
3. De **grijze vliegenvanger** is de gidssoort voor soorten die afhankelijk zijn van relatief besloten tuinen en halfopen parken en andere groene zones en randen van de bebouwde omgeving met hoge bomen, dichte klimplanten en veel vliegende insecten.
4. De **groene specht** is de gidssoort voor soorten die afhankelijk zijn tuinen, parken en dorpsranden met oude bomen en korte vegetaties als gazons met veel mieren.
5. De **huismus** is de gidssoort voor soorten die afhankelijk zijn van geschikte nestplaatsen in gebouwen in een omgeving met gevarieerde tuinen met dichte hagen of (wintergroene) struiken als hulst, plantsoenen, bomen met veel insecten, water en rommelige hoekjes met zaden.
6. De **huizwaluw** is de gidssoort voor soorten die leven langs de randen tussen dorpen en het agrarisch gebied water, vee, modderige plekken en veel vliegende insecten.
7. De **kneu** is de gidssoort voor soorten die leven in dichte struwelen met in de omgeving voldoende insecten in het broedseizoen en overstaande ruigere vegetaties met veel zaden in van de nazomer tot in de winter.
8. De **rietgors** is de gidssoort voor soorten die leven in overstaande rietvegetaties langs het water met voldoende insecten in het voorjaar en de zomer en zaden in de winter.
9. De **scholekster** is de gidssoort voor soorten die broeden op platte daken waar voldoende voedsel te vinden is op het dak en de omgeving.
10. De **steenuil** is de gidssoort voor soorten die leven in de rafelige randen tussen dorpen en het agrarisch gebied met landbouwhuisdieren, fruitbomen, knotwilgen, ruige randen, hagen, schuurtjes en daarmee veel variatie in voedsel.
11. De **zanglijster** is gekozen als gidssoort voor soorten die afhankelijk zijn van groene gebieden met dichte struiken zoals tuinen met hagen en parken met een grote variatie aan besdragende struiken, insecten, slakken en dichte struiken of hagen die dienen als nestplaats.
12. De **zwarte roodstaart** is gekozen als gidssoort voor soorten die afhankelijk zijn van nissen in gebouwen in relatief stenige, warme omgevingen met enkel korte, droge vegetaties als op groene daken, oude bedrijventerreinen en nieuwbouwwijken zonder opgaande beplanting.
13. De **bunzing** is de gidssoort voor soorten die leven in gevarieerde, landschappen met dekking, rust en een aaneengesloten groenstructuur naar het buitengebied met ruigtes, dichte struiken en oevers waar gejaagd wordt op kleine zoogdieren en amfibieën.
14. De **egel** is de gidssoort voor soorten die leven in aaneengesloten groengebieden met veel variatie en voedsel in de vorm van insecten, wormen en slakken.
15. De **gewone dwergvleermuis** is de gidssoort voor vleermuizen die gebruik maken van een netwerk van verblijfplaatsen in gebouwen die verbonden zijn middels bomenrijen in een groene insectenrijke omgeving.
16. De **gewone grootvleermuis** is de gidssoort voor vleermuizen die gebruik maken van een netwerk van typische verblijfplaatsen als zolders en grote holle ruimtes in gebouwen en bomen en hoge eisen stellen aan

- hun vliegroutes en foerageergebieden die bestaan uit donkere, aaneengesloten bomenrijen.
17. De **laatvlieger** is de gidssoort voor vleermuizen die gebruik maken van een netwerk van verblijfplaatsen in gebouwen en hoge eisen stellen aan deze verblijfplaatsen op het vlak van klimaat en invliegopeningen, die verbonden zijn middels bomenrijen in een groene omgeving met relatief grote insecten als kevers en nachtvlinders.
 18. De **meervleermuis** is de gidssoort voor vleermuizen die gebruik maken van een netwerk van verblijfplaatsen in gebouwen en hoge eisen stellen aan hun vliegroutes en foerageergebieden die bestaan uit donkere, lijnvorige wateren en grote plassen en rivieren.
 19. De **kleine watersalamander** is de gidssoort voor soorten die leven in bebouwde omgevingen met visvrije wateren die zijn verbonden met groene, veilige verbindingen bestaande uit opgaande elementen en extensief beheerde grazige vegetaties.
 20. Het **bruin zandoogje** is de gidssoort voor soorten die leven in bloemrijke bermen en veldjes met een extensief beheer.
 21. De **dagpauwoog** is de gidssoort voor soorten die leven in bloemrijke tuinen, parken en bermen en de aanwezigheid van ruige hoekjes met brandnetels.
 22. De **kleine vos** is de gidssoort voor soorten die leven in bloemrijke tuinen, parken en bermen met veel nectar en de aanwezigheid van ruige hoekjes met brandnetels.
 23. De **grote klokjesbij** is de gidssoort voor soorten die leven in kruidenrijke tuinen met diverse soorten klokjes en vaak in bijenhôtels nestelen.
 24. De **pluimvoetbij** is de gidssoort voor soorten die leven in bloemrijke gazons en veldjes met composieten als gewoon biggenkruid, klein streepzaad en knoopkruid en nestelen in zandige bodems in gazons, bij onbegroeide bodem en tussen bestrating.
 25. De **tuinhommels** is de gidssoort voor soorten die van februari tot in oktober aaneengesloten voldoende nectar en stuifmeel nodig hebben.
 26. De **vroege zandbij** is de gidssoort voor soorten die leven van vroeg in het jaar bloeiende wilgen en nestelen in de bodem.
 27. De **rietvoorn** is de gidssoort voor soorten die leven in een het netwerk van wateren met een rijke onderwatervegetatie en een goede waterkwaliteit.
 28. De **gewone dotterbloem** is een gidssoort voor soorten die leven in vrijwel permanent natte niet te zure en niet te voedselrijke oevers.
 29. De **vogelmelk** is de gidssoort die voorkomen in niet te dichte grazige vegetaties die ook een plek bieden aan andere kruiden.
 30. De **grote teunisbloem** is de gidssoort voor soorten die leven op bloemrijke pionierplekken die ontstaan door droogte of bodemverstoring en geen of een extensief beheer kennen.
 31. De **muurvaren** is de gidssoort voor planten die groeien op oude verweerde muren met kalkrijk cement.
 32. De **wilde marjolein** is de gidssoort voor planten die groeien in kruidenrijke tuinen en in bloemrijke veldjes op droge, zonnige standplaatsen.

Bijlage 2 Dichte stads- of dorpskern

Dit bebouwingstype komt in Drenthe/Overijssel voor in en rondom (historische) stads- en dorpskernen. Door de dichte bebouwing en een hoge menselijke druk wordt de beperkte openbare ruimte hier vaak intensief gebruikt en heeft deze meerdere functies. Hierdoor is er vaak weinig ruimte voor groen en vindt er veel verstoring plaats. Ecologische waarden betreffen hier voornamelijk leefgebied in de vorm van (oude) gebouwen/muren en kleine 'pockets' van groen, zoals gevel- en binnentuinen.

Plaatselijk, vooral rondom ov-knooppunten, is de bebouwing te typeren als 'hoogstedelijk'; dicht op elkaar staande hoge bebouwing en een extreem hoge druk op de beperkte openbare ruimte. Ecologische waarden vindt men hier vooral in gevel- en dakgroen en hebben voornamelijk waarde voor vliegende soorten.

Gidssoorten voor de dichte stads- of dorpskern zijn: gierzwaluw, huismus, huiszwaluw, zanglijster, zwarte roodstaart, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, dagpauwoog, kleine vos, grote klokjesbij, tuinhommel, rietvoorn en muurvaren.

De dichte stads- of dorpskern is onderscheidend voor gierzwaluw, zwarte roodstaart en muurvaren. Kerkzolders zijn vaak van belang voor laatvlieger en gewone grootoorvleermuis, mits deze niet te ver van geschikte foerageergebieden liggen.

Conditie	Kenmerkende elementen	Streefwaarde (kwantiteit)	Streefwaarden (kwaliteit)	Gidssoorten
Onverharde bodem		16-29%		
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	Daktuin Parkje/hofje Tuin	8-16%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden Inrichting: Daken met een substraat dikker dan 20 centimeter met een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Het parkje/hofje is, wanneer deze omsloten is, bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën door middel van openingen in de muur. Het parkje/hofje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en	Huisumus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel

			bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Tuinen zijn aangesloten op het groen in de omgeving en/of omzoomd door heggen en daarmee bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën. Wanneer sprake is van een muur/schutting zijn deze door middel van openingen passeerbaar gemaakt voor dieren. Tuinen bestaan voor minder dan 50% uit verharding en van het onverharde deel is minsten 50% ingericht met inheemse soorten en/of een vijver. Beheer: Ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit gefaseerd beheer en sturen op variatie.	Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van boomkronen	Bomenrij Solitaire boom of boomgroep	30%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden Inrichting: Bij bomenrijen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en vormen een netwerk/vliegroute doordat de boomkronen op elkaar aansluiten (gaten zijn maximaal 25 meter) en de kronen donker zijn. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Van de solitaire bomen/boomgroepen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en de kronen zijn donker. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Begeleidingssnoei; ecologisch waardevolle delen als holten en takkennesten blijven gespaard.	Huismus Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij

Aanwezigheid van struiken	Gevelbeplanting	2-3%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Gevels zijn aangekleed met struiken of klimplanten van tenminste 2 meter hoog. Beheer: Ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Huismus Zanglijster Egel Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel
Aanwezigheid lage vegetatie	Balkon Dak Plantvak met vaste planten of lage struiken	6-10%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Ook groen in potten is vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Planten in potten/op balkons hebben planten die nectar of stuifmeel bieden aan insecten, waarvan tenminste 25% inheemse planten. Begroeide daken (bruin/groen) met een substraat dikker dan 6 centimeter met een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die voedsel bieden aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en plaatselijk zijn plekken met grind/schelpen aanwezig als nestplaats voor pioniervogels. Plantvakken bestaan uit een diversiteit van vaste planten en enkele gebiedseigen struiken en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Tenminste 50% van het oppervlak is begroeid met soorten van inheemse herkomst. Beheer: Ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Kleine vos Grote klokjesbij Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van oude muren	Oude muren en kades	Behoud van bestaande en potentiële groeiplaatsen voor muurflora.	Abiotiek: Bij oude muren is sprake van kalkrijke mortel. De standplaatsen van groen tegen gevels en op daken zijn vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Oude muren hebben geschikte groeiplaatsen voor diverse muurvegetaties.	Muurvaren

			Beheer: Bij onderhouds- en herstelwerkzaamheden wordt bestaande muurflora gespaard en gewerkt met kalkrijke mortel of een ander muurflora vriendelijk substraat.	
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorziening en	Gebouw (groot)	Zie kader (Bijlage 8)	Abiotiek: Voorzieningen voor vleermuizen en vogels kennen een goed klimaat Inrichting: Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. Alle vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in donkere gevels en daken. Beheer: Bij werkzaamheden aan het gebouw wordt rekening gehouden met broed- en schuilplaatsen voor dieren. Voorzieningen worden onderhouden en/of schoongemaakt wanneer noodzakelijk. Dit is mede afhankelijk van de betreffende voorziening en soort die gebruik maakt van de voorziening.	Gierzwaluw Huismus Huiszwaluw Zwarte roodstaart Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis
Aanwezigheid van water	Vijver/poel Wateren Wateren met harde oevers	1-2%	Abiotiek: Het water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten of is helder met bijbehorende nutriëntengehaltes en is vrij van giftige, hormoonverstorende of anderszins ecologisch schadelijke stoffen. Oevers bieden matig voedselrijke groeiplaats. Inrichting: Vijvers/poelen zijn relatief ondiep en vrij van vissen. Het wateroppervlak is voor minimaal 50% van de dag door de zon beschenen, rijk aan waterplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Wateren hebben een gevarieerde diepte en zijn rijk aan ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet en wilgen (struweel) en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Visvrije (delen van) wateren liggen op maximaal 300 meter afstand van elkaar. Wateren met harde oevers hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben middels technische hulpmiddelen als drijvende vooroevers voor minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet of wilgen (struweel).	Huismus Huiszwaluw Gewone dwergvleermuis Meervleermuis Rietvoorn Vroege zandbij

			Beheer: Wateren worden in de nazomer gefaseerd geschoond en de oevers gefaseerd gemaaid waarbij op zowel het droge als het natte deel minimaal 25% wordt gespaard. Op de oever blijft van zowel de ruigtes, rietkragen en wilgenopslag 25% gespaard. Er wordt alleen gebaggerd als dit noodzakelijk is voor de doorstroom/het behoud.	
--	--	--	---	--

Bijlage 3 Dichtbebouwde grondgebonden woonwijk

Dit gebiedstype wordt gekenmerkt door dichter bebouwde grondgebonden woonwijken met een hogere bevolkingsdichtheid, zoals buurten met veel rijtjeswoningen en kleine twee-onder-een-kapwoningen. Het kent, ten opzichte van de 'Dichtbebouwde compacte woonwijk', relatief weinig openbare ruimte doordat veel van de ruimte in gebruik is voor woningen en privétuinen. Bebouwing, schuttingen en grote oppervlaktes verharding zorgen hier voor meer barrièrewerking, waardoor dieren zich lastiger kunnen verplaatsen. Ook is er veel menselijke verstoring. Omdat er relatief weinig openbare ruimte is, is de ecologische waarde sterk afhankelijk van de inrichting van tuinen.

Gidssoorten voor de dichtbebouwde grondgebonden woonwijk zijn: gierzwaluw, huismus, huiszwaluw, kneu, rietgors, scholekster, zanglijster, zwarte roodstaart, bunzing, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, kleine watersalamander, bruin zandoogje, dagpauwoog, kleine vos, grote klokjesbij, pluimvoetbij, tuinhommel, vroege zandbij, rietvoorn, gewone dotterbloem, gewone vogelmelk, grote teunisbloem, muurvaren en wilde marjolein. Onderscheidende soorten voor de dichtbebouwde compacte woonwijk zijn soorten die profiteren van de variatie in groene achtertuinen met hagen, bomen, struiken, borders met een lange bloeiperiode en kleine gazons en vijvers. Denk aan soorten als de huismus, zanglijster, egel, kleine watersalamander, grote klokjesbij en tuinhommel.

Conditie	Kenmerkende elementen	Streefwaarde (kwantiteit)	Streefwaarden (kwaliteit)	Gidssoorten
Onverhard oppervlak		26-37%		
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	Bosje (met bomen en struiken) Parkje/hofje Tuin	12-17%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Het bosje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem. Ze bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Het parkje/hofje is, wanneer deze omsloten is, bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën door middel van openingen in de muur. Het parkje/hofje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die	Huisumus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel

			thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Tuinen zijn aangesloten op het groen in de omgeving en/of omzoomd door heggen en daarmee bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën. Wanneer sprake is van een muur/schutting zijn deze door middel van openingen passeerbaar gemaakt voor dieren. Tuinen bestaan voor minder dan 50% uit verharding en van het onverharde deel is minsten 50% ingericht met inheemse soorten en/of een vijver. Beheer: In bosjes kunnen bomen vrij uitgroeien en er is hooguit sprake van snoei vanwege veiligheid. Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlak en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar. Bij parkjes/hofjes en tuinen is sprake van ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van boomkronen	Bomenrij Solitaire boom of boomgroep	30%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bij bomenrijen is minimaal 75% van het kroonoppervlak bestaande uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en vormen een netwerk/vliegrouete doordat de boomkronen op elkaar aansluiten (gaten zijn maximaal 25 meter) en de kronen donker zijn. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten met vruchten, bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Van de solitaire bomen/boomgroepen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en de kronen zijn donker. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten	Huismus Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij

			bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Begeleidingssnoei; ecologisch waardevolle delen als holten en takkennesten blijven gespaard.	
Aanwezigheid van struiken	Gevelbeplanting Haag Struiken/struweel	7-9%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Gevels zijn aangekleed met struiken of klimplanten van tenminste 2 meter hoog. Hagen zijn minimaal 1 meter hoog en 40 centimeter breed en bestaat voor minimaal 50% uit inheemse of stekeldragende soorten. Struiken/struweel bestaan uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Beheer: Gevelbeplanting kent ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie. Een haag wordt maximaal 1x per jaar geknipt, op plekken waar dat kan eens per 3-5 jaar. Het moment van knippen wordt afgestemd op de aanwezige soorten. Struweel/struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlakte en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar.	Huismus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid lage vegetatie	Dak Gazon Grasland en berm Plantvakken	7-11%	Abiotiek: De bodem bij graslanden, gazons en bermen is gezond, matig voedselrijk tot schraal, (licht) gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Begroeide daken (bruin/groen) met een substraat dikker dan 6 centimeter met een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die voedsel bieden aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en plaatselijk zijn plekken met grind/schelpen aanwezig als nestplaats voor pioniervogels.	Huismus Kneu Scholekster Zanglijster Zwarte roodstaart Bunzing Egel Kleine watersalamander Bruin zandoogje

			Gazons hebben een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem, passen bij het regelmatige maaien en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan nectar- en stuifmeel van paardenbloem, gewoon biggenkruid, madeliefje en witte klaver). Gazons vormen maximaal 25% van de aanwezige lage vegetatie. De vegetatie in veldjes en bermen bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Plaatselijk kan de aanwezigheid van inheemse struwelen de natuurwaarden sterk verhogen. Deze extensief beheerde vorm beslaat meer dan 50% van de totale korte vegetatie. Plantvakken uit een diversiteit van vaste planten en enkele gebiedseigen struiken en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Tenminste 50% van het oppervlak is begroeid met soorten van inheemse herkomst Beheer: Bloemrijke veldjes en bermen worden 1 tot 2x per jaar gefaseerd gemaaid, waarbij altijd 25% van de vegetatie behouden blijft. Het maaisel wordt afgevoerd. Gazons worden vaker dan 2x per jaar gemaaid, waarbij gefaseerd delen blijven overstaan (om en om maaien). Begroeide daken en plantvakken worden ecologisch beheerd; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Dagpauwoog Kleine vos Grote klokjesbij Pluimvoetbij Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Grote teunisbloem Wilde marjolein
Aanwezigheid van oude muren	Oude muren en kades	Behoud van bestaande en potentiële groeiplaatsen voor muurflora.	Abiotiek: Bij oude muren is sprake van kalkrijke mortel. De standplaatsen van groen tegen gevels en op daken zijn vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Oude muren hebben geschikte groeiplaatsen voor diverse muurvegetaties Beheer: Bij onderhouds- en herstelwerkzaamheden bij wordt bestaande muurflora gespaard en gewerkt met kalkrijke mortel of een ander muurflora vriendelijk substraat	Muurvaren

Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Gebouw (groot)	Zie kader (Bijlage 8).	Abiotiek: Voorzieningen voor vleermuizen en vogels kennen een goed klimaat Inrichting: Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. Alle vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in donkere gevels en daken. Beheer: Bij werkzaamheden aan het gebouw wordt rekening gehouden met broed- en schuilplaatsen voor dieren. Voorzieningen worden onderhouden en/of schoongemaakt wanneer noodzakelijk. Dit is mede afhankelijk van de betreffende voorziening en soort die gebruik maakt van de voorziening.	Gierzwaluw Huismus Huiszwaluw Zwarte roodstaart Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis
Aanwezigheid van water	Vijver/poel Wateren Wateren met harde oevers	1-6%	Abiotiek: Het water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten of is helder met bijbehorende nutriëntengehaltes en is vrij van giftige, hormoonverstorende of anderszins ecologisch schadelijke stoffen. Oevers bieden matig voedselrijke groeiplaats. Inrichting: Vijvers/poelen zijn relatief ondiep en vrij van vissen. Het wateroppervlak is voor minimaal 50% van de dag door de zon beschenen, rijk aan waterplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Wateren hebben een gevarieerde diepte en zijn rijk aan ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet en wilgen (struweel) en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Visvrije (delen van) wateren liggen op maximaal 300 meter afstand van elkaar. Wateren met harde oevers hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben middels technische hulpmiddelen als drijvende vooroevers voor minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet of wilgen (struweel). Beheer: Wateren worden in de nazomer gefaseerd geschoond en de oevers gefaseerd gemaaid waarbij op zowel het droge als het natte deel minimaal 25% wordt gespaard. Op de oever blijft van zowel de ruigtes, rietkragen en wilgenopslag 25% gespaard. Er wordt alleen gebaggerd als dit noodzakelijk is voor de doorstroom/het behoud.	Huismus Huiszwaluw Bunzing Gewone dwergvleermuis Meervleermuis Kleine watersalamander Rietvoorn Vroege zandbij

Bijlage 4 Dichtbebouwde compacte woonwijk

Dit gebiedstype wordt gekenmerkt door dichter bebouwde grondgebonden woonwijken met een hogere bevolkingsdichtheid, zoals buurten met veel rijtjeswoningen en kleine twee-onder-een-kapwoningen. Het kent, ten opzichte van de 'Dichtbebouwde compacte woonwijk', relatief weinig openbare ruimte doordat veel van de ruimte in gebruik is voor woningen en privétuinen. Bebouwing, schuttingen en grote oppervlaktes verharding zorgen hier voor meer barrièrewerking, waardoor dieren zich lastiger kunnen verplaatsen. Ook is er veel menselijke verstoring. Omdat er relatief weinig openbare ruimte is, is de ecologische waarde sterk afhankelijk van de inrichting van tuinen.

Gidssoorten voor de dichtbebouwde grondgebonden woonwijk zijn: gierzwaluw, huismus, huiszwaluw, kneu, rietgors, scholekster, zanglijster, zwarte roodstaart, bunzing, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, kleine watersalamander, bruin zandoogje, dagpauwoog, kleine vos, grote klokjesbij, pluimvoetbij, tuinhommel, vroege zandbij, rietvoorn, gewone dotterbloem, gewone vogelmelk, grote teunisbloem, muurvaren en wilde marjolein. Onderscheidende soorten voor de dichtbebouwde compacte woonwijk zijn soorten die profiteren van de variatie in groene achtertuinen met hagen, bomen, struiken, borders met een lange bloeiperiode en kleine gazons en vijvers. Denk aan soorten als de huismus, zanglijster, egel, kleine watersalamander, grote klokjesbij en tuinhommel.

Conditie	Kenmerkende elementen	Streefwaarde (kwantiteit)	Streefwaarden (kwaliteit)	Gidssoorten
Onverhard oppervlak		30-40%		
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	Bosje (met bomen en struiken) Parkje/hofje Tuin	11-15%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Het bosje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem. Ze bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Het parkje/hofje is, wanneer deze omsloten is, bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën door middel van openingen in de muur. Het parkje/hofje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die	Huisumus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel

			thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Tuinen zijn aangesloten op het groen in de omgeving en/of omzoomd door heggen en daarmee bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën. Wanneer sprake is van een muur/schutting zijn deze door middel van openingen passeerbaar gemaakt voor dieren. Tuinen bestaan voor minder dan 50% uit verharding en van het onverharde deel is minsten 50% ingericht met inheemse soorten en/of een vijver. Beheer: In bosjes kunnen bomen vrij uitgroeien en er is hooguit sprake van snoei vanwege veiligheid. Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlak en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar. Bij parkjes/hofjes en tuinen is sprake van ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van boomkronen	Bomenrij Solitaire boom of boomgroep	30%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bij bomenrijen is minimaal 75% van het kroonoppervlak bestaat uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en vormen een netwerk/vliegroute doordat de boomkronen op elkaar aansluiten (gaten zijn maximaal 25 meter) en de kronen donker zijn. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten met vruchten, bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Van de solitaire bomen/boomgroepen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en de kronen zijn donker. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten	Huismus Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij

			bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Begeleidingssnoei; ecologisch waardevolle delen als holten en takkennesten blijven gespaard.	
Aanwezigheid van struiken	Gevelbeplanting Haag Struiken/struweel	5-6%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Gevels zijn aangekleed met struiken of klimplanten van tenminste 2 meter hoog. Hagen zijn minimaal 1 meter hoog en 40 centimeter breed en bestaat voor minimaal 50% uit inheemse of stekeldragende soorten. Struiken/struweel bestaan uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Beheer: Gevelbeplanting kent ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie. Een haag wordt maximaal 1x per jaar geknipt, op plekken waar dat kan eens per 3-5 jaar. Het moment van knippen wordt afgestemd op de aanwezige soorten. Struweel/struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlakte en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar.	Huismus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid lage vegetatie	Dak Gazon Grasland en berm Plantvakken	14-20%	Abiotiek: De bodem bij graslanden, gazons en bermen is gezond, matig voedselrijk tot schraal, (licht) gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Begroeide daken (bruin/groen) met een substraat dikker dan 6 centimeter met een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die voedsel bieden aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en plaatselijk zijn plekken met grind/schelpen aanwezig als nestplaats voor pioniervogels.	Huismus Kneu Scholekster Zanglijster Zwarte roodstaart Bunzing Egel Kleine watersalamander Bruin zandoogje

			Gazons hebben een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem, passen bij het regelmatige maaien en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan nectar- en stuifmeel van paardenbloem, gewoon biggenkruid, madeliefje en witte klaver). Gazons vormen maximaal 25% van de aanwezige lage vegetatie. De vegetatie in veldjes en bermen bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Plaatselijk kan de aanwezigheid van inheemse struwelen de natuurwaarden sterk verhogen. Deze extensief beheerde vorm beslaat meer dan 50% van de totale korte vegetatie. Plantvakken uit een diversiteit van vaste planten en enkele gebiedseigen struiken en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Tenminste 50% van het oppervlak is begroeid met soorten van inheemse herkomst Beheer: Bloemrijke veldjes en bermen worden 1 tot 2x per jaar gefaseerd gemaaid, waarbij altijd 25% van de vegetatie behouden blijft. Het maaisel wordt afgevoerd. Gazons worden vaker dan 2x per jaar gemaaid, waarbij gefaseerd delen blijven overstaan (om en om maaien). Begroeide daken en plantvakken worden ecologisch beheerd; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Dagpauwoog Kleine vos Grote klokjesbij Pluimvoetbij Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Grote teunisbloem Wilde marjolein
Aanwezigheid van oude muren	Oude muren en kades	Behoud van bestaande en potentiële groeiplaatsen voor muurflora.	Abiotiek: Bij oude muren is sprake van kalkrijke mortel. De standplaatsen van groen tegen gevels en op daken zijn vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Oude muren hebben geschikte groeiplaatsen voor diverse muurvegetaties Beheer: Bij onderhouds- en herstelwerkzaamheden bij wordt bestaande muurflora gespaard en gewerkt met kalkrijke mortel of een ander muurflora vriendelijk substraat	Muurvaren

Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Gebouw (groot)	Zie kader (Bijlage 8).	Abiotiek: Voorzieningen voor vleermuizen en vogels kennen een goed klimaat Inrichting: Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. Alle vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in donkere gevels en daken. Beheer: Bij werkzaamheden aan het gebouw wordt rekening gehouden met broed- en schuilplaatsen voor dieren. Voorzieningen worden onderhouden en/of schoongemaakt wanneer noodzakelijk. Dit is mede afhankelijk van de betreffende voorziening en soort die gebruik maakt van de voorziening.	Gierzwaluw Huismus Huiszwaluw Zwarte roodstaart Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis
Aanwezigheid van water	Vijver/poel Wateren Wateren met harde oevers	1-6%	Abiotiek: Het water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten of is helder met bijbehorende nutriëntengehaltes en is vrij van giftige, hormoonverstorende of anderszins ecologisch schadelijke stoffen. Oevers bieden matig voedselrijke groeiplaats. Inrichting: Vijvers/poelen zijn relatief ondiep en vrij van vissen. Het wateroppervlak is voor minimaal 50% van de dag door de zon beschenen, rijk aan waterplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Wateren hebben een gevarieerde diepte en zijn rijk aan ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet en wilgen (struweel) en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Visvrije (delen van) wateren liggen op maximaal 300 meter afstand van elkaar. Wateren met harde oevers hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben middels technische hulpmiddelen als drijvende vooroevers voor minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet of wilgen (struweel). Beheer: Wateren worden in de nazomer gefaseerd geschoond en de oevers gefaseerd gemaaid waarbij op zowel het droge als het natte deel minimaal 25% wordt gespaard. Op de oever blijft van zowel de ruigtes, rietkragen en wilgenopslag 25% gespaard. Er wordt alleen gebaggerd als dit noodzakelijk is voor de doorstroom/het behoud.	Huismus Huiszwaluw Bunzing Gewone dwergvleermuis Meervleermuis Kleine watersalamander Rietvoorn Vroege zandbij

Bijlage 5 Klein dorp of ruim opgezette woonwijk

Dit gebiedstype wordt gekenmerkt door ruim opgezette woonwijken en dorpen, zoals villawijken en andere buurten met vrijstaande woningen en ruime twee-onder-een-kapwoningen. Door de ruime opzet en het relatief lage aantal inwoners is er meer ruimte voor groen en, zeker langs de randen, minder verstoring dan in de andere woonmilieus. Doordat tuinen vaker onderling worden afgescheiden met groen in plaats van schuttingen is er minder barrièrewerking voor dieren, waardoor soorten zich gemakkelijker kunnen verplaatsen. Grote tuinen of openbaar groen met diverse beplanting en schuilmogelijkheden bieden een rijk habitat voor vogels, insecten en kleine zoogdieren. Daarnaast is er in de openbare ruimte ook vaak meer ruimte voor groen. In Drenthe/Overijssel hebben veel dorpen deze ruime structuur, waarbij vooral de rafelige randen waardevolle ecologische functies vervullen.

Gidssoorten voor de dichte stads- of dorpskern zijn boerenwaluw, gierwaluw, groene specht, huismus, huiswaluw, grauwe vliegenvanger, kneu, scholekster, steenuil, zanglijster, bunzing, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, kleine watersalamander, bruin zandooje, dagpauwoog, grote klokjesbij, kleine vos, pluimvoetbij, tuinhommel, vroege zandbij, rietvoorn, gewone vogelmelk, grote teunisbloem, muurvaren en wilde marjolein. Klein dorp of ruim opgezette woonwijk zijn onderscheidend voor soorten die voorkomen in relatief ruime tuinen langs de randen met het landelijk gebied of andere grote groene gebieden. Steenuilen broeden in oude fruitbomen of kasten en boerenwaluwen broeden hier (in stallen/schuurtjes) in kleine veeweides en ruime tuinen. De grauwe vliegenvanger broedt hier in bosjes, parkachtige gebieden en dichte klimplanten. Ook vleermuizen die van donkerte houden, zoals de gewone grootoorvleermuis, komen hier vrij algemeen voor.

Conditie	Kenmerkende elementen	Streefwaarde (kwantiteit)	Streefwaarden (kwaliteit)	Gidssoorten
Onverhard oppervlakte		38-54%		
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	Bosje (met bomen en struiken) Parkje/hofje Tuin	16-25%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Het bosje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem. Ze bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden.	Groene specht Huismus Kneu Steenuil Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger

			Het parkje/hofje is, wanneer deze omsloten is, bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën door middel van openingen in de muur. Het parkje/hofje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Tuinen zijn aangesloten op het groen in de omgeving en/of omzoomd door heggen en daarmee bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën. Wanneer sprake is van een muur/schutting zijn deze door middel van openingen passeerbaar gemaakt voor dieren. Tuinen bestaan voor minder dan 50% uit verharding en van het onverharde deel is minsten 50% ingericht met inheemse soorten en/of een vijver. Beheer: In bosjes kunnen bomen vrij uitgroeien en er is hooguit sprake van snoei vanwege veiligheid. Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlak en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar. Bij parkjes/hofjes en tuinen is sprake van ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie. Bij bemesting van tuinen wordt gebruik gemaakt van organische (ruige) mest.	Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van boomkronen	Bomenrij Fruitbomen Solitaire boom of boomgroep	30%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bij bomenrijen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en vormen een netwerk/vliegrouete doordat de boomkronen op elkaar aansluiten (gaten zijn maximaal 25 meter) en de kronen donker zijn. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden.	Grauwe vliegenvanger Groene specht Huismus Steenuil Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Bruin zandoogje Dagpauwoog

			Fruitbomen kennen een diversiteit aan hoogstamfruitbomen (appel, peer, kers of pruim) op onverharde bodem. Oude fruitbomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Van de solitaire bomen/boomgroepen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en de kronen zijn donker. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Begeleidingssnoei; ecologisch waardevolle delen als holten en takkennesten blijven gespaard.	Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone vogelmelk
Aanwezigheid van struiken	Gevelbeplanting Haag Struiken/struweel	7-9%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Gevels zijn aangekleed met gevelbeplanting in de vorm van struiken of klimplanten van tenminste 2 meter hoog. Hagen zijn minimaal 1 meter hoog en 40 centimeter breed en bestaat voor minimaal 50% uit inheemse of stekeldragende soorten. Het struweel/struikvak bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Beheer: Gevelbeplanting kent ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie. Een haag wordt maximaal 1x per jaar geknipt, op plekken waar dat kan eens per 3-5 jaar. Het moment van knippen wordt afgestemd op de aanwezige soorten. Struweel/struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlakte en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar.	Huismus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone vogelmelk

Aanwezigheid van lage vegetatie	Berm Gazon Grasland Plantvak met vaste planten of lage struiken Tuin (moes-) Weilanden of grote tuinen met hobbyvee Zand- en puinpaden	15-25%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Ook groen in plantvakken is vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bermen en veldjes bestaan uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Plaatselijk kan de aanwezigheid van inheemse struwelen de natuurwaarden sterk verhogen. Deze extensief beheerde vorm beslaat meer dan 50% van het totaal aan lage vegetatie. Gazons hebben een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem, passen bij het regelmatige maaien en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan nectar- en stuifmeel van paardenbloem, gewoon biggenkruid, madeliefje en witte klaver). Gazons vormen maximaal 25% van de aanwezige lage vegetatie. Plantvakken bestaan uit een diversiteit van vaste planten en enkele gebiedseigen struiken en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Tenminste 50% van het oppervlak is begroeid met soorten van inheemse herkomst. Moestuinen zijn aangesloten op het groen in de omgeving en/of omzoomd door heggen en zijn daarmee bereikbaar voor grondgebonden zoogdieren en amfibieën. Moestuinen bestaan voor minder dan 25% uit verharding en kennen een hoog pioniergehalte, een rijk bodemleven en een diversiteit aan kruiden, groenten en bes/vruchtdragende planten. Weilanden (of grote tuinen met weides) hebben een rijk bodemleven en een diversiteit van inheemse gebiedseigen met zowel lage als hoge kruiden en grassen die passen bij de bodemeigenschappen en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Zand en puinpaden bestaan grotendeels uit open zand met plaatselijk inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem.	Boerenwaluw Groene specht Huismus Kneu Scholekster Steenuil Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Laatvlieger Bruin zandoogje Dagpauwoog Kleine vos Pluimvoetbij Tuinhommel Vroege zandbij Gewone vogelmelk Grote klokjesbij Grote teunisbloem Wilde marjolein

			Beheer: Bloemrijke bermen en veldjes worden 1 tot 2x per jaar gefaseerd gemaaid, waarbij altijd 25% van de vegetatie behouden blijft. Het maaisel wordt afgevoerd. Gazons worden vaker dan 2x per jaar gemaaid, waarbij gefaseerd delen blijven overstaan (om en om maaien). Voor plantvakken en moestuinen geldt ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie. Bij bemesting van moestuinen wordt gebruik gemaakt van organische (ruige) mest. Weilanden worden extensief begraasd en bemest met ruige stalmest.	
Aanwezigheid van oude muren	Oude muren en kades	Behoud van bestaande en potentiële groeiplaatsen voor muurflora.	Abiotiek: Bij oude muren is sprake van kalkrijke mortel. De standplaatsen van groen tegen gevels en op daken zijn vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Oude muren hebben geschikte groeiplaatsen voor diverse muurvegetaties. Beheer: Bij onderhouds- en herstelwerkzaamheden wordt bestaande muurflora gespaard en gewerkt met kalkrijke mortel of een ander muurflora vriendelijk substraat.	Muurvaren
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en faunavoorzieningen	Gebouw Gebouw (groot) Schuur(tjes) in aangrenzende weilandjes	Zie kader (Bijlage 8).	Abiotiek: Voorzieningen voor vleermuizen en vogels kennen een goed klimaat. Inrichting: Gebouwen en schuurtjes zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. Bij grote gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. Alle vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in donkere gevels en daken. Beheer: Bij werkzaamheden aan het gebouw wordt rekening gehouden met broed- en schuilplaatsen voor dieren. Voorzieningen worden onderhouden en/of schoongemaakt wanneer noodzakelijk. Dit is mede afhankelijk van de betreffende voorziening en soort die gebruik maakt van de voorziening.	Gierzwaluw Huis Huiszwaluw Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis
Aanwezigheid van water	Vijver/poel Wateren Wateren met harde oevers	1-7%	Abiotiek: Het water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten of is helder met bijbehorende nutriëntengehaltes en is vrij van giftige, hormoonverstorende of anderszins ecologisch schadelijke stoffen. Oevers bieden matig voedselrijke groeiplaats.	Huis Huiszwaluw Bunzing Gewone dwergvleermuis Meervleermuis

		Inrichting: Vijvers/poelen zijn relatief ondiep en vrij van vissen. Het wateroppervlak is voor minimaal 50% van de dag door de zon beschenen, rijk aan waterplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Wateren hebben een gevarieerde diepte en zijn rijk aan ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet en wilgen (struweel) en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Visvrije (delen van) wateren liggen op maximaal 300 meter afstand van elkaar. Wateren met harde oevers hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben middels technische hulpmiddelen als drijvende vooroevers voor minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet of wilgen (struweel). Beheer: Wateren worden in de nazomer gefaseerd geschoond en de oevers gefaseerd gemaaid waarbij op zowel het droge als het natte deel minimaal 25% wordt gespaard. Op de oever blijft van zowel de ruigtes, rietkragen en wilgenopslag 25% gespaard. Er wordt alleen gebaggerd als dit noodzakelijk is voor de doorstroom/het behoud.	Kleine watersalamander Rietvoorn Vroege zandbij
--	--	--	--

Bijlage 6 Bedrijventerrein, industrie en campusterrein

Bedrijfs-, industrie- en campusterreinen onderscheiden zich ecologisch van woongebieden door hun grootschalige karakter en de beperkte menselijke activiteit buiten werktijden. Deze terreinen bestaan vaak uit grote verharde oppervlakken, zoals parkeerplaatsen en wegen, en de aanwezige groenvoorzieningen zijn doorgaans functioneel en minder gevarieerd dan het groen in woonwijken. Toch bieden ze verrassend veel ecologische kansen. Voorbeelden zijn extensief beheerde graslanden, braakliggende delen, wadi's en groendaken, die ruimte bieden aan diverse planten- en diersoorten. Doordat er minder mensen en huisdieren aanwezig zijn in de avonduren, kunnen deze gebieden bovendien fungeren als rustige leefgebieden voor dieren. Met gerichte vergroening kunnen bedrijfs- en campusterreinen zelfs een belangrijke rol spelen als ecologische verbindingen.

Gidssoorten voor de bedrijventerreinen, industrie en campusterreinen zijn: bruin zandoogje, bunzing, dagpauwoog, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, gewone vogelmelk, groene specht, grote klokjesbij, grote teunisbloem, gierzwaluw, huismus, huiszwaluw, kleine vos, kleine watersalamander, kneu, laatvlieger, pluimvoetbij, scholekster, tuinhommel, vroege zandbij, wilde marjolein, zanglijster, zwarte roodstaart.

Bedrijventerreinen, industrie en campusterreinen zijn onderscheidend voor de grote teunisbloem, kneu en zwarte roodstaart vanwege de aanwezige pionier- en ruigtevegetaties op braakliggende percelen. Begroeide daken zijn van groot belang voor op daken broedende vogels als de scholekster, zwarte roodstaart en vele insecten vinden een plek op begroeide daken. Grote aaneengesloten rustige groenstructuren bieden potenties voor soorten die meer rust nodig hebben als de bunzing en groene specht.

Conditie	Kenmerkende elementen	Streefwaarde (kwantiteit)	Streefwaarden (kwaliteit)	Gidssoorten
Onverhard oppervlak		19-33%		
Aanwezigheid van gelaagde vegetatie	Bosje (met bomen en struiken)	9-15%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Het bosje bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem. Ze bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en	Huisumus Kneu Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis

			zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Bomen kunnen vrij uitgroeien en er is hooguit sprake van snoei vanwege veiligheid. Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlak en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar.	Laatvlieger Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van boomkronen	Bomenrij Solitaire boom of boomgroep	30%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bij bomenrijen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en vormen een netwerk/vliegrouete doordat de boomkronen op elkaar aansluiten (gaten zijn maximaal 25 meter) en de kronen donker zijn. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Van de solitaire bomen/boomgroepen bestaat minimaal 75% van het kroonoppervlak uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en de kronen zijn donker. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Begeleidingssnoei; ecologisch waardevolle delen als holten en takkennesten blijven gespaard.	Grauwe vliegenvanger Groene specht Huismus Steenuil Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij
Aanwezigheid van struiken	Gevelbeplanting Haag Struiken/struweel	3-5%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden.	Bunzing Dagpauwoog Egel

			Inrichting: Hagen zijn minimaal 1 meter hoog en 40 centimeter breed en bestaat voor minimaal 50% uit inheemse of stekeldragende soorten. Struiken/struweel bestaan uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Gevels zijn aangekleed met gevelbeplanting in de vorm van struiken of klimplanten van tenminste 2 meter hoog. Beheer: Een haag wordt maximaal 1x per jaar geknipt, op plekken waar dat kan eens per 3-5 jaar. Het moment van knippen wordt afgestemd op de aanwezige soorten. Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlakte en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar. Gevelbeplanting kent ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Gewone vogelmelk Huismus Kleine vos Kleine watersalamander Kneu Tuinhommel Vroege zandbij Zanglijster
Aanwezigheid van lage vegetatie	Berm Braakliggende terreinen Dak Gazon Grasland Plantvak met vaste planten of lage struiken	7-20%	Abiotiek: De bodem (ook op daken) is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Ook groen in plantvakken is vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bloemrijke bermen en veldjes bestaan uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Plaatselijk kan de aanwezigheid van inheemse struwelen de natuurwaarden sterk verhogen. Deze extensief beheerde vorm beslaat meer dan 50% van het totaal aan lage vegetatie. Braakliggend terrein bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Daken met vegetatie (bruin/groen) met een substraat dikker dan 6 centimeter met een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen bieden voedsel aan	Huismus Kneu Scholekster Zanglijster Zwarte roodstaart Bunzing Egel Kleine watersalamander Bruin zandoogje Dagpauwoog Kleine vos Grote klokjesbij Pluimvoetbij Tuinhommel Vroege zandbij

			specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en plaatselijk zijn plekken met grind/schelpen aanwezig als nestplaats voor vogels van pionierplekken. Gazons hebben een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem, passen bij het regelmatige maaien en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan nectar- en stuifmeel van paardenbloem, gewoon biggenkruid, madeliefje en witte klaver). Gazons vormen maximaal 25% van de aanwezige lage vegetatie. Plantvakken bestaan uit een diversiteit van vaste planten en enkele gebiedseigen struiken en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten verschillende soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Tenminste 50% van het oppervlak is begroeid met soorten van inheemse herkomst. Beheer: Bloemrijke bermen en veldjes worden 1 tot 2x per jaar gefaseerd gemaaid, waarbij altijd 25% van de vegetatie behouden blijft. Het maaisel wordt afgevoerd. Op braakliggend terrein is beheer afwezig m.u.v. verwijderen invasieve exoten en behoud bijzondere biotopen/soorten. Voor daken en plantvakken geldt ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie. Gazons worden vaker dan 2x per jaar gemaaid, waarbij gefaseerd delen blijven overstaan (om en om maaien).	Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Grote teunisbloem Wilde marjolein
Aanwezigheid van oude muren	Oude muren en kades	Behoud van bestaande en potentiële groeiplaatsen voor muurflora.	Abiotiek: Bij oude muren is sprake van kalkrijke mortel. De standplaatsen van groen tegen gevels en op daken zijn vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Oude muren hebben geschikte groeiplaatsen voor diverse muurvegetaties. Beheer: Bij onderhouds- en herstelwerkzaamheden wordt bestaande muurflora gespaard en gewerkt met kalkrijke mortel of een ander muurflora vriendelijk substraat.	Muurvaren
Aanwezigheid ruimte achter gevels, daken en	Gebouw Gebouw (groot)	Zie kader (Bijlage 8)	Abiotiek: Voorzieningen voor vleermuizen en vogels kennen een goed klimaat. Inrichting: Gebouwen zijn voorzien van goed geplaatste voorzieningen (hoogte, windrichting en aanvliegroute) voor vleermuizen en broedvogels. Bij grote	Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Gierzwaluw

faunavoorzieningen			gebouwen zijn kraam- en massawinterverblijfplaatsen voor vleermuizen aanwezig. Alle vleermuisvoorzieningen zijn aanwezig in donkere gevels en daken. Beheer: Bij werkzaamheden aan het gebouw wordt rekening gehouden met broeden en schuilplaatsen voor dieren. Voorzieningen worden onderhouden en/of schoongemaakt wanneer noodzakelijk. Dit is mede afhankelijk van de betreffende voorziening en soort die gebruik maakt van de voorziening.	Huismus Huiszwaluw Laatvlieger Meervleermuis
Aanwezigheid van water	Vijver/poel Wateren Wateren met harde oevers	1-5%	Abiotiek: Het water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten of is helder met bijbehorende nutriëntengehaltes en is vrij van giftige, hormoonverstorende of anderszins ecologisch schadelijke stoffen. Oevers bieden matig voedselrijke groeiplaats. Inrichting: Vijvers of poelen zijn relatief ondiep en vrij van vissen. De wateren zijn voor minimaal 50% van de dag door de zon beschenen, rijk aan waterplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Wateren hebben een gevarieerde diepte en zijn rijk aan ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet en wilgen (struweel) en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Watergangen met harde oevers hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben middels technische hulpmiddelen als drijvende vooroevers voor minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet of wilgen (struweel). Visvrije (delen van) wateren liggen op maximaal 300 meter afstand van elkaar. Beheer: Wateren worden in de nazomer gefaseerd geschoond en de oevers gefaseerd gemaaid waarbij op zowel het droge als het natte deel minimaal 25% wordt gespaard. Op de oever blijft van zowel de ruigtes, rietkragen en wilgenopslag 25% gespaard. Er wordt alleen gebaggerd als dit noodzakelijk is voor de doorstroom/het behoud.	Bunzing Gewone dotterbloem Gewone dwergvleermuis Huiszwaluw Kleine watersalamander Meervleermuis Rietgors Rietvoorn Tuinhommel Vroege zandbij

Bijlage 7 Groenblauwe structuur

De groenblauwe structuur kenmerkt zich door haar grotere oppervlakte en grotendeels aaneengesloten karakter van groene en blauwe elementen. De verbindende functie staat centraal, waarbij ecologie nu al, of in toenemende mate, als een primaire functie wordt beschouwd. De groenblauwe structuur valt niet binnen de indeling in gebiedstypen in de bebouwde omgeving op basis van buurten, maar vormt een overkoepelend netwerk dat op een grotere schaal over de bebouwde omgeving heen ligt. Ze bestaat uit groengebieden binnen het stedelijk gebied en robuuste verbindingzones die deze gebieden met elkaar én met het buitengebied verbinden. Goede voorbeelden van groenblauwe structuren zijn het Almelose Kanaal met hierlangs de Wezenlanden in Zwolle of de groene inrichting langs de Ring in Assen. Een goed verbonden groenblauwe structuur vergroot en verrijkt het leefgebied voor planten en dieren, wat essentieel is om Basiskwaliteit Natuur te bereiken. Een groter, gevarieerder leefgebied vermindert de kans op lokaal uitsterven van soorten, stimuleert genetische uitwisseling en maakt vestiging of hervestiging van soorten mogelijk—belangrijke voorwaarden om soorten (opnieuw) algemeen te laten worden.

Groenblauwe structuren vormen vaak belangrijke dragers van de leefbaarheid in de bebouwde omgeving, die verkoelend werken, neerslagwater uit piekbuien kunnen opvangen en het zijn vaak dé plekken waar mensen heen komen om te recreëren. Zolang verstoring door medegebruik in de groenblauwe structuren goed wordt gezoneerd, liggen er veel kansen voor het combineren van ruimtelijke opgaven in dit gebiedstype.

Gidssoorten voor de groenblauwe structuur zijn: boerenzwaluw, grauwe vliegenvanger, groene specht, huismus, huiszwaluw, kneu, rietgors, zanglijster, bunzing, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, kleine watersalamander, bruin zandoogje, dagpauwoog, kleine vos, grote klokjesbij, pluimvoetbij, tuinhommel, vroege zandbij, rietvoorn, gewone dotterbloem, gewone vogelmelk, grote teunisbloem, muurvaren en wilde marjolein.

De groenblauwe structuur is van groot belang voor soorten met grote leefgebieden, grondgebonden soorten als zoogdieren en amfibieën en als leefgebied en verbinding voor minder mobiele insecten. De onderscheidende gidssoorten zijn bunzing, egel, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, meervleermuis vanwege de grote afstanden die zij (dagelijks) afleggen in en tussen leefgebieden. De bunzing, egel en kleine watersalamander vanwege hun grondgebonden leefwijze en de gevoeligheid voor versnippering die dit met zich meebrengt en het bruin zandoogje dat massaal voorkomt in grote, aaneengesloten bloemrijke veldjes en bermen.

Conditie	Kenmerkende elementen	Streefwaarde (kwantiteit)	Streefwaarden (kwaliteit)	Gidssoorten
Onverhard oppervlak		75-85%		
Aanwezigheid gelaagde vegetatie	Begraafplaats Bosje (met bomen en struiken) Park	25-35%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden.	Grauwe vliegenvanger Groene specht Huismus Kneu

	Singel		Inrichting: Begraafplaatsen bestaan voor minder dan 25% uit verharding en van het onverharde deel is minsten 50% ingericht met inheemse soorten Bosjes en parken bestaan uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen bomen en struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Bomen in singels hebben een ruime groeiplaats. Beheer: Bomen op begraafplaatsen kunnen vrij uitgroeien en er is hooguit sprake van snoei vanwege veiligheid. Bomen in bosjes en singels kunnen vrij uitgroeien en er is hooguit sprake van snoei vanwege veiligheid. Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlakte en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar. Parken worden ecologisch beheerd; afhankelijk van de situatie betekent dit kleinschalig, gefaseerd beheer en dat stuurt op variatie.	Steenuil Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Kleine watersalamander Bruin zandoogje Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid boomkronen	Bomenrij	30%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: Bomenrijen hebben minimaal 75% van het kroonoppervlak bestaat uit inheemse bomen. Bomen hebben een ruime groeiplaats en vormen een netwerk/vliegroute doordat de boomkronen op elkaar aansluiten (gaten zijn maximaal 25 meter) en de kronen donker zijn. De bomen bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Oude bomen hebben een hoge ecologische waarde en blijven zo lang als mogelijk behouden. Beheer: Begeleidingssnoei; ecologisch waardevolle delen als holten en takkennesten blijven gespaard.	Grauwe vliegenvanger Groene specht Huismus Steenuil Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij
Aanwezigheid van struiken	Struiken/struweel Hagen	15-20%	Abiotiek: De bodem is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden.	Grauwe vliegenvanger Huismus

			Inrichting: Het struweel bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen struiken die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders) en bevatten soorten bessen en zaden of noten voor vogels en zoogdieren. Hagen zijn minimaal 1 meter hoog en 40 centimeter breed en bestaat voor minimaal 50% uit inheemse of stekeldragende soorten. Beheer: Struiken worden gefaseerd afgezet waarbij van elk vak maximaal 33% van het oppervlakte en 50% van een soort wordt afgezet in één jaar. Een haag wordt maximaal 1x per jaar geknipt, op plekken waar dat kan eens per 3-5 jaar. Het moment van knippen wordt afgestemd op de aanwezige soorten.	Kneu Rietgors Steenuil Zanglijster Bunzing Egel Kleine watersalamander Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Wilde marjolein
Aanwezigheid van lage vegetatie	Grasland Berm Volkstuincomplex Gazon	35-40%	Abiotiek: De bodem is gezond, matig voedselrijk tot schraal, (licht) gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. De bodem in volkstuincomplexen is gezond, licht gebufferd tegen verzuring en vrij van zware metalen en pesticiden. Inrichting: De vegetatie in bermen en veldjes bestaat uit een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan waardplanten, nectar- en stuifmeel, gallen en mineerders). Plaatselijk kan de aanwezigheid van inheemse struwelen de natuurwaarden sterk verhogen. Volkstuinen bestaan voor minder dan 25% uit verharding en kennen een hoog pioniergehalte, een rijk bodemleven en een diversiteit aan kruiden, groenten en bes/vruchtdragende planten. Gazons hebben een diversiteit van inheemse gebiedseigen kruiden en grassen die thuishoren op de betreffende bodem, passen bij het regelmatige maaien en bieden voedsel aan specialistische insecten (denk aan nectar- en stuifmeel van paardenbloem, gewoon biggenkruid, madeliefje en witte klaver). Gazons vormen maximaal 10% van de aanwezige lage vegetatie.	Grauwe vliegenvanger Groene specht Huismus Kneu Rietgors Scholekster Steenuil Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Kleine watersalamander Bruin zandooijer Dagpauwoog Kleine vos Grote klokjesbij

			Beheer: De vegetatie wordt 1 tot 2x per jaar gefaseerd gemaaid, waarbij altijd 25% van de vegetatie behouden blijft. Het maaisel wordt afgevoerd. Gazons worden vaker dan 2x per jaar gemaaid, waarbij gefaseerd delen blijven overstaan (om en om maaien). Voor volkstuinen geldt ecologisch beheer; afhankelijk van de situatie betekent dit zorgen voor een variatie tussen kale en begroeide bodem en bemesting met compost of organische (ruige) mest.	Pluimvoetbij Tuinhommel Vroege zandbij Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk Grote teunisbloem Wilde marjolein
Aanwezigheid van water	Vijver/poel Wateren Wateren met harde oevers	1-15%	Abiotiek: Het water voldoet aan de KRW met een EKR-score van 0,6. Het water is helder en rijk aan waterplanten of is helder met bijbehorende nutriëntengehaltes en is vrij van giftige, hormoonverstorende of anderszins ecologisch schadelijke stoffen. Oevers bieden matig voedselrijke groeiplaats. Inrichting: Vijvers zijn relatief ondiep en vrij van vissen. De wateren zijn voor minimaal 50% van de dag door de zon beschenen, rijk aan waterplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Visvrije (delen van) wateren liggen op maximaal 300 meter afstand van elkaar. Wateren hebben een gevarieerde diepte en zijn rijk aan ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben een natuurvriendelijke oever met een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet en wilgen (struweel) en plaatselijk zijn kleine onbegroeide modderige delen aanwezig. Wateren met harde oevers hebben plekken met ondergedoken waterplanten, drijfbladplanten en/of helofyten en hebben middels technische hulpmiddelen als drijvende vooroevers voor minimaal 50% van de oeverlengte een gevarieerde begroeiing van lage vegetatie, riet of wilgen (struweel). Beheer: Wateren worden in de nazomer gefaseerd geschoond en de oevers gefaseerd gemaaid waarbij op zowel het droge als het natte deel minimaal 25% wordt gespaard. Op de oever blijft van zowel de ruigtes, rietkragen en wilgenopslag 25% gespaard. Er wordt alleen gebaggerd als dit noodzakelijk is voor de doorstroom/het behoud.	Boerenwaluw Gauwe vliegenvanger Groene specht Huisbus Huiswaluw Kneus Rietgors Scholekster Zanglijster Bunzing Egel Gewone dwergvleermuis Gewone grootoorvleermuis Laatvlieger Meervleermuis Kleine watersalamander Bruin zandogje Dagpauwoog Kleine vos Tuinhommel Vroege zandbij Rietvoorn Gewone dotterbloem Gewone vogelmelk

Bijlage 8 Kader ‘Aanwezigheid ruimte achter gevels en daken, en faunavoorzieningen’

Dit kader ligt de streefwaarden toe voor nest- en verblijfplaatsen in gebouwen voor gebouwgebonden soorten. Er wordt onderscheid gemaakt tussen gebouwen kleiner dan 1000 m³ en grote gebouwen van >1000 m³ en/of hoge gebouwen zoals appartementencomplexen, scholen en kerken.

Note: Wanneer sprake is van een (pre-)SMP gelden de daarin genoemde eisen uit de gebiedsvergunning behorende bij de in het SMP opgenomen soorten en maatregelen.

Gebouwen (<1000 m³)

Ieder gebouw is voorzien van nest- en verblijfplaatsen:

- Minimaal 5 nestplaatsen voor huismus/ gierzwaluw
- Minimaal 1 verblijfplaats voor gewone dwergvleermuis.
- Daarnaast zijn op wijkniveau minimaal 5 kraamverblijfplaatsen aanwezig voor zowel gewone dwergvleermuis, laatvlieger, gewone grootoorvleermuis en meervleermuis.

Gebouwen nabij donkere groene gebieden bieden geschikte verblijfplaatsen voor de gewone grootoorvleermuis en laatvlieger.

Gebouwen nabij grotere wateren, zoals rivieren, randmeren en grote plassen, bieden geschikte (experimentele) verblijfplaatsen voor meervleermuis.

Gebouwen met dakoverstek nabij water bieden nestgelegenheid aan de huiszwaluw. Aanvullend kunnen huiszwaluwtilen worden geplaatst.

Kleine schuurtjes en bomen (bv. fruitbomen) langs de randen van de bebouwde omgeving kunnen worden voorzien van een steenuilkast en in donkere hoekjes van schuurtjes kunnen plankjes als nestgelegenheid voor boerenzwaluw worden aangebracht.

Grote gebouwen (>1000 m³)

Ieder groot gebouw is voorzien van nest- en verblijfplaatsen:

- Minimaal 5 nestplaatsen voor elke 1000 m³ huismus/gierzwaluw
- Minimaal 2 kraamverblijfplaatsen voor elke 1000 m³ voor gewone dwergvleermuis.

Grote, hoge gebouwen (> 4 verdiepingen) zijn voorzien van grote vleermuisverblijven met een functie als massawinterverblijf.

Houd voor plaatsing, vormgeving en onderhoud van verblijfplaatsen de laatste wetenschappelijke inzichten en/of kennisdocumenten aan voor de betreffende soort(en).

Bijlage 9 Inheemse bomen- en struikenlijst

In deze lijst staan inheemse bomen en struiken die passen bij de in Drenthe en Overijssel aanwezige landschappen. In de bebouwde omgeving is vaak geen sprake meer van de originele bodem, maar met behulp van de tabel kunnen soorten toegepast worden die passen bij de aanwezige soorten uit de omgeving en die van oorsprong voorkomen in het betreffende landschap. Om zo het karakter van de locatie of het landschap benadrukken en gebiedseigen fauna te ondersteunen en/of aan te trekken.

Toepassen van de tabel:

- De soorten in **rood** zijn (vrij) zeldzaam of groeien enkel op specifieke bodemtypen.
- Wilgen* zijn tweehuizig en hebben mannelijke individuen met stuifmeel en vrouwelijk met nectar. Wilgen zijn van groot belang voor wilde bijen, vroeg vliegende dagvlinders en andere insecten. Stuifmeel van wilgen is onmisbaar voor wilde bijen. Plant dus in ieder geval mannelijke maar bij voorkeur zowel mannelijke als vrouwelijke wilgen aan in hetzelfde element.

	Droge gronden		Vochtige gronden		Natte gronden	
Type element		Zand	Klei	Zand	Veen	Klei
Solitaire boom of bomenrij	Zomereik, winterseik, winterlinde	Zomereik, zomerlinde, fladderiep , beuk, gladde iep	Fladderiep , gladde iep, <i>schietwilg</i> , es	Zachte berk, zwarte els	Zachte berk, zwarte els	<i>Schietwilg</i> , zwarte populier
Hagen of gemengde hagen	Eenstijlige meidoorn, sporkehout, hondsroos, brem	Eenstijlige meidoorn, sporkehout, hondsroos, Spaanse aak, sleedoorn, wegedoorn	Eenstijlige meidoorn, hondsroos, egelantier, sleedoorn, rode kornoelje	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Houtwallen/singels	Ruwe berk, zomereik, ratelpopulier, zoete kers, sporkehout, wilde lijsterbes, brem, hulst, hazelaar, <i>boswilg</i> , eenstijlige meidoorn, sporkehout	Zachte berk, zomereik, ratelpopulier, zwarte els, zoete kers, sporkehout, wilde lijsterbes, hulst, hazelaar, <i>boswilg</i> , eenstijlige meidoorn, <i>grauwe wilg</i> , <i>laurierwilg</i> , fladderiep , haagbeuk, wegedoorn , sporkehout	Zwarte els, zomereik, ratelpopulier, zoete kers, es, fladderiep , ruwe iep, <i>boswilg</i> , eenstijlige meidoorn, tweestijlige meidoorn , Gelderse roos, hondsroos, sleedoorn, gewone vogelkers, aalbes, rode kornoelje	Zachte berk, zwarte els, sporkehout, <i>geoorde wilg</i> , <i>grauwe wilg</i> , <i>laurierwilg</i>	Zachte berk, zwarte els, sporkehout, <i>geoorde wilg</i> , <i>grauwe wilg</i> , <i>laurierwilg</i>	<i>Schietwilg</i> , zwarte populier , <i>katwilg</i> , bittere wilg , <i>kraakwilg</i> , <i>amandelwilg</i> , <i>grauwe wilg</i>

Type element	Droge gronden	Vochtige gronden		Natte gronden		
		Zand	Klei	Zand	Veen	Klei
Bosjes	Ruwe berk, zomereik, beuk, winterik, ratelpopulier, zoete kers, winterlinde	Zachte berk, zomereik, beuk, ratelpopulier, zoete kers, haagbeuk, fladderiep	Zomereik, ratelpopulier, zoete kers, es, fladderiep , ruwe iep, zomerlinde, winterlinde , haagbeuk, gewone vogelkers	Zachte berk, zwarte els, sporkehout, geoorde wilg , grauwe wilg	Zachte berk, zwarte els, geoorde wilg , grauwe wilg , ratelpopulier, es, haagbeuk	<i>Schietwilg</i> , zwarte populier , <i>katwilg</i> , bittere wilg , <i>kraakwilg</i> , <i>amandelwilg</i> , <i>grauwe wilg</i>
Bosrand	Sporkehout, wilde lijsterbes, brem, hulst, hazelaar, <i>boswilg</i> , eenstijlige meidoorn, tweestijlige meidoorn	Sporkehout, wilde lijsterbes, hazelaar, <i>boswilg</i> , eenstijlige meidoorn, tweestijlige meidoorn , <i>grauwe wilg</i> , <i>laurierwilg</i> , <i>wegedoorn</i>	Wilde lijsterbes, hazelaar, <i>boswilg</i> , eenstijlige meidoorn, tweestijlige meidoorn , Gelderse roos, hondsroos, sleedoorn, gewone vogelkers, aalbes, rode kornoelje, <i>amandelwilg</i>	Zachte berk, zwarte els, <i>grauwe wilg</i> , ratelpopulier	Zachte berk, zwarte els, geoorde wilg , grauwe wilg , ratelpopulier, es, haagbeuk	<i>Schietwilg</i> , zwarte populier , <i>katwilg</i> , bittere wilg , <i>kraakwilg</i> , <i>amandelwilg</i> , <i>grauwe wilg</i>

Dichte stads- of dorpskern

Voor de dichte stads- en dorpskernen, of andere plekken met een beperkte ruimte is en een inheemse soort niet haalbaar of gewenst is, wordt verwezen naar de bomenposter van Wageningen Universiteit e.a.: <https://klimaatadaptatienederland.nl/actueel/actueel/nieuws/2018/positieve-effecten/>. Kies met behulp van de poster voor een boom die goed scoort als bron voor stuifmeel, nectar en voedsel voor vogels, en daarnaast één die voldoet aan de specifieke eisen van de betreffende plek (bijvoorbeeld strooizout-tolerant of van gemiddelde grootte).

Bijlage 10 Toelichting ecologisch beheer

Deze bijlage geeft een aantal belangrijke beheerprincipes en aandachtspunten mee die bijdragen aan Basiskwaliteit Natuur. De bijlage is niet bedoeld als complete handleiding. De beheerprincipes en andere aandachtspunten worden hieronder kort toegelicht.

Algemene beheerprincipes

Bij gefaseerd werken blijft altijd een deel van de vegetatie behouden, minimaal 25%. Het idee achter deze manier van werken is dat altijd leefgebied en voedsel behouden blijft voor dieren (in het jaar en het daarop volgende jaar) en dat dieren veilig als ei, rups, pop of volwassen individu kunnen overwinteren in holle stengels, aan grassprietten, in pollen, aan takken of in de strooisellaag.

- **Bomen en struiken** bloeien vaak op hout uit het vorige jaar. Door wilgen, hazelaars, meidoorns en andere bloeiende en bes- en nootdragende soorten niet allemaal tegelijk te snoeien, knippen, knotten of af te zetten blijft in het leefgebied van insecten die van deze soorten afhankelijk zijn altijd voedsel in de vorm van nectar, stuifmeel of zaden, bessen of noten beschikbaar. Denk bijvoorbeeld aan het om en om te knotten van wilgen of het niet scheren van een deel van een meidoornhaag. Het jaar erna kan het beheer dan worden gespiegeld. Nog beter is om, wanneer het mogelijk is, het beheer nog meer op te rekken door twee of drie of meer jaarlijks te faseren. Doordat er dan meer ouder hout is bloeien de individuele bomen en struiken nog uitbundiger en zijn grote(re) struiken/hakhoutstoven geschikt voor andere soorten.
- Bij **bloemrijke veldjes** en andere **grazige vegetaties** als zomen houdt fasering in dat tenminste 25% over blijft staan gedurende een jaar. Dit geeft planten gelegenheid om zaden te zetten en creëert voortplantingsmogelijkheden, schuilgelegenheid en voedsel aan dieren gedurende de winter. Het risico dat (kleine) dieren tijdens het beheer (m.n. bij maaien en baggeren) worden gedood is ook kleiner. Er zijn verschillende manieren om gefaseerd te maaien, bijvoorbeeld sinusbeheer, stroken maaien of door eilanden te laten staan. Geadviseerd wordt om ongemaaide delen zoveel mogelijk te verbinden met elkaar en andere elementen (struiken, water, etc.). Maaien van bloemrijke bermen en veldjes vindt 1-2x per jaar plaats afhankelijk van de voedselrijkdom. Het maaisel wordt altijd afgevoerd. Bij gazons is dit vaker dan 2x per jaar.
- Bij **watervgangen** en -elementen betekent gefaseerd beheer eveneens dat tenminste 25% van de vegetatie (zowel oever- als watervegetatie) behouden blijft. Dat kan door bijvoorbeeld slechts één oever te maaien en de andere oever ongemoeid te laten. Of door op oevers pluksgewijs vegetatie te laten staan. Wortels blijven daarbij gespaard. Bij bijzondere planten, zoals krabbenscheer, dient minimaal 50% van deze vegetatie behouden te blijven of wordt het beheer afgestemd op de plantensoorten (denk aan orchideeën). Daar waar dat mogelijk is, is het nog beter om niet jaarlijks te maaien of te baggeren maar slechts eens in de 3-5 jaar of wanneer dat nodig is voor de doorstroom/het behoud van het waterelement.

Naast het behoud van vegetatie zijn bij ecologisch beheer de volgende zaken van belang:

- Maaien en baggeren op laag tempo (stapvoets rijden). Zo hebben dieren de tijd om weg te vluchten;

- Werkwijze bij het maaien van veldjes is van binnen naar buiten. Bij het maaien of baggeren van watergangen werkt men van het doodlopende einde richting het open einde of tot 15 m van het andere doodlopende einde. Daarna kan deze 15m van het doodlopende einde richting het midden van de sloot gemaaid/gebaggerd worden. Zo kunnen dieren wegvluchten en belanden ze niet of minder snel in de maai- of baggerbak;
- Maaien en baggeren van waterelementen vindt plaats in de periode half augustus tot november op dagen zonder vorst. Bij veldjes en bermen wordt gemaaid in mei/juni en/of augustus-oktober.
- Maaisel van graslanden, bermen en oevers en bagger wordt afgevoerd om verstikking/verrijking op die plek te voorkomen.

Exoten

Voor soorten (<https://www.nvwa.nl/onderwerpen/invasieve-exoten/unielijst-invasieve-exoten>) op de Unielijst geldt een verbod op bezit, handel, kweek, transport en import. Op deze lijst staan zowel terrestrische planten als water- en oeverplanten, maar ook verschillende diersoorten. Landen zijn verplicht om aanwezige populaties van deze invasieve exoten op te sporen en te bestrijden. Wanneer dat niet lukt moet de populatie minimaal zo beheert worden dat verspreiding en schade zo veel mogelijk voorkomen wordt.

Chemische bestrijdingsmiddelen

Op het professioneel gebruik (buiten de landbouw) van gewasbeschermingsmiddelen en biociden op verharding en overige terreinen (zoals groen) geldt al enige tijd een verbod, enkele uitzonderingen daargelaten (OnkruidVergaat, 2025). Met goede reden, want chemische bestrijdingsmiddelen zijn schadelijk voor het milieu (bodem- en watervervuiling), maar ook voor planten, dieren en mensen. Voor particulieren geldt dit verbod echter niet, waardoor zij bij het gebruik van deze middelen mogelijk onbedoeld schade toebrengen aan meer dan de beoogde soort. Zo zijn er gevallen bekend van “dronken” (wankelende) egels, die door de ophoping van bestrijdingsmiddelen in hun voedsel (slakken en insecten) een hoge hoeveelheid giftige stoffen binnenkrijgen. Ook neemt door het bestrijden van o.a. slakken hun voedselaanbod af, terwijl egels natuurlijke slakken-bestrijders zijn en over het algemeen een graag geziene gast in de tuin. Ook zijn er legio voorbeelden en wetenschappelijke studies bekend die negatieve effecten van middelen op insecten en andere dieren laten zien.

Gemeentes en andere overheidsinstanties hebben de mogelijkheid om het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen te verbieden. Overheden hebben ook een belangrijke rol in het informeren van burgers over de onbedoelde gevolgen van chemische bestrijdingsmiddelen en stimuleren van natuurlijke alternatieven (vb. preventie en inzet natuurlijke predatoren).

Ook het grootschalig gebruik van bestrijdingsmiddelen, bijvoorbeeld in de landbouw, leidt steeds vaker tot maatschappelijke zorgen en spanningen. De link tussen bijvoorbeeld de blootstelling aan bestrijdingsmiddelen en kanker, autisme en neurodegeneratieve ziektes (zoals Parkinson) wordt steeds duidelijker. Gemeentes, verantwoordelijk voor een gezonde en veilige leefomgeving, weten echter niet altijd op welke manier(en) zij dit kunnen reguleren. Natuur & Milieu en Urgenda hebben daarom een handleiding geschreven voor gemeentes die (juridische) handvatten geeft voor de regulering van het grootschalig gebruik van bestrijdingsmiddelen: <https://natuurenmilieu.nl/nieuws-artikel/nieuwe-handleiding-geeft-gemeenten-handvatten-om-burgers-te-beschermen-tegen-pesticiden/>.

Zorgplicht, gedragscodes en certificering

Iedereen, ongeacht de handeling of de uitvoerder, dient zorg te dragen voor de natuurlijke omgeving. Dat is wettelijk vastgelegd als 'de zorgplicht'. De zorgplicht houdt in dat iedereen voldoende zorg draagt voor in het wild levende planten en dieren, inclusief hun directe leefomgeving, en dus met de mogelijke gevolgen van diens handelen op die planten en dieren. Dat betekent dat men niet opzettelijk een kikker mag doden of een vogel mag vangen. Bij ecologisch beheer kan dat betekenen dat er bij de kap van een boom eerst gekeken wordt of daar geen vogelnesten in zitten, of holtes waarvan vleermuizen gebruik maken. Ook het van binnen naar buiten maaien van veldjes kan gezien worden als de zorgplicht.

Naast de zorgplicht helpen gedragscodes voor bestendig beheer en onderhoud om beheer uit te voeren op een duurzame, ecologisch verantwoorde wijze en voldoen aan wettelijke eisen omtrent soortbescherming.

Ecologisch beheer vereist de noodzakelijke kennis van natuur, dier- en plantensoorten, de invloed van beheer en de interacties met variërende weersomstandigheden. Er zijn diverse certificeringen als 'Natuurbescherming binnen de Omgevingswet' niveau 1 t/m 3 en Kleurkeur die beheerders helpen bij het uitvoeren van ecologisch beheer.

Financiën

Zorg ook voor een financieel dekkingsplan om het ecologisch beheer ook daadwerkelijk structureel financieel mogelijk te maken.

